Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
III. 87
Josef Jelínek

[LEDEN 1987]

O B S A H:

Miroslav Červenka:	BRNO, 28.5. 1944	[1]
Petr Kabeš:	Anděl kanibal	[2-4]
Miroslav Kusý:	My, stredoeurópski Východoeurópania	[5-10]
Kazimierz Wierzyński:	Na smrt Jana Palacha	[11-12]
/V.H./:	Těžký žalář	[13-16]
Zdeněk Urbánek:	Noc	[17-25]
Jiří Kratochvil:	Orfeus z Kénigu	[26-34]
+ Milan Šimečka:	Zavolat? Nezavolat?	[35-36]
+ Milan Uhde:	Když ti v Postupimsku ujede vlak.	[40-42]
Eva Kantůrková:	Vznešenost v Čechách	[43-55]
Miroslav Kusý:	Prestavbári	[56-59]
Milan Jungmenn:	Exulantské osudy	[60-66]
Karel Pecka:	Dva romány Petera Lotara	[67-68]
/KO/:	Více než 13 řádky o...	[69-77]
Ludvík Vaculík:	Kopyrajt na život! (leden 1987)	[78-80]

+ Hana Ponická: List z Lukavice, december 1986 [37-39]

TATO STRÁNKA NENÍ SOUČÁSTÍ
PŮVODNÍHO SAMIZDATU

Scheinfeld, březen 1987

- vpw -

This copy of a typewritten manuscript (samizdat)
was made available by
Dokumentationszentrum zur Förderung der unabhängigen tschechoslowakischen Literatur e. V.
for research and information purposes.
Copyright continues to be held by the author and
must be strictly observed.
Dokumentationszentrum, Schwarzenberg 6, D-8533 Scheinfeld

O B S A H:

Miroslav Červenka:	BRNO, 28.5. 1944
Petr Kabeš:	Anděl kanibal
Miroslav Kusý:	My, stredoeurópski Východoeurópania
Kazimierz Wierzyński:	Na smrt Jana Palacha
/V.H./:	Těžký žalář
Zdeněk Urbánek:	Noc
Jiří Kratochvil:	Orfeus z Kénigu
Milan Šimečka:	Zavolat? Nezavolat?
Milan Uhde:	Když ti v Postupimsku ujede vlak.
Eva Kantůrková:	Vznešenost v Čechách
Miroslav Kusý:	Prestavbári
Milan Jungmenn:	Exulantské osudy
Karel Pecka:	Dva romány Petera Lotara
/KO/:	Více než 13 řádky o...
Ludvík Vaculík:	Kopyrajt na život! (leden 1987)

Miroslav Červenka

BRNO, 28.5.1944

Zkusím to, zahrát svoje zoufalství!
Zkusím to, zahrát svoje zoufalství!
A stvořit hudbu, samet svírající hrdlo!
A stvořit hudbu, samet svírající hrdlo!
Jak Langston Hughes.

Ivan Blatný ve sbírce Tento večer

Nejlíp se zpívá negerskou tlamou
co má široký skus
Nejlíp se zpívá negerskó tlamó
ta má široké skus
mám bílou a tak si ji tento večer nabu
Bíviksem zvaný blues

Pak možná zpívám možná že jsem zpíván
Kdopak by o to dbal
Možná že zpívám možná že jsem zpíván
blázen by o to dbal
Ve svatém triu Jirka Pepík Ivan
já jsem ten černý král

Blázen by dbal naštěstí ještě nedbám
budoucí co bude pak
Jsem blázen dbá já ještě pořád nedbám
ale co bude pak
až budu umset dbát
až vyklíčí černá setba
na šedé Brno padne černé mrak

27

Petr Kabeš / ANDĚL KANIBAL

Když vane městem odbarvenej čas
hlas města mizí, oblak v hrdlech las
– písničko, zpívalas? –
kalichem jericha
kane sen do ticha
kane sen poutníků
solný sloup v pomníku dobývá kras
To městem vane anděl kanibal
te vane město, anděl kanibal

sněží sen loňský pláč
přistávej přístave
utoneš hlubině
pomníku v postavě
má ptačí šupině
v nebi jsou kotvy jel
do sleva v šatníku
pouští se zlatej mol

Když bereš na byt odbarvenej čas
tvář slepá v okně opakuje mráz
– písničko, mlčelas? –
za křídla v peřinách
bdí uši ve stěnách
holá kost úží dvůr
v monitor nočních můr, zazděný hlas
Tvou stěnou stal se anděl kanibal
tvůj klid a mír je anděl kanibal

zvedá se loňský sníh
dutý roh hejnosti
útočí z hrobu knih
sestupuj za svými
příběhy zhaslými
šatník skryl plachty jol
a veteš ve slovech
zvěstuje zlatej mol

Když v tobě bydlí odbarvenej čas
tvůj dech je mizík tváří, měst a tras
- písničko? nebylas! -
bílá je závěť vět
trn zvedá deset let
na hrotu kalich květ
beze slov láme dech paměti vaz
Te žije v tobě anděl kanibal
vraha sebevrah, anděl kanibal

je pole bílých vran
jsou křídla černých vrat
na štítu anděla
zapomeň na návrat
jde anděl se štítem
svatozář z vraků jol
to slovo bez tváře
zvěčňuje zlatej mol

/1979; text zhudebněný Vladimírem Veitem/

My, stredoeurópski Východoeurópania

Miroslav Kusý

Hovoríte nám "Východná Európa", označujete nás za "Východoeurópanov" - a taký Nemec z NDR /"východný" Nemec/, Maďar, Poliak, Čech, Estónec to považuje za potupu a ohradzuje sa proti tomu.

Sú to voľakedajší Stredoeurópania. Lenže Hitler Strednú Európu definitívne rozbil, jej povojnové usporiadanie zafixovalo status quo a Železná opona ju jednoznačne rozdelila medzi Východ a Západ. Z hľadiska politického zemepisu sa teda mnohí jej obyvatelia takto objektívne, fakticky stali Východoeurópanmi. Proti čomu sa teda ohradzujú?

Cítia totiž, že v tomto označení už nejde len a ani nie predovšetkým o geografické začlenenie. Nedorozumenie však spočíva v tom, že akonáhle opustíme zemepisnú rovinu, strácajú pojmy "Západná" a "Východná" Európa svoje jednotné princípium divisionis. "Východoeurópan" nie je tvorený podľa vzoru "Západoeurópan", nie je jeho logickým protějškom, partnerom z druhej strany tejto Európou prebiehajúcej deliacej čiary. A tak si nerozumieme, lebo tu sa hovorí o voze a tam zas o koze.

Keď sa povie "Západoeurópan" /zjednodušene a nie celkom oprávnene "Európan"/, máme na mysli človeka, ktorého pôvodná národná vlasť sa prakticky rozšírila na celú Západnú Európu, ktorý sa v nej cíti byť doma ako v jednom vnútorne už značne integrovanom hospodársko- a kultúrno-politickom celku. Tento celok teda tvorí jedno vyššie územné spoločenstvo, takže každý, kto v ňom žije, má dnes už vypestovaný uvedomelý pocit západoeurópskej identity.

K tomuto pocitu nedospeli takí Francúzi či Taliáni, Švajčiari či Holanďania tým, že uzavretí vo svojich národných klietkach špiritizovali o nejakom duchu európanstva, ale tým, že z nich vyšli von: stali sa Západoeurópanmi v praktickom slova zmysle, prakticky účinným rozšírením svojich životných priestorov.

Proces povojnovej západoeurópskej integrácie prebiehal spontánne po mnohých líniách /od hospodárskej, kultúrnej a politickej až po zamestnanecko-migračnú a turistickú/. Také jeho formálne výrazy, ako je EHS, Európsky parlament, či dokonca NATO, nie sú teda jeho spiritus agens; ale iba jeho odvodený dôsledok. Tieto formálne dôsledky sa však vo všetkých zúčastnených krajinách ani neprijímajú rovnako a sú aj predmetom rôznych kontroverzií: Západoeurópska integrácia je preto p r e d týmito dôsledkami a n a d nimi; pocit západoeurópskej identity takého Dána či Belgičana nie je teda nijako priorit-

podmienený jeho postojom, či postojom jeho vlády k EHS alebo NATO.

Čo však má spájať dohromady nás, "Východoeurópanov"?

Západoeurópska integrácia prebehla bez nás a mimo nás, do toho nadnárodného spoločenstva, ktoré vzniklo, nepatríme. Nielen fyzicky, ale ani duchovne už nie: na to sme už od neho príliš odlúčení. Stredoeurópsky životný priestor sme stratili a žiadnu adekvátnu náhradu zaň sme si doteraz nevytvorili. Naopak, to čo tu obe svetové vojny rozdelili a postavili proti sebe, zostalo koniec koncov naďalej rozdelené a navzájom na seba nastražené.

Tu teda v povojnovom období doteraz nenastal žiaden spontánny integračný proces zdola/ktorý by mohol vystupovať ako nejaká aspoň trochu primeraná obdoba západoeurópskeho integračného procesu/ a každý z nás potajme dúfa, že ani tak skoro nenastane. Naše vzájomné nacionálne nevraživosti sú totiž ešte stále dosť živé na to, aby pôsobili skôr v opačnom smere: Pre bežného Slováka je dnes ešte stále nemysliteľné, aby vytvoril nejaké intímnejšie teritoriálne spoločenstvo s Maďarom, Čech a Poliak sa nedá do takého spolku s Nemcom, ale ani Čech a Slovák s Poliakom; slabosť pre Rusov tu snaď už nezostala u nikoho okrem Bulharov; neslovanské národy sa tu podozrievavo pozerajú na každý slovanský živel a majú preň vždy aj trochu pohŕdania, pritom však ani takých Rumunov, Maďarov a Nemcov tu navzájom dohromady nič nezbližuje.

Nie, my sme tu nevytvorili žiadne nadnárodné spoločenstvo kultúry, ducha, mravov, s ktorým by sme sa mohli každý z nás ako tak identifikovať. Zostali sme uzavretí vo svojich národných klietkach, z ktorých sa navzájom ostražito pozorujeme.

Hlási sa z nás vôbec niekto k nejakému spoločnému "východoeurópanstvu"? Nevidím nikoho. Naopak, každý z nás sa ho obáva ako toho horšieho zla, ktoré by nás mohlo postihnúť. Nejde tu totiž iba o problém susedských vzťahov bývalých Stredoeurópanov. Každý z nich si totiž navyše uvedomuje, že vo sfére absolútnej sovietskej hegemónie by tu mohol vzniknúť a jestvovať iba jediný typ východoeurópskeho nadnárodného spoločenstva - toho rusifikovaného. Jestvuje, či aspoň vzniká tu však niečo také?

Domnievam sa, že to, čo sa tu Západu niekedy takto javí, je optický klam. "Východná Európa" nie je nič viac než mocensko-politický blok členských štátov RVHP a Varšavskej zmluvy; "Východoeurópan" nie je nič viac než Maďar či Poliak, žijúci v krajine, ktorá zhodou okolností patrí do tohto bloku; a pocit "východoeurópskej identity" Nemca či Čecha nie je nič viac než obdoba pocitu, akým sa orol a

lev identifikujú so zoologickou záhradou, do ktorej ich zavreli, v ktorej vedľa seba žijú a z ktorej pre nich niet úniku.

Dobre teda: pripusťme, že zdola, spontánne sa čosi také ako "východoeurópanstvo" zatiaľ neformuje. Ale čo zhora? Neusilujú sa práve o to dominantné mocenské štruktúry tejto časti sveta?

Ako vieme, k priamej sovietizácii došlo iba na zlomku bývalého stredoeurópskeho priestoru, na jeho okrajových anektovaných územiach /pobaltské štáty, Podkarpatská Rus, Besarabia/. Ďalšie pokusy o ňu /sem patrí napr. aj Husákova koncepcia "sovietskeho Slovenska" z obdobia Slovenského národného povstania/ boli hneď v zárodku zmarené. Pri tejto sovietizácii však nešlo a nejde o tvorbu "východoeurópanstva", ale o formovanie etatistického povedomia sovietskeho patriotizmu, občianstva, tzv. sovietskeho človeka a jednotného sovietskeho ľudu. Nakoľko sa to Sovietom darí, je už iná otázka.

Pokus o istú nepriamu sovietizáciu bývalých stredoeurópskych krajín sovietskeho bloku prebiehal vo svojej intenzívnej podobe v päťdesiatych rokoch. Prejavoval sa ako presadzovanie sovietskeho spôsobu života, sovietskych vzorov, sovietskej literatúry... a všetkého sovietskeho vôbec, ktoré malo byť oným zjednocujúcim prvkom celého tohto bloku: malo viesť k vzniku pocitu blokovej spolupatričnosti a identity zúčastnených národov.

Tento pokus vo svojej podstate stroskotal. Nielen pre univerzálnu neprijateľnosť svojej nosnej idey, nielen pre spôsoby, akými sa uskutočňoval, ale do značnej miery jednoducho preto, že nebol sprevádzaný faktickou vnútroblokovou integráciou, prejavujúcou sa vzájomných prenikaním národných hospodárstiev a národných kultúr, širokými medziľudskými kontaktami cez národné hranice: vychádzal z predpokladu maximálneho zachovania vzájomnej fyzickej izolovanosti.

Reálny socializmus vzal na vedomie neúspech tohto pokusu. Z nepriamej sovietizácie síce zostali mnohé obrady /veľkolepé oslavy výročí Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a Leninových narodenín, mesiace sovietskeho filmu, zaklínanie sa sovietskymi vzormi/, lenže tie už nikto neberie vážne. Účasť na prvomájovej manifestácii /ako symbolu jednoty bloku/ sa zabezpečuje odmenami. Reálny socializmus sa vzdal myšlienky všeobsiahlej vnútroblokovej integrácie zdola, medzi zúčastnenými národmi /pokiaľ ju vôbec niekedy myslel vážne/ a prešiel na pokus o striktne limitovanú integráciu zhora, medzi zúčastnenými štátmi ako jej jedinými "právnickými osobami". Silokrivky tejto integrácie zhora sa však prejavujú a pôsobia v celkom iných rovinách než je ono predpokladané "východoeurópanstvo".

Pravda, základné formy tejto integrácie zhora tu jestvujú od doby vzniku sovietskeho bloku. Vo svojej pôvodnej podobe z päťdesiatych rokov sa však táto integrácia zhora vo svojej podstate obmedzovala len na funkciu vonkajšej obruče, ktorá nás drží pohromade čisto svojou fyzickou silou.

Mocenský blok si vyžaduje čo najvyššiu integráciu politických, hospodárskych a vojenských špičiek zúčastnených krajín. Treba priznať, že - napriek občasným disonanciám - Sovieti v tomto ohľade dosahujú /na spoločných partajných podadách, v RVHP a vo Varšavskom pakte/ takej "jednoty" a "zomknutosti", o akej sa druhej strane /Európskemu parlamentu, EHS či NATO/ nemôže ani len snívať.

Táto bloková integrácia však pri mocenských špičkách v podstate aj končí, nejde pod ich úroveň, nezasahuje a zámerne ani nechce zasahovať aj do nižších rovín sociálneho a kultúrneho života zúčastnených národov. Politická integrácia je tu výlučne záležitosťou vysokých straníckych funkcionárov, štátnikov a diplomatov, vojenská integrácia sa týka armádnych štábov, ale už nie samotných armád. Je príznačné, že sovietske vojská, dislokované vo väčšine krajín bloku, sú držané v prísnej izolácii tak od "spriatelenej" domorodej armády, ako aj od "spriateleného" domorodého obyvateľstva.

A čo tá - dnes toľko omieľaná - ekonomická integrácia v rámci bloku? Je ešte stále len v plienkach. Doterajší prevládajúci typ hospodárskej spolupráce cestou výmenného obchodu, medzinárodnej deľby práce, technologickej unifikácie a pod. má so skutočnou ekonomickou integráciou len veľmi málo spoločného. Jej podstata by mala spočívať vo vytvorení spoločného východoeurópskeho trhu /a nielen dvojstranných vývozne-dovozných vzťahov/, v živom pohybe kapitálu, investícií a pracovných síl v rámci bloku ako celku, v budovaní priamych výrobných a vedeckotechnických stykov medzi podnikmi a organizáciami zúčastnených krajín a v utváraní spoločných podnikov a medzinárodných združení. Aký je však napr. terajší stav ekonomickej integrácie medzi Československom a Sovietskym zväzom z hľadiska uvedených kritérií? Dohoda z novembra 1986 určuje 17 párov podnikov pre rozvíjanie priamych stykov a uvádza iba 3 už jestvujúce spoločné podniky. A to je to najrozvinutejšie, čo snáď obe strany v medzinárodnej hospodárskej integrácii bloku vôbec majú.

Doterajšia ekonomická integrácia v sovietskom bloku prebieha teda ešte stále predovšetkým v rovinách, ktoré nezasahujú žiaden zúčastnený národ v jeho každodennosti, tak, aby ju každý jeho príslušník bezprostredne pociťoval na vlastnej koži, aby priamo prenikala do jeho životnej úrovne a spôsobu života, aby v ňom vyvolávala a poci-

ty blokovej spolupatričnosti, spoločne zdieľaného "východoeurópanstva".

Dokonca práve naopak, aj tá ekonomika nás vo Východnej Európe ešte stále viac rozdeľuje než spája. Na rovine "veľkej" ekonomiky: prvá spoločná veľká investičná akcia Československa a Maďarska /priehrada Gabčíkovo na Dunaji/ je predmetom vleklých sporov medzi oboma partnermi; sovietske ropovody prišikrcujú stále viac zmluvné dodávky ropy blokovým partnerom; bloková partneri nechcú odoberať zmluvné dodávky československých jadrových komplexov a pod. Na rovine "malej" ekonomiky: bežný spotrebný tovar v jednej krajine bloku je nedostatkový a nedostupný v druhej; colné predpisy medzi takým Československom a Maďarskom či NDR sú v istom ohľade prísnejšie než medzi Československom a Rakúskom a pod. Momentálna ekonomická prosperita jednej krajiny bloku sa nijako neodráža v hospodárskej situácii blokových susedov a je preto sledovaná so závisťou a nevraživosťou. Ekonomické krízy, každú chvíľu niekde v bloku prepukajúce, zas sledujeme u blokových susedov s pocitom škodoradosti a satisfakcie: konečne došlo aj na vás! Poliaci v očiach bežného našinca začiatkom osemdesiatych rokov hospodársky skrachovali pre nekonečné štrajky a maximalistické požiadavky; Rumuni pre lajdáckosť a lenivosť. Prečo sme sa dnes dostali na dno my, Čechoslováci, v očiach takých Maďarov či východných Nemcov? Asi by som sa tu tiež o sebe nedozvedel nič obzvlášť lichotivé.

Čo však vnútrobloková individuálna a masová turistika, ako všeobecne uznávané východisko vzájomného najbezprostrednejšieho spoznávania sa národov?

Turistika sa u nás nikdy nedostala na univerzálnu základňu voľného cestovného ruchu - teda do podoby, v akej ju vo svojom životnom priestore pozná Západoeurópan. Je limitovaná rôznymi vstupnými a výstupnými pasovými obmedzeniami, ako aj obmedzeniami colnými a menovými. Tieto obmedzenia, striedavo priťahované a zas povoľované, sú podmienené politicky i ekonomicky. Honecker nepúšťal svojich Nemcov do reformnokomunistického Dubčekovho Československa; Husák uzavrel svojim Slovákom a Čechom hranice do Poľska, žijúceho Solidaritou či pápežovou návštevou; všetky zúčastnené krajiny sa rôznymi spôsobmi bránia proti tomu najrozšírenejšiemu a najmasovejšiemu typu našej špeciálnej vnútroblokovej turistiky, ktorý spočíva na základni nedostatkovej ekonomiky a prílevu nehodnotnej meny od spriatelených susedov. V šesťdesiatych rokoch bolo Československo pre Maďarov "kis Amerika", chodili nás masovo vykupovať a obchody dostávali obežníky so soznamom tovarov, ktoré treba pred maďarskými turistami utajovať. Naopak, dnes zas Čechoslováci drancujú maďarské a východonemecké obchodné do-

my a butiky, zatiaľ čo o československé zvyšky v obchodoch sa trhajú zúbožení sovietski turisti. Špeciálne obchody pre devízových turistov zo Západu, neprístupné ostatnému východoeurópskemu turistickému plebsu /pokiaľ mu vo vrecku nezvoní "tvrdá" západná mena/ jestvujú snáď už vo všetkých krajinách sovietskeho bloku; Rumuni začali dokonca podľa tohto princípu budovať aj segregované občerstvovacie stánky na svojich čiernomorských plážach: v prvých dostať široký sortiment dokonale vychladeného importu, v druhých teplé domáce pivo a limonádu.

V slovenských Tatrách sa západonemecký alebo taliansky turista zavezie svojou limuzínou aj tam, kde je všetkým ostatným vjazd prísne zakázaný: má devízy. To však našinca ani natoľko nerozčúli, skôr je permanentne podráždený záplavou východonemeckých a maďarských lyžiarov, dovolenkárov, ktorí obsadzujú všetky lacnejšie chaty a hotely, vytláčajú ho z lanoviek a vlekov a z vysokohorských chodníkov si urobili zaľudnené promenády. Vo väčšine prípadov sa takýto zahraničný turista z nášho bloku nepovažuje za "dobrého" hosťa, za predpoklad rozkvetu jedného dôležitého odvetvia národného hospodárstva, ale za príťaž, ktorá nás, domácich, obmedzuje a ukracuje. Môže takýto typ "nedostatkovej" vnútroblokovej turistiky vôbec viesť k nejakému vzájomnému zbližovaniu národov? Môže sa z neho zrodiť pocit východoeurópskej identity? Vedie skôr k opaku tohto predpokladu - k zotrvávaniu vo vzájomnej nevraživosti, k utužovaniu našej rozdelenosti.

Z toho všetkého mi teda jednoznačne vyplýva, že kto dnes na Západe počíta s Východnou Európou ako so spoločným životným priestorom tam žijúcich ľudí a s východoeurópanstvom ako so spájajúcim ich jednotným životným pocitom, vsádza na špatného koňa. Do dialógu o celoeurópskej détente vstupujú dva mocenské bloky, vstupujú doň Západoeurópania so sovietskym blokom, ale nevstupujú doň Západoeurópania s Východoeurópanmi, lebo tých druhých jednoducho niet. Dialóg o nejakej celoeurópskej kultúrnej identite je zatiaľ čisto západoeurópskou, nás z "Východu" ešte neoslovujúcou záležitosťou. Aby sme doň mohli vstúpiť účinne aj my, musíme najprv dospieť k stanoveniu a praktickému uplatneniu identity vlastnej.

234

KAZIMIERZ WIERZYŃSKI: Na smrt Jana Palacha

V Saigonu se upalovali budhisti
a nikdo jim nebránil hořet až do konce.
Lidi stáli kolem na náměstí,
hleděli, až vyschne
na ohni černý
přidřeplý
vychrtlý
škvarek.

Myaleli jsme si, že je to tím náboženstvím,
vyvolává v nich necitlivost na smrt,
že se dá umírat, když sis to vybral,
z vlastní vůle vstoupit do plamenů,
abys o čtvrt hodiny dřív
došel nejsoucna
věčného.

Myaleli jsme si, že oni jsou jiní,
že je to jinde,
že je tam jinak,
a sotva by se tu někdo rozhodl
hnát se přes oceán,
stihnout je ještě zaživa,
přečíst uhelnatělou tvář
a smyal do ní psaný.

A najednou víme všecka.
Ten plamen je teď náš.
Tady se kdosi upaluje
za sebe, za nás,
z vlastní vůle,
uprostřed svého lidu.

Ze zpustlého světa nikde
mu nebrání hořet až do konce:
přidřeplí
čekají na náměstích,
až popraskaná struska
se rozpadne v prach.

Nikdo nestíhá živých,
nikdo nechce přečíst,

co psáno
v tváři Prahy:
tradice ohně
popelem posypaná
rázem tam naplněna jest.

Zlaté město,
mládence neprovázej
do tlející hlíny
hřbitova:
nám ho dej,
přízračným hřbitovům
našeho žití.

On vzplanul a plane,
umírá, žije,
září v Středu,
touží co nejdřív
vystoupit z průvodu,
z oběti zápalné:
smísit se s budoucností,
se zástupem, jenž tu kráčí.

Neodsuzuj ho hlíně,
často nezastavuj.
Nám je ho třeba:
snad vpadne ohněm
mezi nás spící,
udeří ohněm
v naši noc.

přel. Otakar Č. Mokrý

25.1.1969, v den pohřbu
Jana Palacha v Praze

/Kazimierz Wierzyński, 1894-1969, v meziválečném období
člen skupiny Skamander, od 1939 v emigraci/

TĚŽKÝ ŽALÁŘ,

respektive to, co si pod tím pojmem představovala rakousko-uherská monarchie v tvrdých letech "Bachova absolutismu", líčí ve svých vzpomínkách Vincenc Vávra Haštalský. Narodil se 4. října 1824 v Praze, roku 1848 spoluzakládal spolek "Slovanská lípa", později redigoval se Sabinou "Noviny lípy slovanské". Odsouzen k jednomu roku "těžkého žaláře" za to, že se setkal s anarchistou Bakuninem a neudal to, ocitl se v zimě roku 1853 na pevnosti Mukač v Uhrách. V květnu roku 1854 byl osvobozen dík amnestii, hned po návratu se účastnil opět politického života. Byl redaktorem "Času", pak "Hlasu", nakonec "Národních listů". Byl též poslancem českého sněmu, vydával kalendáře a přeložil do češtiny různá díla světové literatury. Zemřel roku 1877. Svůj pobyt na pevnosti Mukač zachytil ve svých vzpomínkách, z nichž větší část vyšla roku 1866 v "Květech". Zde předkládaný úryvek byl poprvé publikován v obrázkovém časopisu pro zábavu a poučení "Ruch" /VII, 1885/. Předkládám ho přátelům pro zábavu a poučení jako jednu z alternativ "absolutního horizontu", k němuž se vzpíná snění soudobých vězňů o ideálním kriminálu, a jako velmi dobrou životní alternativu, k níž jsem já osobně schopen se vzpínat i jakožto svobodný občan.

V. H.

Po noclehu na pryčnách strážnice byli jsme k osmé hodině předvedeni k vrchnímu profusovi Lipovi. Tý dobře znal v Čechách moje příbuzné, bývalť vojenským písařem u mého děda, setníka Peřinky. Avšak známost ta nepřinesla mi zvláštního ulehčení. Ohlásil mě a druhu mému Preisovi, že přivežených s sebou peněz do rukou nedostaneme a jen čtvrtletně jednou domů psáti smíme. Na to odvedli nás do prozatímního našeho bytu v přízemí, za několik dní měli jsme se odstěhovati do prvního patra. Věci naše byly prohledány, knihy a papíry vzaty a teprve po bedlivém prohlédnutí některé z knih vráceny. Kraševského Anafielas,

Tassův Osvobozený Jerusalém, Scarron, Paul de Cock, díla Voltairova, Racineova a všecky spisy historické propadly censuře. V poledne, vyzváni, abychom šli k obědu, odebrali jsme se do jídelny, která se nalézala v sousedství žalářní budovy. Jaké bylo naše překvapení! Ve velké, cihlami dlážděné síni spatřili jsme čtyři stoly, pokryté bílými ubrusy, na nichž pro každého uchystáno po dvou talířích. Mimotò byla na stole láhev s vodou, slánka a několik sklenic. Jen příbor si musil každý přinésti sám.

Tam seznámili jsme se s druhy svého utrpení - s devíti německými studenty z Prahy, s několika povstaleckými důstojníky uherskými, a s dvěma vládními komisaři Maďarů, poštmistrem Hatzeltem a "vícefišpánem" Eoetvoesem, jenž za povstání byl velitelem munkačské pevnosti, konečně též s Drem. Zimmrem, dobře známým z Havlíčkova "Šotka". Od nich jsme se dověděli, že stravování si zařizují sami, a že jim k posluze dáni za tou příčinou čtyři z vězňů, kteří byli odsouzeni k práci. Správu menáže vedl Metzery, dřívější povstalecký důstojník, kuchaři byli Kernatz, jenž býval honvédským náčelníkem a Nemeth, vládní maďarský komisař. Začalo se nositi na stůl. Oběd byl výborný a pro nás, uvyklé na hradčanskou hatlatinu, překvapující. Prvních čtrnácte dní chválili jsme si jej neustále, později - člověk už s ničím nemůže býti zcela spokojen - jsme časem na to neb ono bručeli. Nicméně polévka vždy bývá dobrá, masa obstojně, omáčka chutná; místo ní časem červená řípa nebo křen. Na tom míváme buď tlučené boby s perkelem /opečeným hovězím masem/, buď flíčky se syrečkem, někdy brambory nakyselo, perkelt se zelím a smetanou, knedlíky aneb guláš. Odpůldne svého prvního dne na pevnosti jsme ztrávili u Dra. Zimmra, jehož pomocí jsme se po svém okolí trochu ~~ipo~~ orientovali. Přízemní chodba jest určená pro vojenské důstojníky, kteří se dopustili sprostých zločinů, a pro vězně nově přibylé. Předpisy jsou dosti tuhé. Pouze od 7 - 9 hodin ráno a od 12 do třetí odpoledne lze obyvatelům přízemí se procházet, jinak jsou zavřeni v separaci. Nám týž den výjimečně dovoleno jíti k večeři nahoru, kde nás Dr. Zimmer častoval knedlíky a vínem.

Po týdnu jsme byli přestěhováni do 1. poschodí. Zde volnosti mnohem více. Jizby ve dne v noci otevřeny, a chodby od 7 hodin zrána do 5 hodin večer též. Tak možno stýkati se bez omezení s meškanci ostatních chodeb, z čehož vyvinul se záhy družný společenský život. Nábytek je v naší jizbě zcela jednoduchý: stůl, 4 židle, dvě postele - totiž na dřevěném podstavci 3 prkna, na nich slamník, přikrývka a prostěradlo. Polici na stolní náčiní zřídil nám jeden z něm. studentů, Hatzkenberg, a věšákem na šaty opatřil nás jeho druh Ernst. Kromě toho máme dva džbány, dva příbory, talíře, sklenice, láhev na pivo, 6 hrnců na vaření kávy a uschování potravin, konečně velikou mísu, jež zastává služby umývadla. Pokoj jest vyklenut a železná kamna, vždy ráno vytopená, vyhřejí jej dosti na celý den, ačkoliv nastala zima.

Vstáváme o 7 hodině. Oblekše se činíme potřebné kroky ke snídání a k uklizení pokoje. Já melu kávu, ustelu svoji postel a urovnám věci na stole. Ostatní vzal Preis na sebe z obavy, že bych to tak dobře nezařídil jako on. K lenošení nedal jsem se dvakrát pobízet. Nadto je Preis rozený kuchtík, v kteréžto hodnosti požívá všeobecné úcty a důvěry. Máme každý sklenici bílé kávy a rohlík. Asi měsíc dělali jsme si z chleba topinky, chtějíce tím uspořit, nestálo to však za to. Po snídani čteme a studujeme. Nadto jdeme do hradebního příkopu, kdež si vězňové zařídili pěknou zahrádku. Na jejím konci nasypali terasu, uprostřed 3 balvanovitě stavěných zdí, což velmi romanticky se nese. Zde postaveno jest asi 6 pohovek a březových lodyh, opodál v příkopě jsou dvě besídky, jedna prkenná, druhá z proutí. Krátce před naším příchodem směli vězňové v zahrádce procházeti se celý den. V létě tu hrávali v šachy, a ve společnosti krásné pleti dávali pěvecké koncerty.

Krásná pleť vůbec měla vždy do pevnosti přístup otevřený, ba až do jizeb samých vězňů. Nejen příbuzní, ale každý, kdo jim přinášel nějaký pokrm, byl vpuštěn - a stačil k tomu pouhý pomeranč. Mnohdy tím způsobem nastaly poměry, jež by nalezly místa k nejpikantnějším "chronique scandaleuse" - ale nic na světě netrvá věčně. Později vše zakázáno a příbuzní směli s vězni mluviti jen v hovorně. As před dvěma léty byla politickým vězňům otevřena celá pevnost. Trávili dny v kantýně s důstojníky

a každý pondělek směl jeden z nich jeti s dozorcem menáže do Munkače na trh. Pobyli tam od rána do večera, baviče se v hostincích a v kavárnách. V létě na čestné slovo, že neutekou, dovoleno vždy pěti nebo šesti ve společnosti desátníkově konati výlety do okolí až na dvě míle. Všichni najednou pak chodívali dvakrát týdně do blízké říčky se koupat. Nám podobných rozkoší již popřáno nebude. Po procházce opět čteme, ve dvanáct obědváme, pak studujeme a od 4 do 5 hodin navštěvují nás pravidelně němečtí studenti. Kvečeru hrávali jsme já, Preis, Zimmer a Hettmar /také jeden z pražských německých studentů, členů spolku "Markomanie"/ whist, s nastalou zimou tox pominulo. Večeře je zcela jednoduchá: chléb se sádlem aneb topinky, někdy bryndzový, zřídka švicarský sýr a k tomu 3 nebo 4 sklenice piva. V neděli a tu i tam v týdnu máme jednu "pořádnou" večeři, čili "hospodu", střídavě vždy v jiném pokoji. U koho je "hospoda", musí dáti svíčky, připravit stoly, židle, fidibusy a umýti kuchyňské nádobí. Trvá to obyčejně do půlnoci, zpívají se čtverozpěvy i sóla, bavíme se často dosti ohnivě, o různých politických otázkách debatujeme. Každý čtvrtek večer je společné čtení a deklamace, každý přednáší ze známých mu oborů věd, načež opět horlivě se debatuje.

Vánoce prožili jsme veseli. Na Štědrý večer byla "hospoda" u nás, pěly se písně české, německé a maďarské a za hovoru zůstali jsme pohromadě až do dvou hodin s půlnoci. Na Boží Hod jsme byli od Ernsta pozváni na víno a koláče, jež obdržel od svých žáků. Má totiž povolenu školu, do níž z vesnice Palanky chodí asi 12 žáků a žaček. Častoval celou chodbu. O Zimmerově svátku byly rovněž slavné hody. Ráno hostil nás bílou kávou a koblížkami, večer byl též čas a slivovice, kteroužto dal Goetvoes, byv s Hatzeltem pozván na večeři. Na začátku února poslala hraběnka Töröky celého vepře, pytel mouky, 6 telecích kýt, 60 velikých jaternic a sud vína. Kýty byly nám v týdnu upečeny k obědu se švestkovým salátem a víno rozděleno. Přišlo po pintě na osobu. Jaternice bývají místo perkelu k zelí, vepř zůstal na masopust, který jsme oslavili velkolepou besedou se zpěvy, tanci, výstupy a deklamacemi a konečně představením "Děje krátko-zdlouhavého o velkém Piramu a jeho milé Thizbě" z Shakespearova "Snu noci svatojánské". Finis coronat opus.

NOC

Kdy mám a kdy nemám věřit očím?
A n n a A c h m a t o v o v á

"Prostá pravda není realistickým východiskem," soudí Ronald Reagan.
W i l l i a m S a f i r e

Byt byl divně prázdný a v pozadí úderů do psacího stroje pustě a nezvykle tichý. Od poloviny května se tu za návratů těch, kteří zbyli z rodin a z přátelských seskupení, početně mísívala radost se zděšením nad další pravděpodobnou nebo dosvědčenou smrtí. Do tohoto pozdně červnového večera neminul den, neminula noc, kdy tu přechodně či trvaleji netábořilo někdy pět, někdy i dvacet lidí přišlých z Terezína, z horších lágrů, z úkrytů v lesích a horách, z dočasných emigrací v Anglii či jinde na vlídnější straně světa, z méně frekventovaných obydlí na Vinohradech, v Radlicích, v Chomuticích či v Dražičkách. Bylo už deset, takže čtyřletá Jindra a skoro tříletý Michal, oplátkou za celodenní a každodenní roztahovačnost do všech koutů dvou mikropokojů, těsné haly, těsnější kuchyně a minimální koupelny přezvaní na Japončíky, sice vyklidili pole a šli spát, ale tím ovšem zabrali skoro polovinu obytného prostoru. Ano, Japončící. Má pětadvacetiletá žena Věra, když je zaháněla pod deky, chvíli vypadala na to, že ulehne s nimi. V předchozích týdnech byla zdatnou a pohotovou pokojskou, recepční, kuchařkou i číšnicí. Mýt nádobí se přece jen skoro vždycky odhodlal někdo jiný. Spát se jí chtělo a potřebovala to, ale náhle ji, podobně jako mě, probudil úžas nad tím, že v místní útulně či průchozím domě nečekaně dnes je mimo děti a nás host jen jediný.

Nečekanost se týkala jen počtu hostí. Sám ten jediný byl od svého prvního vstupu asi před dvaceti dny očekáván bezmála samozřejmě. A taky nejméně ob den přicházel.

Mé přítomnosti mnoho nebylo. Dovolil jsem sice hostu a Věře, ať se posadí v mé údajné pracovně, ale zády k nim a tváří k oknu a k psacímu stroji jsem se potěšeně mořil závěrem úkolu, který mi svěřili přátelé hodlající či doufající vydávat něco mezi sborníkem a časopisem. Slíbil jsem to odevzdat nazítří. Objednatelé ve shodě se mnou chtěli pět až šest stran věcné a přitom bystře útočné a ironické odpovědi na stalinizující článek pana profesora Mukařovského.

Od svých předválečných začátků jsme ho ctili, i když nám svý-

mi teoriemi spíš dával hádanky, než nás zasvěcoval. Vypadalo to jako opravdová věc se smyslem pro poezii a někdy - bezděky? - snad i pro humor. A teď tohle. Mladí lidé včetně mladé literatury prý mají budovat a nemyslet na metafyzickou úzkost. Doslova tak. Kde to Mukki vzal. Kdo by naschvál usiloval myslet na úzkost, ať metafyzickou nebo prostě jen plynoucí z bomb, vražd a věznic světa. Bylo to trochu hrůzné a trochu k smíchu, jak dobře mi ironická odpověď na profesorsky kariéristický návod ke správným životním pocitům mládeže šla od ruky.

K tomu mi pomáhal Bubik, půl ležící, půl sedící za mnou na širokém kauči. S Věrou u kulatého stolku potichu či jen šeptem upíjeli z litru přehnaně drahého červeného Stolního vína. Kdyby se pilo rovnou z lahve v partyzánském úkrytu, mohlo osvěžit, snad i chutnat, ale u stolu barvilo rty i zuby, jako když se nasbírá a sní džbán borůvek, na dně sklenic nechávalo hnědé vlhké saze a vinou zkvašenosti se mohlo vydávat za parodii parodie vína jménem šampaňské. Po jednom ochutnání jsem si ani nevyhradil, ať mi trochu nechají, než Mukkiho vyřídím.

Bubik, to se rozumí. Jak ho kdy někdo mohl takhle pojmenovat, i když jsem už týden či deset dní pociťoval, že spíš než k nám chodí za Věrou. Jiné moje pocity mě poučovaly, že je to pochopitelné. Ale ať tak či tak, té přezdívky jsem neužíval. Nelíbila se mi, nehodila se k němu, neměl jsem ji rád už odedávna. Lpěla na ní kapka kondenzátu všeho, co se dálo posledních šest či sedm let.

Rodiče mu v rodném listě dali stejné jméno, jako jsem o několik let dřív já dostal v listě křestním. Za čas se jim svým tvrdoměkkým dvourázem snad znelíbilo, nebo ten druhý Zdeněk prostě byl tak roztomilý, až mu oklikou přes bubrle a bubi přiřkli to, co mu nadlouho zůstalo i u jiných.

Prvně jsem tu nedobrou přezdívku slyšel z úst Zdeňkova staršího bratra, přítele z nejbližších. Vzal toho chlapečka mezi sedmnácti a osmnácti do Halasovy, Horovy, Seifertovy, Johnovy, Palivcovy vinárny, kde jsme bývali šťastni víc než z vína tím, že si někdo z nich buď na chvíli přisedl k našemu stolu, nebo jiný byl už natolik rozkurážen, že nedbal námitek ostatních a hromadně nás přizval ke stolu jejich. To bylo ke konci ráje a Halas tomu stolu říkal Pár Nás. Jožka, vlastním jménem Josef Lederer, později vinou místního i ozbrojeně dovezeného antisemitismu nad svými verši a recenzemi Jiří Klan, onoho večera krátce po deváté náhle vstal a křikl: "Bubiku, jdeme. Koupeme se!" Nebyl to nejvhodněji zvolený

den ke Zdeňkovu seznámení se světem či s parnasem, byl-li právě pátek, doma určený k všeobecnému omývání.

Přál jsem si, aby můj jmenovec vzdoroval přezdívce i vnucované koupeli. Ale vstal a provázel bratra.

Neprovázel ho o rok později, kdy Jožka dbal pokynu rodičů i přátel a v posledních možných dnech se vytratil směrem do Anglie. Vídal jsem ty rodiče i Zdeňka, než odešli do Terezína. Ne, nikdo nemohl mít proč se jich zle dotknout. To jen Jan Zlatoústý přes tisíciletí vzkázal Hitlerově, Himmlerově, Heydrichově mafii, že je nemá nenávidět za to, jak jednají, ale "za to, kdo jsou". Stačilo. Jožkovi a Zdeňkovi rodiče zanikli po transportu z Terezína dál. Po mukách jen uboze, zbaběle, okrajově představitelných.

Zdeněk byl fyzicky zdatný. Jako příhodného otroka ho odvezli po několika hrozivých mezistanicích do definitivně hrůzného tábora nucených prací při muniční továrně u Essenu. O shodách okolností, jež ho právě tak často už už zabíjely jako zachraňovaly, po návratu nechtěl mluvit, ale bezděčným náznakům se neubránil. Pokud nebyly nálety, chodili mezi kavalci a pracovními ponky sadisti a vrazi.

Teď se tu Zdeněk, napůl položený napříč kaučem, temenem hlavy opíral o bok mé knihovny a byl mi stejně jako Věra protivný jen a jen tím, že oni na rozdíl ode mne nikomu nic neslíbili zítra odevzdat a nejsou tedy nuceni rozmýšlet se se vší morální i taktickou důsažností, zda důmyslného, vzdělaného, zbabělého, kariéristického profesora Mukařovského nazvat neěastně nedovtipným ubožákem nebo prostě přisluhovačem důvtipně rozpoznané příští zdejší moci. To druhé se mi ošklivilo víc. Měl jsem v paměti, co se z Mukkiho čítalo o sedm let dřív. Nechtělo se mi připustit, že by byl zblbl natolik. Zbývaly mi tři nebo čtyři věty, abych odpravu pádně zakončil.

V tom okamžiku se zcela nečekaně a nezvykle hlasitě zasmála má žena Věra:

- A jak ti vůbec chutnaly moje buchty!

Prsty mi odpadly od kláves. A má současná první reakce patřila černé klotové zácloně, ještě tehdy visící při levé straně okna. Sloužívala za temna k zatemňování. Zdvihl jsem se a začal ji zatahovat. Nervy jednaly po Věřině větě, jako by tu ještě nebo znovu byly nejhorší dny. Vzápětí jsem nervy ovládl a jen se s rozpřaženými pažemi obrátil:

- Proboha, Věro.

I po mukách zázračných úniků a nucených prací jedinou znatel-

nou fyzickou vadou mého jmenovce zůstaly početné dioptrie. Snad šest, možná sedm. Po Věřině a mé promluvě se namáhavě vzepjal na loktech, a když konečně v sedu nabyl rovnováhy, s použitím obou rukou a kapesníku si začal čistit brýle.

- O čem to mluvíte, zaraženě, rozpačitě, napůl nepřítomně se zeptal.

Věra si zjevně uvědomila, že něco je špatně. Zvolna jsem se to učil z její tváře rozpoznávat. Žili jsme spolu tak zblízka teprv šest let. A její jemně modelovaná tvář botticelliovské značky jménem Primavera reagovala sice citlivě, ale proměnami výrazu křehce minimálními. Nesdělovaly. Jen napovídaly. Já krom toho právě v tom okamžiku na zaučování do jejího výraziva neměl dost času ani trpělivosti. Jen jsem stačil postřehnout, že si jakési své chyby je dost nešťastně vědoma a že tu chce spíš pozakrýt než mít mě blíž, když mi říká:

- Už toho nech a pojď pít s námi.

- Jaké buchty, Věro? nedal se odvést ze stopy ani poloslepý Zdeněk.

- Odpusť, mluvím hlouposti. Pekla jsem předevčírem, ale to jsi tady nebyl.

- Vidím ti na tvém krásném nose, jak si vymýšlíš, rozezvučel se Zdeněk značně sebejistěji, jen co měl vyčištěné brýle zpět na nose. Mluvila jsi o buchtách úplně jiných.

- Nech ji vydechnout, Zdeňku, definitivně jsem se skřípavým posunem židle odvrátil od sporu s Mukařovským kamsi blíž k úzkosti nezměrně faktičtější, než on asi měl či chtěl mít na mysli.

Ještě byla temně i horečně živá, třebaže při tomto rozpomenutí byl její příčinou o dva a půl roku dřív pouhý korespondenční lístek. Ano, ovšem, na známce byl emblem vražd, knír a patka v oválně bledém těstě. Z razítka se po obtíži dalo vyčíst jen Essen. Jinak tam skoro česky a skoro čitelně stálo:

"Matetu přitele pracuje ve stejny hale nesmím řic kde prej mu řikali bub a už budete vedět kdyby se dalo misty něco poslat tak to řiďte na muj adres tam nahoře S uctou Šafránek Josef."

Tajuplná utajovací čísla essenské dělnické noclehárny byla nahoře napsána pečlivěji a zřetelněji než ostatní text. Díky mým šetrně a zdatně hospodařícím rodičům na drahelickém statku jsme si, Věra a já, občas mohli dovolit úlohu užitečných dobrodinců. Někdy též díky Věřině matce, jenže ta své dárky černotržního původu důtklivě vyhrazovala jen Jindře a Michalovi. Ovoce, cukr, skutečné máslo. A když nás při jedné příležitosti přistihla, jak vzácný ci-

tronový výtažek s pečlivě seškrabaným místem původu vkládáme do krabice určené komusi v Terezíně, dovolila si do té krabice sáhnout:

- Tak já za to dávám tisíce pro vaše děti a vy to posíláte ---

- Seberte si to a jděte, řekl jsem jí dost pohněvaně a otevřel před ní dveře na schodiště.

- Mami, dej to sem a posaď se, vzala jí Věra výtažek z ruky a dveře zase zavřela.

- Děti, já to s vámi přece myslím dobře, plakala matka, do kulata svinutá na židli. Vím, že to v Terezíně potřebují, ale my přece taky chceme být živi.

Věra mi malou, ale zdatnou dlaní zakryla ústa a z haly mě zatlačila do mé místnosti. Děsila se sama a věděla, co hrozí ode mne.

Lístek z Essenu přišel v deset dopoledne a ve čtyři odpoledne jsem nesl na poštu u Flory dvoukilovou papírovou pokladnici drahocenností včetně citronového výtažku. Babička tentokrát nebyla přítomna, aby naše ubohé, podvyživené děti uchránila před okrádáním. Obrali jsme je, Věra a já, též o kusy uzeného a slaniny vsazené do naříznuté, vydlabané a pak Věřinými dovednými prsty opět zacelené šišky chleba. Byl přidán cukr, čokoláda, mastnotou prosáklé škvarkové placky. Jediný spor byl o cigarety. Kouří Zdeněk, nebo nekouří? Ale výsledek sporu byl prostý. Cigarety byly nejtvrdší měnou Nové Evropy.

Následovalo za mučivá léta mnoho balíků dalších. Věra vymýšlela, čím je zpestřit a obohatit. Patřily k tomu i buchty. Někdy normální, s povidly, s tvarohem, s mákem. Jindy neslazené a nacpané pečeným vepřovým či kuřecím masem. Tím, co bylo. Zkoušeli jsme se dělit. Víc jsme nedokázali. I babi z Věřiny strany nakonec pochopila a nosila věci s výslovným přáním:

- Tohle jim --- ale tohle určitě nechte dětem.

Znovu a znovu se choulila na židli a slzela. Vlastně bylo proč.

Teď se Zdeněk po mém přání, ať nechá Věru vydechnout, zadíval nahoru ke mně a vypadalo to, že za svým mladičkým a znenadání svraštělým čelem začíná cosi tušit.

Zatím jsem neměl co na to tušení odpovědět. Přežil noc úzkostí, pane profesore Mukařovský, snad opravdu zázrakem a nemínil jsem tedy doplňovat bezděčnou nešťastnici Věru. Ano, nepřímo mu vyčetla nevděčnost za drobty ze stolu těch, kteří směli přežívat v ohrožení nesouměřitelně menším, ale udělala to z důvěrného kamarádství a ze zjevně sebeironické kuchařské pýchy. Kdežto já jen balil a nosil na poštu. Buchty jsem nepekl. Nikdy jsem se ničemu tak užitečnému nenaučil. Mukki snad ano?

Situace toho pozdního červnového večera vypadala neřešitelně. K čemusi došlo nikoli Věřinou, Zdeňkovou, mou, snad ani poštovní nebo dokonce Hitlerovou vinou. Buchty uvázly kdesi dřív než v adresátově hrdle. Náhlá netrpělivost s trapným tichem mě pohnula dopustit se toho. Sehnul jsem se k nejspodnější levé zásuvce psacího stolu. Úzkou mezerou nad jejím čelem tam má ruka už léta zasunovala všechno, co se týkalo pošty. Vždy s hrdinným odhodláním, že to jednou roztřídím a uspořádám. Nečekaně ten okamžik byl tady. Vytáhl jsem zásuvku a před očima se mi objevily obálky s povystrčenými dopisy, pohlednice, korespondenční lístky, potvrzenky na odeslané peníze či balíky, jiné potvrzenky ohledně dopisových i balíkových doporučených zásilek. Odstrčil jsem stroj, položil zásuvku před sebe na stůl a přebíral. Nevěděl jsem, co přesně mě čeká. Natož aby co věděli Věra nebo Zdeněk.

Než jsem se nadál, potvrdilo se mi rozpomenuté jméno. Josef Šafránek. A z prstů pravé ruky se mi v prstech levé ruky balíčkové potvrzenky s tím jménem hromadily za přebírky toho smetí uhrančivě často. Při čísle dvaadvacet jsem toho měl dost. Napůl jsem zásuvku zastrčil a vztekle i bezmocně ji dokopl dovnitř. Bylo mi asi jako prokurátorovi ještě zcela nezbyrokratizovanému, který za studií desetkrát podepsal protest proti udělování trestu smrti a teď neví, čeho menšího se na soudu za tuhle podlost dožadovat. Podal jsem potvrzenky Zdeňkovi.

- To sis vymyslel, mžoural přes dálkové brýle na jméno, adresu i počet.

- To se ví. Byl jsem protektorátním ministrem pošt a telegrafů, abych si to moh tisknout. K tobě se to nedoneslo?

- Šafránek, pes, patří ho zbít, brumlal Zdeněk na okraji kauče, jako by ještě seděl na okraji lágrového kavalce a připravoval jinak než odtažitý prokurátor odplatu za úskok. Jen co to řeknu klukům z party.

Dlouze se napil a s tím dětsky svraštělým čelem dopředu začal sem a tam chodit po místnosti. Nebyly to vinou daných rozměrů v jednom směru ani tři krátké kroky. Tím spíš to vypadalo jako uvěznění v beznaději. Ale ani v té Zdeněk nebyl mstivý. Bylo ho zpod nosu slyšet:

- Kdyby se byl aspoň rozdělil, blbec.

- Dělit se! skoro jsem v dozvucích úlohy státního návládního vykřikl. Jestli byl z těch, co tam šli sami od sebe, tak těm dávali všecko, co mohli. Jídlo navíc, boty, cigarety, odlučné ---

- Nespěchej s tím, zarazil se Zdeněk s tváří nadále skloněnou. Byl tam dobrovolně. Byl. Ale co víš o tom, jak to měl doma, nebo proč ---

A znovu se rozpochodoval nočním nádvořím místní kartouzy. Náš Zdeněk, po essenské kartouze mnohostranně vyhladovělý a skoro pochopitelně, zatím, zdá se, nevinně zamilovaný do zdejší znovu objevené krásky. Ta zatím sa zvlhlýma očima jako by vedla svůj monologický spor, zda jí má být líto, že ke Zdeňkovi nedospěly její vynalézavé varianty buchet a zůstávají tedy nedoceněny, nebo zda, když už Zdeněk je i bez buchet zpátky, není dobře, že vůbec někdo byl za zlých časů přikrmen. Až z toho monologu nahlas vyplynulo:

- A ty s námi mluvíš, i když jsme ti nic neposílali.

S nezadržitelným smíchem ze zoufalství jsem se ohlédl po Mukkim ve stroji. Tady máte metafyziku v nejryzejší podobě, důmyslný pane profesore. Fyzicky se posílalo, jenže jakási síla mimo fyzické a normální myšlenkové postupy, tedy lidmi neovládaná metafyzika, znemožnila doručení. Nesmí se na to myslet, říkáte? Navštivte naši místní noc. Nejsme nejlepší možné případy lidstva, ale prostě jsme se sem taky narodili. Podobně jako vy. Chci k vám být smiřlivý, pane profesore, ale při povaze lidí a světa, zvlášť též při povaze vaší, to jde velmi ztěžka. Upokojil jsem se a omluvil za smích. Kupodivu, nebo možná zcela přirozeně, nevěděli Věra ani Zdeněk, proč se jim omlouvám. Krom přerušení existence nebylo jiné východisko než smích.

- Máš strýce Sixtu, advokáta, zamyšleně zvěcněla Věra. Zítra se s ním dojdeš poradit, co s tím zlodějem.

- Jak víš nebo můžeš dokázat, že to k Šafránkovi kdy dospělo, z jakési essenské sympatie vyrostlé z hrůzy náletů a z podmínek u strojů zašeptal zase už v sedě Zdeněk. Ani jsem ho neměl pokoušet. To se nedalo z hodiny do hodiny přežít. Bylo jedno, krást nebo nekrást. Každou minutu byl konec.

- Dost lidí se osvědčilo. Někdo z nich i přežil.

- Nejosvědčenější nejsou.

- Zítra nám pan doktor Sixta poví, co s tím udělat.

- Tebe tajně zbožňuje, Věro. Slyším mu to z hlasu, jen co jsi nablízku nebo je o tobě zmínka. Jenže ani rozvod nedokáže vyřídit bez pětiletých komplikací.

- Ale zažalovat se to přece musí, nepříliš rázně, spíš nostalgicky po časech poměrné spravedlnosti právem žádala aspoň zpožděné dodání svých nenapodobitelných buchet roztrpčeně snící Věra.

Její roztrpčenost ovšem byla něžnější než něha milionů jiných.

Zdeňka ani mě nepřesvědčila.

Bylo to do půlnoci i dál trojstranné přetahování. Jít a udat. Ale jsou tyto potvrzenky opravdu nezvratným a soudně uznatelným důkazem, že Šafránek balíčky dostával a žral? Mezi poštou u Flory a essenským barákem s mezinárodním dělnictvem na poli zbraní pro Hitlera bylo mnoho mezistanic. Ale právě to se přece má vyšetřit. Jenže, holka, kdo po tom zrovna dnes bude pátrat. Takových loupeží a vražd je sto milionů. Ale stejně, tady máš v ruce důkazy, že drobty ze stolu méně ohrožených byly odeslány. Ne, dojít nemusely. Šafránek aspoň nevypadal jako svině. Jen na otázky krčil rameny: nic, kamaráde, vysrali se na tebe.

- A tys tomu věřil a sedíš tady, s očima už zcela zaplavenýma řekla Věra.

- Nevěřil! vztýčil se Zdeněk. Věřil jsem, že posíláte a že pošta stojí za hovno.

Parodie parodie vína zvané šampaňské účinkovala rozvratně. Zvlášť na Zdeňka, který nápojům toho druhu byl nucen na léta odvyknout.

- Měl by dostat svoje, řekl jsem ke třetí k jitru při konci druhé lahve borůvkově barvícího údajného vína. Dělal pro ně a navíc kradl.

- Mně je těch buchet líto, ale nevíš, nemůžeš vědět, zase už přecházel sem a tam Zdeněk. Teď už nikoli jako vězeň nebo rozpačitý žalobce. Spíš jako ošetřovatel odsouzeného.

- Spravedlnost, vydechla Věra a sklonila své nádherně klenuté čelo na méně nádherné, spíš bodlavě špičaté, ale tím poutavější složené lokty. Je nějaká?

- Je mi to líto, Zdeňku, rozvažoval jsem, ale bez židů tu lidi za války zhloupli. Nechávali všechno běžet. Krom několika. A teď je to horší. Těch pět spravedlivých nemá proti zabíjející zblblosti moc vůbec žádnou. Jestli chceš Šafránka oddělat, tady máš těch dvaadvacet kartiček. Ty jim budou stačit, aby si patřičnou střelbou vynahradili, co nedokázali v čase Mnichova nebo později za války.

- Šafránek! Jeden ubožák jménem Šafránek má odskákat, jak jste se tady chovali všichni, vzpřímeně a věcně mluvil Zdeněk. Teď ho mám jít prásknout? Proč jen jednoho? Bylo jich čtrnáct nebo kolik milionů. Co to na věci mění, že jeden okrádal zrovna mě --- nebo že vy jste —— už nevím —— snad pekli a posílali Šafránkovi buchty. Kvůli vaší dobrotě on to teď má odskákat, když se tu kdekdo bez

soudu odstřeluje? Ani mě nenapadne. Udám ho --- udám ho za tisíc nebo kolik let, až se tahle tupá hrůza blbosti a pomsty utiší. Jestli se kdy utiší.

Ano, zcela zjevně ani nyní, několik měsíců po libovolných zvěrstvech války a nacismu nebylo spravedlnosti. Zvěrsky vraždili ti, co ji měli obnovit. Z úkrytu podkrovního bytu V Horní Stromce jsme udiveně i napůl nepřítomně hleděli na odlesky slunce v protějších oknech. Takže slunci je všechno jedno, ať spravedlnost je nebo není. Děsivě se nám smálo. Bez všech rozpaků vycházelo nad tento temný svět.

Ne, Josef Šafránek se ten muž nejmenoval, i když své totožnosti měl zlý nadbytek. Ani se tak nejmenuje, pokud snad podnes žije. Je to jediné jméno, které v tomto zápisu není pravé. Příčina je v tom, že se tady ani po pětačtyřiceti letech od těch nejtemnějších dob obezřetně postupující, věcně uvážlivé, nezkorumpované spravedlnosti nedosáhlo.

Prosinec 1986, leden 1987 Z d e n ě k U r b á n e k

337

Jiří K r a t o c h v i l

O r f e u s z K é n i g u
čili
O b r á z e k z e z a š l ý c h d o b

v dálce jsem uviděl prales jako obrovskou zelenou vyvřelinu, jako skladiště rozložitých smaragdových kravěnců, z nichž do růžového jitřního šírání stoupal fialový dým, a pomalu jsem se spustil na všechny čtyři a kývaje se zezadu dopředu, vyrážel podivné zvuky, co mě naučil Zalanha a jimiž se člověk obrací na duchy pralesa, dříve než poprvé vnikne do jeho hlubin, a nevím, jestli jsem si ty zvuky zapamatoval správně a jestli jsem je teď věrně napodobil, v odpověď jsem však uslyšel jen křik papoušků, jako kdybych se chystal vstoupit do velké ptačí voliéry anebo do cirkusového stanu, ale po tomhle obřadu a sotva jsem ho ukončil, mi už nezbývalo než posadit se a čekat, až dorazí indiánští průvodci, samozřejmě si dali načas a čekal jsem až skoro do večera, obtěžován tady, kamaráde, hmyzem, který většinou vypadal jako okopírovaný podle abstraktních plastik Edwarda Stowarda, a pak už jsem uviděl průvodce a uslyšel Lennonovu Žlutou ponorku, kterou vyhrával miniaturní magnetofon, zasazený jak plomba do vykotlaného zubu usměvavého indiána z kmene Yurimagua

Stalo se to na počátku těch bláznivých let po vstupu vojsk Varšavské smlouvy, někdy na podzim roku 1971. Seděl jsem v nějaké paluši v Kénigu a právě jsem četl vzkaz od jedné ludry, která se na mě s úctou obracela, když na stůl padl Buckův stín.
Ukaž, řekl a natáhl pracku. Ta holka musí být obrovský médium.

Takovou už dlouho hledám.
Co blbneš, vysmál jsem se, je to obyčejná kráva.
Ale Bucek už držel lístek a fascinován tím písmem, laskal očima každou jeho kudrlinku, a už nikdy jsem se nedozvěděl, co mi ta ludra vlastně vzkazovala. Ale nejspíš jako obvykle, potřebovala nějaké služby, které nejsou běžně k mání ani pro tyhle ludry. Zjisti mi všechno, co se o ní dá zjistit. A strčil lístek do kapsy a šel.
A tady je třeba říct, že Buckovi jsem ledasco pardonoval. Bucek byl totiž ten nejpodivuhodnější tvor, jakého jsem kdy v životě potkal. A bylo to tak zčásti proto, že byl zplozen za zvláštních okolností, pokud lze okolnostmi nazvat to, že jeho matku znásilnil v Řečkovicích na konci války dlouhej štrůdl vojáků. A když tak na ní stáli frontu, vmáčkl se mezi ně náhodou kolem procházející mág, mocný baskický čaroděj, který bloudil v tom márničném čase křížem krážem Evropou, hledaje kde by podstrčil svůj kvásek. Tak aspoň vzpomínal Bucek, jehož paměť sahala daleko před vlastní narození i zplození.
Jmenuje se Marta G. a je to dcera velkého brněnského bafuňáře.
To situaci komplikuje, řekl, ale nemění. Je to nejcitlivější médium, na jaký jsem v životě narazil. Přesně takový potřebuju. Bez ní si do toho netroufnu jít.
Když jí bylo třináct let - pokračoval jsem -, uplácal podle ní Konrád Babraj sochu pramene Svratky, dnes je jí jednadvacet, studuje právnickou fakultu, má za sebou dva potraty a několikaměsíční poměr s někým, koho radši nebudu jmenovat. Martička patří ke "zdravému jádru" zlaté mládeže, tomu prominentnímu klanu, který si v poslední době říká sloni nebo taky elefanti a pohybuje se mezi Kontíkem, Intrem, Grandem a cukrárnou U vočka.
Stačí, řekl Bucek, teď mě s ní seznam.
A tak jsem se začal starat o Buckovy námluvy. Sehnal jsem mu riflový obleček, v kterém vypadal jak prdlý mysliveček, a zaved jsem ho za ručičku do Kontíku, kde sloni právě troubili jak na horách jeleni. Ale Martička mezi nimi nebyla.
Bucku, posaď se, povídám, já se ti po ní poohlídnu.
A objednal jsem mu za bůra jedno párátko na žvýkání. Ale Bucek se cítil dobře jenom v pořádný paluši anebo zavrtaný do svých knih. V Kontíku si připadal jak těhotná velbloudice v boxerském ringu. Nemohl se zbavit dojmu, že se všichni na něho úporně dívají. A čelil tomu, jak dovedl. A tož například tím, že levou ruku si zasunul do pravého podpaží a pravou překřížil přes levou a zahákl ji na levém boku a nohy pod stolem zapletl do sebe jak dva rozčílené plazy. A Bucek tak dokázal trčet celé hodiny, naposledy třeba na svatbě

vrati Sedláčka, který si Bucka vybral za svědka a sám si pro něho přijel, zvedl ho od jeho kniH anebo sebral v nějaký paluši a pak ho upíchl doprostřed svatební tabule, odkud se nedalo nikam utýct, a to už do něho kvandali ze všech stran, nutili ho pít přefrmincový hnusy a smát se pitomým anekdotám, a jak utíkal čas, plnil se mi /vzpomíná Bucek/ močový měchýř, ale nesebral jsem odvahu jít na záchod,protože ten tam byl jen jeden a pořád na něj hustej nával, však krátce před půlnocí, a aniž bych tomu moh zabránit, propukla spontánní psychokinetická bouře, kterou se mi uvolnilo strašlivé vnitřní napětí, ale i narvaný měchýř: a začalo to napřed jako malá bouřka ve skleničkách s vínem, pak se zaráz rozkývaly všechny obrazy na stěnách a v obou lustrech kolísavá intenzita světla, až osm žárovek prudce vybuchlo a rozprskly se na všechny strany a události nabyly na spádu: všechno nádobí na podkovitém svatebním stole se dalo na pochod a z obrovské hromady svatebních darů uprostřed místnosti se zvedly právě ty nejtěžší kusy, televizor, 2 ledničky, 3 vysavače, a vyletěly ke stropu, kde zůstaly chvíli viset jak přilepené k desce obrovského elektromagnetu, který se pak stejně náhle vypnul a vyplivl zas všechno dolů, a nad tím vším řinčením neuvěřitelně pronikavý, hlomozivý zvuk, známý jako Poltergeist, mučivý duch. Tenkrát ještě /nezapomínejme, že Vráťa se ženil v březnu pětašedesátého/ nikdo nic pořádně nevěděl o fenoménu spontánní psychokineze /až v roce 1967 vyšla známá zpráva Freiburgského institutu o událostech v advokátních kancelářích bavorského města Rosenheimu, kde podobné úkazy spontánně vyvolala 19 letá Annemarie Sch./, takže nikoho nenapadlo považovat Bucka za původce té svatební šrotárny. Teď ovšem, když jsem po tříhodinovém shánění přiváděl Martičku /v 20^{42} hod. 2. listopadu 1971/ a podíval se, kde jsem usadil Bucka, a uviděl, jak tam zas trčí zavinutý do sebe a na tváří to nevýslovné napětí, a navíc jsem ještě ucítil tu zvláštní vůni, o které mi sice Bucek nikdy nic neříkal, ale o níž jsem teď bezpečně věděl, že tentokrát ona je tím zlověstným příznakem, pekelnou roznětkou - okamžitě jsem pochopil, že je zle.
A tu se hned na potvrzení mých obav s hlasitým cinknutím srazily sklenky a lahve na všech stolcích a stolech ve všech poschodích hotelu. A v té chvíli roztrhl pouta své strnulosti Bucek: převrhl stůl, vyskočil a křičel Utíkejte! a ukazoval všemi pažemi ke všem východům. Všichni se k němu vyjeveně obrátili, ale to už to začalo. O několik minut později jsme uháněli Martiččiným vozíčkem od zdemolovaného hotelu a Martička občas šlehla od volantu po Buckovi láskou žhnoucíma očima. Fenomén spontánní psychokineze byl totiž právě me-

zi slony velice módní a dosud nikdo nerozpoutal k Martiččině poctě tak nádherný bengál.

A teď už pár slov o Buckově projektu:

Když v jednasedmdesátém roce postup "normalizace a konzolidace" překročil už všechny meze, řekl Bucek, tak dost, a přišel s nápadem přemístit celé Československo do Amazonie. A taky opravdu vystřihl v příslušném měřítku obrysy republiky a položil ji na plánek povodí Amazonky, tak, že se svým úzkým východním výběžkem dotýkala Mata Grossa, zatímco čenichem ušaté psí hlavy očichávala Porto Velho. Upozornil jsem ho, že vůbec nebere v úvahu transamazonskou dálnici /nebyla na plánku zakreslena/ a nepočítá s leteckými linkami, z nichž by bylo, obávám se, do Československa vidět jak do nějakého dvorku se slepicemi, takže by nás brazilská vláda poslala šupem nazpátek. Dlouho otáčel vystřiženou siluetou, pokoušeje se nás vměstnat do amazonských pralesů. Fascinoval ho ten jeden milión pět set šedesát tisíc čtverečních kilometrů deštných pralesů vůči pouhým sto dvaceti osmi tisícím naší těžce zkoušené domoviny. Nakonec to /nerad/ vzdal a začal uvažovat realisticky. Například takové Brno se v Amazonii ztratí jak zlatý prstýnek v kačením žaludku. Ale i to byl projekt velkolepý, zvláště uvážíme-li, že vůbec nemohl počítat s tím, že by snad uplatnil psychokinezi, která stačí tak na rozbíjení nádobí, tříštění žárovek a levitaci skříní, televizorů a ledniček. Nezbývalo mu než použít zcela klasického postupu: rozebrat město jako takovou velikou skládačku a převážet je v kufrech, kabelkách a aktovkách do Brazílie. Samozřejmě za předpokladu, že zároveň s tím bude v zavazadlech opačným směrem přepravována náhražka. A nejlépe to snad přiblížím na jednom, konkrétním příkladu: Dietrichštejnský palác na Zelném trhu. Za každou kostku odebranou ze zdiva se okamžitě zasune její šikovná kopie, takže na konci celého transferu bude na Zelňáku stát náhražka Dietrichštejnského paláce, zatímco kdesi v hlubinách Amazonie jeho originál. A tak se vším ostatním, až se jednoho dne Brno uhnízdí v deštných pralesích a na jeho místě zůstane vyfabrikovaná kopie. Všechny přepravy, výměny a záměny musí proběhnout nepozorovány. Úspěch akce zajistí jen její naprostá nenápadnost. Hlubokomyslná organizace transferu si vyžádá muže světového formátu a tím Bucek samozřejmě byl. O jistých jeho neobvyklých schopnostech jsme se rozhodli nepochybovat. Jinak by to, pochopte, jaksi vůbec nemělo smysl.

Zásluhou Martiččiných bafuňářských konexí se Bucek zúčastnil

zájezdu do Vídně, odkud se už nevrátil, a tak mi Martička zůstala na krku. Byla to docela pohledná dívenka, arci se sklony ke zmíněnému elefantilismu, ale ten jsem jí postupně vytloukal z hlavy. Žil jsem s ní v jedné domácnosti, dbaje tak Buckova přísného pokynu nespouštět ji z očí, abych byl pořád na příjmu, protože jsem neznal dne ani hodiny, kdy se mnou jejím prostřednictvím naváže spojení. Kde není spojení, nemůže být velení, říkávali nám na vojně, a měl jsem pocit, že ještě důrazněji to platí o stěhování velikých světových měst.

A poprvé se tak stalo na kožešince, kterou si Martička přinesla z rodné bafuňárny, a v situaci, jíž bych nazval spojení-souznění. Martička právě vyrážela všelijaké ošklivé zvuky, které se mi už zajídají /pro mě je láska tichá, vyšeptalá zahrada anebo i vánek v pšeničném poli/, ale tyto pak překvapivě přešly ve změť jakýchsi cizokrajných jazyků, v nichž jsem s potížemi identifikoval chumel portugalských a indiánských slabik, jako když někdo vyrazí zátku a napřed jde kalný, vzpěněný proud, ale rychle se pročisťuje, až jsem zaslechl:

casiqui só e de tapajos santo siltt virrur stle malltuc lnev lezett kodyyz ilhade marajó tefe exxzet ttu jsemtt see probudill a uviděl nat ttsebou skooněný indiánský obličej, na němž byl všelijakými hrudkami a rostlinnými šťávami vymalován Zerzavého obraz Náměstí svatého Marka a hledal jsem ještě Zerzavého podpis v levém dolním rohu, ale to už mi zhasla sirka, a nedovedeš si, Kájo, představit, jak bylo tohle k nasrání! neměl jsem už při sobě jedinou zápalku! a tak jsem musel čekat až do rána, ale ráno se ti sígři vrátili od řeky s čerstvě vydrbanýma ksichtíkama, domníval jsem se, že jsem si sám vybral svého indiánského průvodce a zatím to on si vybral mě, což jsem pochopil, až mi došlo, že má zálusk na mou ledvinu, asi ji potřeboval k nějakým rituálním účelům a tak mě ochotně doprovází a čeká na svou příležitost, ale protože je v téhle části pralesa nenahraditelný, nezbývá mi, než na to přistoupit, anebo včera: pluli jsme na kanoích pralesním podloubím, takovým rostlinným tunelem a najednou se podívám nad sebe a vidím hejna epících netopýrů, zavěšených hlavama dolů v tuhém větvoví, a byl to zážitek jak sviňa, jedem za sebou v 7 kanoích, v nichž mám složenu všechnu svou vyměřo-

vací aparaturu, všechno, co člověk potřebuje, když chce v pralese zbudovat město, a indiáni pořád něco monotónně mručí, anebo je to zpěv? samé hrrtl tlqeemqee okáájí, kdo má rozumět tomu jejich přitróblýmu hantecu, vybléskany glocny jim v tom šeru světélkujou

Po nějakém čase jsem už měl zkušenosti s tímhle stavem a věděl jsem, že nesmím Martičku na žádný pád vyrušit, nechci-li tak vypnout její mediální raport, nechci-li přestříhnout telepatické spojení s Buckem. A tak jsem vždy jen přeopatrně natáhl ruku a přistrčil kazeťák Martičce k pysku a pak už jsem jen nehybně trčel, ku konci z toho všeho na vše strany vytrčený. Po každém dopise jsem Martičce nalil štamprli, i když vůbec netušila, zač ji dostává. A když Bucek /tam v hlubinách amazonských pralesů/ dodiktoval svůj dopis, v Martičce v mžiku něco vyhaslo a nezůstala v ní ani slabika z těch hlubokomyslných řádek a probudila se zas do své tupé štěbetavosti, kterou mě - v tom čase mezi dopisama - oblažovala.

/Mnozí z vás, milánkové, projevili jakousi až dojemnou starostlivost, jestli bude třeba přeložit město i se všemi jeho podrobnostmi, tedy například i s proslulou brněnskou kanalizací. V listárně se pak znovu vracíme k otázce stěhování brněnských občanů. Spanilomyslná čtenářko z Juliánova, ptáte se, kteří občané budou přemístěni a kteří naopak zůstanou v kopii Brna, a jestli jsou už za tím účelem sestavovány seznamy. Nemůžem samozřejmě vyloučit, že čistě z technických důvodů nakonec nějaké sestaveny budou, ale zamyslela jste se vůbec nad vhodností pořizování podobných seznamů? Dále zde máme dotazy několika čtenářů z Fučíkovy čtvrti stran refundace některých velkých brněnských podniků./

vypravili jsme se po proudu Ria Negra /Černé řeky/ k centrálnímu toku Amazonky, byla to cesta nepředstavitelně únavná, přizdobená jen křikem neurastenických zvířat z těch věčně bolestínských močálů, tam, kde je Rio nesplavné, přepravovali jsme se na hřbetech obojživelných Titanů gigantů, což je opravdový superhmyz, stahující se v tuto roční dobu koryty přítoků k Amazonce, aniž by byly známy jeho důvody, a jak se tady nakládá s některými živočichy, by našince přivedlo do rozpaků, v krvi čerstvě zabitého tapíra se indiáni umývají a zvlášť roztodivně působí, když v ní myjí i docela malé děti, a takové děcko pak běží a stříká ko-

lem sebe krev jako flák masa utržený z řeznického háku, od chvíle, kdy jsem vstoupil na brazilskou půdu, slyším nepřetržité šumění nejmohutnější ze všech řek, a teď jsem ji konečně uviděl: obrovský vyvrácený kmen plul po Amazonce a mezi jeho větvemi jak barevné květy zářily oči desítek leopardů, tady je hloubka dobrých sto padesát metrů, řekl mi průvodce a požádal o minci a hodil ji do řeky a dívali jsme se, jak klouzavým pohybem pomalu sjíždí do tyrkysových vod, až už jsme ji jen tušili jak lakotné světýlko křižující v bezměrných hlubinách, a v tom okamžiku jsem uslyšel ohlušující řev, zvedl hlavu a uviděl roj vrtulníků putující z Puerta Yacucho na Mlžnou horu /Cerro de la Nebline/, indiáni mi vysvětlili, že jde o vědeckou expedici z celého světa, v níž jsou topografové, biologové, entomologové, botanici, zoologové a archeologové, a že letí k dosud neprobádanému věnci stolových hor na hranicích Brazílie a Venezuely, polekal jsem se, že v těchto končinách Amazonie je tak rušná frekvence, ale jeden z indiánů mě uklidnil, že jde o setkání naprosto výjimečné a že jeho nepravděpodobnost vypočítaná computery činí v těchto místech 96,8756, čili je dostatečně vysoká, abych se na ni mohl spolehnout, ale teď už k věci: konečně jsme se dopracovali jakéhosi výsledku! tak poslouchej, zvláště ty, Kájo! včera jsme kolíky vytyčili prostor, v němž bude stát Brno, a byla to makačka od svítání do noci, ale máme to! tak tady bude stát na bažině a na blátě, jak druhdy stávalo /B r n o, ze stč. b r n i j e = bláto, a to v podobě adj. b r n e n s významem "město postavené na bažinaté půdě, mokřinách"/, a škoda, že dosud nemáme telepatické video, abych ti mohl poslat obrázek zvláště toho plácku, na němž budeme mít Kénig, naše rodné Krpole, ale když říkám kolíky, není to přesné, protože ve skutečnosti jde o dvacetimetrové mohutné kůly, a v takto vytyčeném prostoru postavíme důmyslnou konstrukci k zavěšení nerezocelové sítě, do níž se město položí jak dítě do plenek, sám už brzy oceníš, jak dobré místo jsem vybral, stranou všech cest, myšlenek i špatných zámyslů, blankytně modří motýli Morpho se vynořují z nepronikmutelné zeleni a od řeky jim v ústrety letí velcí hnědí motýli Brassolidae, kajmani pokojně leží u břehů a v jejich mírumilovných zracích se zrcadlí hvězdná noc a nestoudně žlutý měsíc, mravenci Atta putují po svých tisíciletých stezkách, každý v kusadlech obrovský vlhký list anebo dva tři lupeny,

ale teď vidím, že jeden z nich drží mou vidličku, druhý lžíci, třetí nůž, čtvrtý mapu Amazonie, pátý v kusadlech kravatu, šestý rukavičky, sedmý ponožky, běžím k nim, křičím a tleskám Hej, vy grázli, hej dacani, hej, vy šašci počmáraní! ale to na ně neplatí, na hluk oni nereagují, a mravenci s příborem, mapou, kravatou, ponožkami a rukavičkami uhání po dlouhé liáně propojující dva pralesní velikány, na můj křik se sbíhají indiáni s dlouhými foukačkami serbatana, ale vidlička už mizí v koruně stromu a lžíce s nožem, ponožkou a kravatou ji švihem dobíhají

Našli jsme Bucka v maličké místnůstce zavalené knihami, cestopisy z amazonských pralesů a rozpustilými románky z Brazílie. Nikdy nikam neodjel a tady odtud - jen na vzdálenost několika set metrů, jen přes 2 ulice, a ne, jak jsme se domnívali, přes kontinenty a oceány - vysílal své telepatické dopisy. Nad hlavou měl přišpendlenou barevnou stránku z týdeníku Květy s fotografií anakondy snášející se jak obrovský stín na rodinku bílých králíčků. Napřed jsem šel ke zdi a vztekle strhl ten obrázek. Na zemi ležely prázdné plechovky a ve vzduchu stál zastydlý kouř z laciných cigaret /marsek/. Za ten čas mu narost přisprostlý knír, a když jsem se na něj díval, cítil jsem jedno z největších životních zklamání, které se bezmála vyrovnalo tomu šoku, když jsem jako šestnáctiletý kluk poprvé uviděl svou spolužáčku, bolestně křehkou a čistou lásku, v náruči jakéhosi olezlého dědka.
Neplivej mi tady, postěžoval si Bucek a tiše vzal oranžovou konvičku a šel si zalít nějakou podivnou květinku-štětinku v maličkém květináči.
Můžeš mi dát něco k pití, Bucku?
Kdepak, hlesl. Můžu ti dát jedině pěstí do rypáku.
Cuklo to se mnou, ale zabod jsem ruce do kapes, otočil se a vypadl.
Když jsem přišel domů, seděl jsem napřed tupě na židli a díval se do zdi a pak jsem sebral klíč a sestoupil do sklepa, kde mám ještě demižón nějaké směsky a litrovku silné kořalky. Už cestou dolů jsem slyšel to divoké hučení, ale říkal jsem si, že to mě tak bere vztek, a zasunul jsem klíč do zámku a otevřel dveře a v poslední chvíli uskočil a pak jsem stál opřený o zeď a lapal po dechu.
Pojď, já ti to namaluju, řekl o něco později Bucek a pokusil se mi ukázat způsob, jakým je město - jak v obrovském skeletu, v železobetonovém košíku - uloženo na bažině. To, cos slyšel, to byla řeka.

a můžu ti říct, že v některých místech, a zrovna tam, jak bydlíš, přímo pod Kociánkou, se město v převisu dotýká hladiny. To, cos viděl, to byla Amazonka.

A pokud jsem vám to ještě neprozradil, tak tohle je příběh o tom, jak mocné je kouzlo lásky. Krátce po výše zmíněném rozhovoru s Buckem jsem zjistil, že nevím, kdeže mám bafuňáckou ludru. Prolezl jsem kdeco, špendlíčkem hrabal, ale po Martičce jako by se země slehla. Teprve po čtrnácti dnech mi Bucek svěřil, jak se to ve skutečnosti má. Prostě nebyla v seznamu přepravovaných osob. A tady mi už nemohl nijak pomoct. Pochopil jsem, že nezbývá, než abych se já vrátil za ní. A měl jsem štěstí, protože Matka-Vlast se právě rozhodla udělit velkomyslný pardón uprchlíkům. Prostřednictvím Československého vyslanectví v Brazílii jsem požádal o možnost návratu. Přistoupil jsem na jejich podmínky a prošel celým tím ponižujícím rituálem a na jeho konci se setkal s ludrou. A nebylo takové lásky ve světě. A když jsme se po dvou měsících s Martičkou rozešli, věděl jsem, že cestu zpátky už mám uzavřenou.

Jednou ráno jsem stál na Malinovského náměstí a díval se, jak houf lidí úprkem běží od zastávky autobusu k zastávce tramvaje, a najednou jsem měl živou vidinu: na běžící houf spadl hustý mrak z tisíců barevných motýlů, zahalil jej a prostoupil a lidi se promíchali s motýlama jak mák s povidlím. Pochopil jsem, co to bylo: zastesklo se mi po Amazonii. Ale jak jsem řekl: nebylo už cesty zpátky. A jiný den a při jiné příležitosti jsem si náhle uvědomil, že město, ve kterém žiju, je jen pouhá kopie, a že možná všechno, co tady beru do ruky, je stejně neskutečné. A bylo mi jasné, že se s tím v životě nedokážu smířit.
Zdává se mi o obrovském betonovém květu orchideje plujícím na bažině a o mocném Leviatanovi obracejícím se v sítinách. Mohl bych vám 4 hodiny povídat o svých barevných snech. Ale co s tím? V tom neskutečném světě jsou i sny nicotné a bezvýznamné.
Slony v Kontíku vystřídali knouři, v pasáži Jalta postávají před Tuzexem desetiletí a devítiletí veksláci a už i v paluši v Kénigu je pivo drahé a nakyslé. Čím dál víc žijeme jen náhražky životů. A naše město je jen vyplivnutá protéza, z čí nevymáchané držky, to se neodvážím vyslovit.

Leden 1987

Milan Šimečka

Zavolat? Nezavolat?

/povídka/

Na rozhraní lehkého spánku a procitnutí se prezidentovi převalovala v hlavě myšlenka. Neměla ještě přesnost a zacílení. Bylo to spíše nejasné napodobivé nutkání udělat také něco dobrého a historického a nestarat se o to, co z toho bude a jak ho pak přivítají. Nutkání směřovalo zřetelně k telefonu, měl by někoho zavolat, někoho z nich, z těch však víme kterých. Zvednout telefon a zavolat třeba H-ovi, říct mu, že už to stačilo, že se může vrátit do toho svého divadla a hrát si tam ty své hry. Jakže se jmenuje to divadlo? Nu, Národní to není. Ale co když ten člověk začne klást zase podmínky, jako tehdy, když mohl jet do Ameriky? Tito lidé nejsou nikdy ochotni brát věci tak jak jsou. Spekulují, tváří se, jako by měli vůči národu nějaký závazek, a přitom je nikdo nezná. Možná by bylo rozumnější zavolat V-ovi. Ale co mu má nabídnout? Kam by ho měl vlastně vrátit, přece ne do novin? Ten člověk si stejně píše, co chce, řekne mi, že on žádné povolení nepotřebuje a třeba se ještě s ním začne hádat. Zavolá raději H-ovi, jako bývalý ministr takový rozhovor aspoň zvládne. Ale zase, co mu nabídne? Důchod má přece slušný, mohl by mu nabídnout cestu za hranice i s návratem, nebo nehatěné konání tiskových konferencí v bytě. Mohl by taky ovšem zavolat do věznice a říct jim tam, aby pustili ty hudebníky. Hudebníky! Kdyby hráli, nic se jim nestalo, u nás si může každý hrát, co chce. Ale oni vydávali knížky! Ale copak to jde zavolat jen tak do vězení. Ani prezident nemůže svévolně zasahovat do pravomoci orgánů činných v trestním řízení. To by bylo jak kdysi v padesátých letech. Do prezidentova probouzení se mísilo znechucení. Vzpomněl si na kostel ve své rodné obci, pěkný a čistý, zhlíží z kopečku na nové sídliště. Mohl by zavolat někomu z křesťanů, kteří si myslí, že se jim děje bůhví co. Už je však slyší, jak orodují za návštěvu papeže. Chtěli by tu zavést polské poměry. Prezidentovo nutkání se zamotávalo do pavučin. Přišlo mu na mysl, že bylo chybou, když se v dobách pro to vhodných nezavedlo v této zemi vyhnanství. Propustit někoho z vyhnanství je jednoduché a nevyvolává to právní komplikace. Největší ohlas by jistě mělo, kdyby zavolal ty jejich mluvčí. Jak podivné slovo, to jsou celí oni. Mohl by je pozvat na večeři. Kdoví, jestli by se aspoň slušně oblékli? To by však vyznělo jako uznání de jure, to prostě nejde, z toho by byl oheň na střeše. Může přece zavolat i meziměstsky, třeba Š-ovi. Ten má za sebou aspoň nějakou politickou praxi, možná by mu rozuměl a pochopil, jak to má těžké. Také si něco odseděl, ale ani zdaleka ne tolik jako on. Nikdo z nich nebyl ve vězení tak dlou-

ho jako on. A v době, kdy nebyla žádná sdělení a mezinárodní povyk, v době, kdy se každý bál i na něho pomyslet, natož se ho zastat. Jim se za něho vede docela dobře. Jeho předchůdci by s nimi zatočili docela jinak, neměli slitování, ani s ním ne. A on to přece překousnul. Ta jejich ukřivděnost se mu příčila. Nebylo by špatné pohovořit si s T-ou, před osmnácti lety mu slíbil všelicos vysvětlit, ale už se k tomu nikdy nedostal. Teď už je na to pozdě. Ten T-a, se svou hrdostí, tu si může dát národ za klobouk. Po něm tu aspoň zůstanou nové fabriky, mosty, těch domů, co si lidé postavili! A jaká bída tu kdysi byla! Kolik je vlastně takových, kterým by mohl zavolat? Sto? Dvěstě? Tisíc? To je strašně moc, všechno by to neobvolal ani za rok. Kdyby s tím začal, nikdy by neskončil. Jednodušší by bylo zavolat ven, za hranice, říct někomu, aby se vrátil domů. Takový Š. by mohl i poradit, stejně se bude muset s tím hospodářstvím něco dělat. Jenže kde je psáno, že všichni tihle lidé pochopí jeho dobrou vůli? Nikdy ho nechápali, omílali pořád jen pravdu, svědomí, lidská práva. Jako kdyby šlo v politice někdy o pravdu. Chtěl by je vidět na svém místě. Dvacet let šlo tady v politice o krk, a on tomu učinil přítrž, za ním žádný politický hrob nezůstane. Jim je to však málo, i plné talíře jsou jim málo, pořádek je jim málo. Dá se však o takových věcech vůbec mluvit do telefonu? U většiny z nich je telefon určitě napíchnutý. Nejhorší je, že si neumí představit, jak by se tihle lidé tvářili, kdyby se jim představil. Možná by se našli i takoví, kteří by zavěsili. Mají pocit, že on nese zodpovědnost za ty malé škrábance, které je jenom proslavily. Cítí se ublíženi a přitom jsou naživu. Když přišli pro něho, věděl hned, že na něho sahá smrt, viděl nad sebou oprátku. A všichni křičeli zabte ho a podpisovali rezoluce. Ti dnešní hrdinové! Vždyť ani neví, jak s nimi mluvit, všechno to trvalo příliš dlouho. On by se cítil trapně a oni možná také. Je tomu už dvacet pět let, co měl s těmi lidmi něco společného. Prezident se ponořil do vzpomínek na svá disidentská léta a na tváři mu vyvstal melancholický úsměv. Strojem rozepisované stížnosti, tajné schůzky, zápasy s cenzurou...Bože, jak je to dávno! Co jim má vlastně nabídnout? Lidská práva? Aby rozebrali stát na součástky? Už jsme to tu jednou měli. Nabídneš lidem prst a oni ti utrhnou celou ruku, pohneš kamínkem a začne se valit celá lavina. Prezident nemusel být ještě ani dost bdělý, aby seznal, že napodobivé nutkání telefonovat je scestné. Hned na začátku té myšlenky už v nejhlubším jádru své bytosti věděl, že nikomu nezavolá.

Leden 1987

Hana P o n i c k á:

List z Lukavice, december 1986

Niečo nového u slovenských spisovateľov?

Nový tajomník Zväzu slovenských spisovateľov pán Ladislav Ballek sústredil sa na sklonku končiaceho sa roka 1986 v rozhovore s redaktorom rozhlasu pánom Rysom na otázku šírenia slovenskej literatúry do celého sveta. Počúvam ich, niečo si zaznamenávam, nad niečím pokývam strapatou starou hlavou. Ale nenechám si to len pre seba.

Tak teda hlavná osoba v rozhovore, tajomník Zväzu slovenských spisovateľov hneď v úvode zdôrazňuje, akou dôležitou otázkou priam štátnej spoločenskej reprezentácie v zahraničí je pretriasaná otázka šírenia našej spisby do sveta, lebo veď každá literatúra má možnosť podávať komplexné a najsugestívnejšie informácie o svojej krajine do zahraničia. Ale prečo, - spytujú sa p. Rys aj p. Ballek, - prečo to naša literatúra nedokáže? Prečo preniká - dumajú obaja - naša dobrá súčasná literatúra len na východ, do socialistických krajín, a iba trochu, veľmi málo - do rozvojových? - Nuž, - vysvetľuje p. Ballek, - rozvojové krajiny nemajú peniaze. Západ však má! - Veru prečo nepreniká naša spisba i na západ, dumám už i ja, dvesto kilometrov vzdialená od miesta rozhovoru p. Rysa s p. Ballekom, ...ale pán tajomník ZSS medzitým už začrel do dávnej minulosti sveta, keď vďaka inžinierskym cestám rímskym i byzantským ocitli sme sa s našou krajinou, národom, kultúrou na križovatke medzi Západom a Východom, a už odvtedy vintegrúvame do seba to i to z oboch smerov (aké veľkorysé, priam zahraničnopoliticky fundované štátotvorné poňatie, uvažujem a hádam, odkiaľ to vietor do umu a slov pána Balleka zavial - i zdá sa mi, že to už mám...).

Ale pán Ballek už medzitým zdôvodňuje, p r e č o je dôležitá pre svet naša literatúra: hovorí, aká výhoda spočíva v špecifite každej národnej literatúry a že práve táto špecifita môže dosýtiť iné, veľké, na svojrázne špecifity chudobné literatúry! To západný svet vraj cíti, a tak sa západné

literatúry radšej obracajú pre podnety do strednej Európy, než napríklad - do Anglicka! Lebo západné literatúry sa vraj vyžívajú a musia hľadať podnety!

Takže sme pri najhlavnejšom - že západný svet potrebuje nás, aby sa spasil, len my im môžeme poskytnúť originálnu duchovnú potravu, tvorivé podnety! A keď už vieme, prečo je také dôležité šíriť našu literatúru do sveta, pozrime sa, a k á je naša tvorba, čo sme dokázali a ako sa staráme, aby sa šírila do sveta. Predovšetkým - je dobrá, toto prídavné meno pán Ballek používa stále. A aká je jej špecifita národná, ktorou je súca ako podnet, ako potrava na zasýtenie svetových literatúr? Pán Ballek vyzdvihuje ako jej špecifitu určitú farebnosť, atmosféru: poetizmus širokej škály. Uvažujem i ja o špecifitách: nie o farebnostiach, ale napríklad o Slovníku obcí na Slovensku, o dojmoch cudzincov, o histórii, o činoch i pohyboch ľudí i spoločenstiev, poťažne skupín v mojej aj iných krajinách sveta, isteže i ja by som prijala, aby moja kniha aj doma vyšla, aj sa preložená do sveta dostala, ale kdeže lanské snehy sú - všetko v troskách, praská mizerné drevo v starých kachliach do mojej zimnej samoty, ledva sa nejaká vônička vydelí z pachu prastarého tlejúceho dreva, pálim staré garazdy vŕbové, jelšové, aby som vyčistila všetky kúty prístavkov, lebo iba potom dám priviezť drevo bukové, ak ešte bude..., pán Ballek však medzitým porozprával, čo všetko robíme, a veľa robíme, aby sme dobrú slovenskú literatúru do sveta šírili: posielame zadarmo našim slovakistom do zahraničia pozoruhodné tituly (nepovie, že knihy), slovníky, časopisy , usporadúvame školenia, kurzy pre prekladateľov slovenskej literatúry z rozličných krajín, no a budúci rok v jeseni bude v Londýne konferencia o slovenskej literatúre! O dobrej domácej, súčasnej! Len o slovenskej!

Teda už by boli i prekladatelia z krajín Západu a predsa Západ slovenskú súčasnú literatúru nepozná: prvou príčinou je podľa pána Balleka to, že vydavateľstvá majú v rukách súkromní vlastníci (mrzí ho naozaj, že nie ako u nás - jediná strana a policajný aparát za jej chrbtom?..., ale ticho, ešte nič nie je vyhrané, okríkam sama svoje myšlienky, teraz ticho, opatrnosť, tým väčšmi, že už nemáš mužskú náruč, do ktorej si sa stúľovala, keď ťa policajti jak psa hnali z Bra-

tislavy). Pohrabem uhlíky v kachliach, dám priechod vzduchu pod mizériou dreva, drevo zblkotalo, reč z prijímača ďalej plynie.

Práve je pán Ballek pri hlavnej príčine, ktorá bráni prieniku slovenskej dobrej literatúry na Západ: autori slovenskí, českí, ktorí po 68. roku emigrovali na Západ! To oni vraj rozduchujú opovrhnutie západných vydavateľov k slovenskej literatúre! Oni spochybňujú hodnoty slovenskej súčasnej spisby!

No máme nádej, máme útechu - pán Ballek ju hneď oznamuje: napriek všetkému vychádza vraj naša literatúra vo veľkých nákladoch v jazyku ruskom i nemeckom, cez obe reči šíri sa i na Západ, ostrovy, cez moria a oceány do Japonska i do Ameriky. Počet prekladov do oboch rečí vysoký, trend stúpa. Tak kde je chyba? - čudujem sa s kutáčom v ruke, zase treba pohrabať uhlíky, nehorí a nehorí, iba čmudí, - tak kde je chyba, keď je slovenská súčasná literatúra už i na kontinentoch, na moriach-oceánoch i ostrovoch?

A tak bude spasený i Západ, zasýti ho bohato všeliká národná špecifita slovenskej literatúry.

Ale hádajme, ktorú špecifitu našej súčasnej literatúry pán Ballek vynechal, na ktorú zabudol?

Hana Ponická

97

Když ti v Postupimsku ujede vlak

Stalo se to jednomu pianistovi. Zašel si do nádražní restaurace, zastávka byla dvacetiminutová. Předložili mu odpudivé jídlo. Ani se ho nedotkl, a proto odmítl zaplatit. Nakonec po výstupu se servírkou zaplatit musel, ale to už byl vlak pryč.

Okolnosti vtahují pianistu stále hlouběji do nepříjemné zápletky: Slíbí servírčinu příteli - průvodčímu ohlídat zavazadla, průvodčí na něm vyloudí občanský průkaz, nechá si ho do zástavy a zapomene vrátit, protože se se svou milou servírkou nepohodne.

Pianista je po krk v nepříjemnostech. Bez průkazu ho neubytují. Servírka mu neúspěšně pomáhá, nakonec oba nocují v nádražní čekárně, kde pianistovi ukradnou peněženku se všemi penězi.

Servírka cítí za svého náhodného známého jistou odpovědnost. Počáteční vzájemná antipatie se mění v pravý opak. Příští noc stráví ti dva v kupé mezinárodního rychlíkového vozu, který je v Postupimsku odstaven.

Ukáže se, že pianistovy maléry začaly už předtím. Jeho žena, úspěšná externí televizní spolupracovnice, přejela člověka. Naštěstí to byl důchodce. Tak se ve svém neštěstí utěšuje pianista. Usmrcení produktivního člověka by zákon hodnotil přísněji. Takhle z toho zřejmě budou tři roky vězení. Pianista jako spolujezdec a kavalír nabídl, že vinu vezme na sebe. Kdyby se jako řidička přihlásila manželka, nikdy by se už nemohla objevit na obrazovce.

Žena nabídku s naprostou samozřejmostí přijme. Je to rozumné: Muž je sice profesionál, jezdí s orchestrem do ciziny, ale ve své branži představuje pouze průměr.

Vlak, který mu v Postupimsku ujel, dovezl svého pasažéra do pomyslné stanice zvané Prozření. Postupimsk je jiný svět, než jaký pianista dosud znal. Velikým mužem je tu například průvodčí: přiváží luxusní zboží nejasného původu, přítelkyně servírka je prodává a

má podíl na zisku. Bez toho by jako rozvedená matka dítěte nevyžila. Ona sama však také není úplně bezvýznamná. Bez ní dostanete v restauraci kyjevské kotlety na starém přepáleném tuku, koňak vám zředí a jako předkrm nabídnou jenom sýr.

Nakonec tahle melancholická komedie vyvrcholí příslibem šťastného konce: Servírka se rozejde s průvodčím, zanechá kšeftů, uchová si vzpomínku na pianistu a navštíví ho kdesi daleko ve vězení. Vydává se za jeho ženu a stráví s ním noc v pronajaté chalupě. Ráno milenci zaspí, pianistovi hrozí pozdní návrat do věznice, a to bude muset blahovolný velitel považovat za útěk. Vyčerpaný vězeň se však přece jen dopotácí blízko ke vchodu a dá o sobě vědět hrou na harmoniku. Náčelník je dojat: věnoval důvěru vězni, který si ji zasloužil.

O tom vypráví sovětský film Nádraží pro dva. Scénář je dílem autorské dvojice Braginskij - Rjazanov. Druhý z nich převzal i režii.

Film prozrazuje zkušenost dramatiků. Mizanscény, vedení herců, aktšlusy, to vše je silně divadelní.

Přesto jsem byl rád, že jsem se nedal vyhnat od obrazovky, když hlasatelka oznámila Nádraží pro dva jako první z filmů, jejichž promítnutím Československá televize uctí sedmdesáté výročí Října.

Filmy a knihy s tématem prozření se v sovětském umění vyskytovaly houfně už kdysi. Je to zhruba patnáct let. Kde jsou autoři? Vladimov, Vojnovič, Aksjonov žijí v cizině. Jiní se odmlčeli, jiní přizpůsobili.

Jak odolní asi jsou Braginskij s Rjazanovem? Dovedný rámec jejich filmu naznačuje, že se vyznají. Ostře polemický obraz Postupimska vykoupili pozitivním náznakem, že pianista nezůstane sám. Ať je jejich Postupimsk jakkoli ohrsný, přece jen leží na magistrá-

le. Hrdina je prominent. To šofér, protagonista Vladimovovy čtvrt století staré novely Kdo jezdí sám, věděl řadu věcí sám od sebe. Jeho konec byl zákonitě tragický.

A tak mi nad Nádražím pro dva bylo veselo i smutno zároveň. Veselo proto, že se staré zakazované téma vrátilo a proniklo dokonce do výročního televizního cyklu. V NDR se prý promítání tohoto filmu stalo diváckou událostí. - A smutno mi bylo při pomyšlení na všechno, co předcházelo. Na úporný zápas o samozřejmosti, ba ~~dokonce~~ o banality; zápas, který trvá a jehož je Nádraží pro dva součástí.

Milan U h d e

Z a s l o u ž e n o u z l o m y s l n o s t

mi provedl můj sklon slyšet ve všem politické názvuky. Vím o něm, snažím se jej překonávat, ale je zřejmě silnější než já. A tak jsem ve svých lednových řádcích o sovětském filmu Nádraží pro dva zaznamenal název osudové stanice jako Postupimsk. Když ti v Postupimsku ujede vlak... Jenže to místo se tak nejmenuje. Rodina se dívala na film se mnou a nad hotovým textem, jehož kopie však bohužel už nebyla v mých rukou, se shodla, že jde o Zastupimsk nebo ještě spíš o Zastupinsk.

Kontroloval jsem to. Mám videomagnetofonový záznam, na něm však nešťastnou a ironickou shodou okolností chybějí první sekvence, kde je i záběr na název stanice. A tak mohu zatím spolu s omluvou adresovat případným čtenářům jen půl opravy: První slabika zní zcela jistě Za-. Zda je třetí písmeno od konce m, nebo n, zjistím a sdělím později.

Že se za omyl stydím, nemusím doufám zdůrazňovat.

Milan U h d e

87

[Ze složky Obsahu za únor 1987. - vpw -]

Eva Kantůrková

Vznešenost v Čechách

Letošního prosince by se dožil sta let Jaroslav Durych, velká postava české kultury první poloviny dvacátého století, spisovatel, o němž, domnívám se, se toho v dnešních reálných Čechách moc neví. Na jeho počest i památku, ale zejména, aby oživil Durychovy společensko-politické názory, jeho vybavení mravní a filosofické, uspořádal Ladislav Jehlička, Durychův ctitel a pamětník, sborník ze spisovatelových textů.x/ Durych byl od dvacátých let do konce První republiky jestli ne hlavou, tak aspoň duchovním inspirátorem bojovné skupiny katolických integralistů a v bojovně katolickém programu se sám věnoval dvěma časopisům, ve dvacátých letech Rozmachu a koncem třicátých let Obnově; z obou čerpá i Ladislav Jehlička do Durychova sborníku.

Názorové okruhy, které pořadatel volí, jsou zhruba tři - Durychovo katolictví, Durychův pojem národa a Durychovo spisovatelství. Časopisy jsou těžko přístupné, ale z Durychových i literárních děl můžeme odvodit, že tyto tři okruhy i spisovatele zajímaly nejvíc; a z jeho myšlenek též nejvíc zajímají nás. Úroveň textů ve sborníku není rovnocenná, vedle textů zásadních a až programových /Svět Karla Čapka, Rozmach 1927; Český pomník /Dobrý voják Švejk/, Rozmach 1927; O jedné koruně, Obnova 1937; Svatováclavská koruna, Obnova 1937; Bílá Hora, Obnova 1937; ale zejména Češství v Evropě, Listy pro umění a kritiku 1935/ jsou vybrány i články příležitostné, a to zejména z prvního ročníku Obnovy v roce 1937, do níž psal Durych týdně; sborník obsahuje i slavný Durychův úvodník Staroměstský rynk z roku 1923, pro nějž musel Durych odejít z Lidových listů. Vstupním esejem sborníku je spisovatelův vynikající text z roku 1924 v Rozmachu o sobě samém, Jaroslav Durych: Jaroslav Durych jako literát, jako politik a jako člověk, stať napsaná ve třetí osobě. Najde se v Čechách velice málo autorů, schopných bez kazu podat vlastní obraz, z textů, které jsem četla v poslední době se mi z Durychových současníků tak jevil Ferdinand Peroutka a Jan Čep, z našich časů Jiří Kolář a Jaroslav Seifert. Jaroslav Durych, jak jinak,

x/ Jaroslav Durych: 100. výročí básníkova narození 2. prosince 1986, samizdat, 189 str. A 4, Praha, 1986.

stíhá Jaroslava Durycha sžíravým sarkasmem, nitku na něm nenechá, ale protože je veliký autor a umí vládnout ne jedním vyprávěcím plánem, ne dvěma, ale hned několika naráz, užitá třetí osoba převrací podtext dvojnásobně ve významový opak, čtenář zažije potěšení i úžas a Durychova osobnost se před ním i na malé ploše zrovna zaskví složitostí a významností. V článcích ke dni ale Durych tento lesk ztrácí, jako asi každý spisovatel, chtějící se věnovat povrchnosti každodenní novinařiny; je ale dobře, že ve sborníku je obojí, lesk vydává svůj třpyt právě v sousedství šedi.

Durychovy texty jsou ve sborníku olemovány úvodní studií Leopolda Vrly Durychova kouzelná lampa, podávající přehled Durychova literárního díla i jeho ohlasu v různých dobách, dál článkem Timothea Vodičky z roku 1936, otištěném v časopise Řád k Durychovým padesátým narozeninám a vyzdvihujícím Durychovo katolictví; v témže duchu napsal vzpomínkovou stať na závěr i pořadatel sborníku. Každý jistě máme právo na vlastní výklad osobností, které obdivujeme, recenzent se ale domnívá a doufá, že to i dokáže, že hlavní zásluhou Ladislava Jehličky o naši znalost Durycha není tento jeho článek, ale to, že se rozhodl sborník uspořádat. Z technického vybavení sborníku chybí plynulé stránkování a obsah, laskavý čtenář si je jistě rád doplní sám, jen by se přimlouval, aby u tohoto důležitého edičního počinu byl při opisování i tento technický požadavek respektován.

Téma Jaroslava Durycha - jak o tom svědčí i Jehličkův sborník - je taky téma osamělosti v Čechách. Téma trpké i provokující, trpké nejen pro jeho nositele, ale i pro nás, a provokující nejen jeho nositele, ale i nás; což též dokazuje Jehličkův sborník. Recenzent se jistě musí optat po původu tohoto osamění, a horlivý katolík i horlivý protikatolík svorně vyhrknou, že to bylo Durychovo integrální katolictví. Horlivost ale není tvůrcem celistvé myšlenky, horlivost se zmůže leda na názor, což je v Durychově případu málo. Jiným takovým horlivým názorem je, že příčinou Durychovy osamělosti byla zpupnost, vystatovačnost, "durychovská póza", jak se zvyklo říkat, záměrná provokativnost, zkrátka exhibicionismus. I kdybychom na povrchu děje tento důvod nalézali, podstatou Durychovy osamělosti v Čechách nebyl; to už spíš jejím následkem. Durych byl osamělý, své osamělosti si byl vědom a až vyzývavě si ji pěstoval, protože byl člověkem se smyslem pro vznešenost. A vznešenost v Čechách? Nejen po pádu Rakouska, už dávno předtím si Čech spíš řekne,

že jsme lidoví, demokratičtí, praktičtí, přizná že i vychytralí, pragmatičtí - ale vznešení? Vznešenost je v obecných Čechách držena spíš za cosi nezpůsobilého, nenáležitého, nevlastního, až skoro směšného, něco na hranici bláznovství, vlastnost odmítaná, vymycovaná; v Čechách se tiše na klopě nosí malost, plebejskost, nicotnost, a to i těmi dokonce, kteří se těmto vlastnostem vysmívají. Skutečně se nad ně povznést dokáže málokdo; neboť správný Čech, když už má plebejský původ, tak se jím aspoň pyšní; nebo jej nanejvýš zesměšní. Durych ale vědomě šel kudysi mimo a - právě jako Čech - budoval na vznešeném pojetí světa a věcí lidských; a velice nesmiřitelně se v tom vyhraňoval na svých antipódech. Oba zmíněné články, ten o Švejkovi i ten o světě Karla Čapka, jsou právě o tom.

O Švejkovi jako národním pomníku píše Durych s dobře rozpoznatelnou štítivostí. Je to v roce sedmadvacátém, je mu čtyřicet let a nezískal ještě výrazné literární jméno; Švejk v té době vyšel německy a vyvolal úspěch, který se promítl zpátky do Čech a zdejší literární kritiky. Postavou Švejka, jak se Durych domnívá, byl světu předložen obraz české nátury: vychytralý blb. Používá obrazu Williho Haase, který přirovnal Švejka k Sanchu Panzovi, ale bez dona Quijota; Švejk Haasovi vyjadřuje, co je "lid", dokonce lid ve slovanském pojmu toho slova; nachází srovnání s Tolstého Kutuzovem proti francouzsky intelektuálnímu Napoleonovi. Durych si postřeh vybírá jako odrazový můstek pro postižení vážného, nikoli haškovsky humorného smyslu Švejka: "Jako by válka byla rozhraním dvou věků; středověk se prodlužuje až do světové války a teprve světová válka ... otvírá lidstvu věk nový, věk svobody a demokracie. Zanikají staleté říše a tradice, orientace lidstva se od základu mění, člověk se zbavuje jha i všech sugescí, odvrhuje fikce a buduje nové konkrétní řády na holé a drsné skutečnosti. Nová doba už nemá místa pro výstřelky ducha, leda ve svém humoru. To, co stará doba považovala za svou chloubu, stává se již jen komickou dekorací historických vzpomínek. Proti násilí jednotlivců se vzpříčila síla lidu, o kterou si i nejhouževnatější uchvatitel rozbije hlavu. Tato síla lidu se drží země, hmoty, smyslů a reality; nedá se již zmásti výmluvností a estétstvím."

Čtenáře však, který bude obdivovat přesnost Durychova soudu, musím upozornit, že to, co bylo právě citováno, bylo v jeho pojetí současně nejhorším pohaněním. A Durych pohoršeně cituje ze Švejka antireligiózní pasáže, zejména ty o feldkurátu Katzovi, a i to, co

Hašek napsal o Durychově oblíbeném svatém Vojtěchovi - "kterému přezděli svatý", ale který "byl obyčejný loupežník". A jako nejodpudivější místo, vyvracející zastaralou sugesci hesla, že je sladké a čestné zemřít pro vlast, vybere Švejkovo vyprávění, jak jeden, kterej ležel na dekungu a měl utrženu půlku hlavy, se podělal do kalhot, a krev a lejno a mozek pak ležely v useknuté půlce lebky v jednom. "Tím je obratně vysvětleno," napíše Durych, "jak lidé, kteří umírají v boji, sami jsou hodni toho, aby si do svých vlastních lebek nadělali." Kniha, píše Durych, je "oslavou české houževnatosti a tvrdošíjnosti v ulejváctví" a ústy Švejka "se vlastně celý národ brání proti nebezpečí, že by mu bylo odňato privilegium" - být uznán notorickým blbem. Doznáním, že je opravdový blbec, ne nějaký simulant blbství, "národ určuje své cesty a prezentuje se jako nositel míru a pokoje, jako tajný nepřítel všech nerovností a služebností, jako nejzralejší demokracie, která může sloužit za příklad celému světu." Ve Švejkovi se bude národ "vidět jako v zrcadle, půjde kolem něho, bude se z něho učit a podle něho hodnotit vše, s čím se setkává, zvláště všecky povinnosti ... bude v něm vidět i své pravé, přirozené a příznivé niveau, svou oslavu a čest. Vychovatelská cena díla je nedozírná," napsal Durych v krutém posměchu.

Štítivost k Haškovi a Švejkovi je u Durycha nasnadě; dráždí jej nejen postava Švejka samotného, ona generální likvidace všeho, co se zvalo i bylo ušlechtilým, vznešeným, dráždí jej nejen úspěch knihy a její oslavování literární kritikou; Durych přece sám taky prožil válečná léta na frontě, jako vojenský lékař poznal válečné zlo a sám také o válce napsal. Válku jistě prožíval docela jinak než Hašek, ale jeho literární ztvárnění válečných zážitků bylo předem podkopáno. Čech v rakouské armádě - zde se každá velikost zvrtá. Jsme povětšině vychováni v ustáleném mínění, že geniálněji, nežli zrovna Švejkem, se v Čechách i obecně lidský odpor k válce vyjádřit nedá; ta válka nebyla česká, byla rakouská, nebyla za naši samostatnost, byla za císaře pána; a jeho rodinů. Čech ji může jenom zešvejkovat. A že se tím něco v národní povaze kazí kazí? Ztrácí? Že se do povahy něco infikuje? Tady je laciné odmítnout Durycha jako pouze pózovacího hidalga, bičujícího národ; napadalo mě nad jeho článkem o Švejkovi, že o první válce existují i jiné slavné romány, v nichž mužnost a čest nemusely být odhozeny do haraburdí, přestože válku odmítly: Remarqueův Na západní frontě klid a Barbussův Oheň. V nich se také lidské dostává do konfliktu s válečnou

ným, válkou je tu ale dáván v potaz pouze "státní" zájem, nikoli osobní nebo národní, ty tu zůstávají ušetřeny. A bylo by asi nejenom zajímavé ozkoušet si tu jinou národní možnost, než je Haškova, a oživit znalost Durychovy knížky Okamžiky válečných let; možná by se i Švejk ocitl v objektivnější pozici i jako obraz národního milieu, že někdo nebyl ve své době prorokem ještě nemusí znamenat, že nevyjadřoval i ve své době něco podstatného, překrytého.

Jestli je výpad proti švejkovsky novodobé podobě chámství přímým a ničím neokrášleným odmítnutím, Durychův zápas se světem Karla Čapka takto jednoduchý není. Karel Čapek je velký spisovatel, jemný pán a vlivný pán a světově proslulý džentlmen; a Jaroslav Durych je svým textem těmto přívlastkům práv; jeho útok je ale stejně nemilosrdný. Že je to slovo vážné, dokazuje Čapkova veřejná a trochu i bezmocná odpověď, kterou taky pořadatel do sborníku zařadil. Jaroslav Durych svůj výpad založil na chvále: Karel Čapek je tak chválen, že ve své odpovědi nevíxstudem, kudy kam. Durych tu opět skvěle zvládá vícevýznamovost textu; kdežto však v eseji o Jaroslavu Durychovi Durycha zlehčuje a haní, aby o něm mohl bez úrazu nevkusnosti napsat pravdu, Karla Čapka chválí, aby před světem rozbil Čapkovu glorifikaci malosti a zřeknutí se víry v Absolutno ve jménu pragmatické služby lidské přirozenosti. Durych ukazuje, jak Karel Čapek ničí absolutního Boha elegantně, džentlmensky, jemně, estétsky, svým velkým uměním; jako spisovateli mu nelze nic vytknout - až na to, že hubí vznešené transcendentno. "Mnozí filosofové přemáhali absolutno filosoficky; nemělo to však dostatečnou a trvalou přesvědčivost. Karel Čapek je přemohl umělecky; přiblížil je k člověku, ukázal mu je v lidských poměrech; ukázal, že absolutno, tváří v tvář člověku, jest právě tak vývojové, relativní a groteskní jako člověk, že absolutno má též lidskou nedokonalost, omezenost, ubohost a směšnost, ba že může býti i inferiornější než lidský tvor; že člověk je vlastně víc než ono." - "V RUR přemohl Karel Čapek náboženství tím, že ve své fabuli v matematické hypotéze konstruoval výrobu lidí a organického života; vyrazil tím mystickému stvořiteli dílo z rukou. V Továrně na Absolutno ukázal Bohu, že Ho lze také vyrábět továrně a to tak, aby mohl být racionálnějši zužitkován než ve své mystické formě ... Ale ukázal i nebezpečnost takových podniků. Není to Bůh, co je nebezpečno lidem, ale jest to vlastní lidská neoptrnost a nerozvážnost, která si

fabrikuje příliš mnoho Boha, více než může zužitkovat ... Ale zase tu pomáhá to nejvyšší, co existuje v podstatě a v pravdě: příroda a a život. Ty pomáhají absolutno utlouci a lidstvo zachránit, aby mohlo posléze v tichém smíření znovu zasednout k hanáckému zelí... Karel Čapek paroduje a karikuje Boha způsobem téměř neodolatelným. Ale vždy zůstává korektním gentlemanem, který se vystříhá pohoršení a nerad zarmucuje."

Banalizace Boha ústí přímo v banalizaci světa, a když sesadil s trůnu vzneseného Boha, Karel Čapek nemůže jinak než posadit na něj malého člověka. Jaroslav Durych takto pokračuje ve své chvále: v Čapkově světě "je altruistická pomoc, ctí se v něm příroda, věří se v něm v život jako v moc a hodnotu absolutní; lidem se v něm odpouštějí, přehlížejí a zapomínají jejich zlé, ubohé a škodlivé vlastnosti a činy, přechází se přes ně s humorem, dopřává se jim, pokud lze, ukájení jejich malých potřeb s určitou blahosklonností, s níž Čapek ty jejich drobné potřeby povznáší a staví do ušlechtilejšího světla. Vede lidi střední cestou dobra k reální soudržnosti, spolupráci a pokoji, když byl předtím zahnal či naučil zahánět příšery, které otravovaly duši a tím ničily tělo. Působí svou sugescí na lidi, aby si odvykali všeliké nemírnosti a přílišnosti, aby stavěli na základech zlatého rozumu a praktické účelnosti. Umí tyto věci glorifikovat až i s jakousi vřelostí a jímavostí. Karel Čapek je vlký a praktický učitel ... Reprezentuje dnes vrchol a definitivní vývojovou zralost české státní kultury a tradice všeho novověkého českého snažení." Tak se umí největší pochvala stát největší pohanou, podle toho, na jakém pólu kdo stojí. V jednom roce se Jaroslav Durych postavil dvěma vítězícím tendencím: oslavě chámství a oslavě malosti. S demkoratizací banalizace výkladu věcí ovládla svět. Čapkovo malé lidské a malé české, vyjádřené svrchovaným uměleckým výrazem, se střetá s Durychovým smyslem pro vznešené.

Durychova vznešenost nemá tedy základ v ničem menším, nežli v tíhnutí k absolutnu; v Bohu. Durych jmenovitě odmítá voltairiánství, pokrok, osvícenství, liberalismus, o komunismu vůbec nemluvě, staví na jiných základech, než je hmotařské a pragmatické směřování soudobého světa. Zvláštní je, že jeho tíhnutí k transcendentnu v celém dosahu ocenil mezi kritiky snad jediný Václavek. Durych postihl, ale nemá rád českou severskou střízlivost, lituje, že českou povahu nezasáhla renezance, sice zkažená, ale taky plná vášní a velkých činů. Vábí ho ne Paříž, ne New York, ale Itálie a Španělsko. Španělsko ovšem svaté Terezie, jejíž výkřiky přeložil do češtiny, Španěl-

sko povstalců proti rudé republice. A co v Čechách nenachází v pokrokářstvím a planým vlastenčením prolezlé přítomnosti, k tomu se obrací do minula: tam planou velké vášně a září velké a tragické činy, tam lze najít velké povahy. Že napsal valdštejnskou trilogii a pak čtyřdílnou misionářskou epopej o katolických mučednících za víru v Japonsku, je výrazem tohoto niterného směřování: vyjádřit v životech lidí Boha. A není bez souvislostí fakt, že Bloudění začíná popravou na Staroměstském náměstí a Služebníci neužiteční končí hromadnou popravou jezuitů v Nagasaki v roce 1622. Jak daleko dovede Durych sáhnout do Čech, aby vzklenul přirovnání! A - málo platné - jak je při své důkladnosti objevitelský!

Je ale českým spisovatelem v Čechách mezi dvěma válkami a je to člověk vroucí, miluje svou zem i český národ, cítí se být jeho pevnou součástí, víc, cítí se být jeho prvorozeným synem, udělal taky kus práce pro národní jazyk - a tudíž pozvedá do vysoka i pojem národa. Jak ale národu vštípit, když je zobrazován, veden a vychováván tak nevznešeně, že je národem královským? Jak konkrétně pozdvihnout pojem národa k božím metám, když rakouská monarchie je rozmetaná a v dané současnosti není po ruce než demokratismus a žádný vznešený řád? Ó nikoli, ten řád tu je, ta tradice, ta velikost, to prvorozenství! Je to katolictví. Katolictví je Durychovi konkrétním zdrojem vznešenosti, Durych je vyzvedá ve vědomém vzdoru, takovém, že se až ocitá na vyzývavé výspě, ve vzdorovitém koutě: protože národ se v té době cítí jinak. Nebo spíš: převládající veřejná mínka v té době cítí národ jinak. O to je Durychovo katolictví pyšnější, vystatovačnější, bojovnější, že republika je pociťována jako náprava Bílé Hory, že se s odporem k habsburství zvedli odpor k Římu; svržení Mariánského sloupu jako výraz osvobození od následků bělohorské porážky Durych pokrokářským Čechům nemůže prominout. A svoje dilema být součástí národa, rozdíraného dvěma protikatolickými ostny, upálením Jana Husa a pobělohorskou násilnou rekatolizací, a být vřelým katolíkem, si Durych vyřeší ráznym myšlenkovým řezem: jen to je pro národ dobré a vznešené, co je katolické. A nahazuje udičky do národního minula úplně jinam, než to činí oficiální mínění a převládající názor. Ne Hus, ne Havlíček, ne husitství, ale svatý Václav, svatý Vojtěch a - katolické bělohorské vítězství. "Poněvadž v této zemi nejsme ani cizinci ani

levobočky, nýbrž vlastními syny a zákonitými dědici těch,kteří od úsvitu dějin po staletí tvořili tento národ a jeho dějiny, pilně a věrně střežíce pklad víry katolické, máme svatou a nezadatelnou povinnost chrániti jak jejich odkaz, tak i své dědictví a své právo,L zahajuje Durych vznešeným jazykem úvodník v Obnově k výročí bělohorské bitvy, nazvaný Bílá Hora. "My jsme vlastními dědici této země, neboť my vyznáváme katolickou víru." "Věrný jest Bůh: Vytrhl z ponížení svůj lid a zjevil svou sílu. Přes tři sta let už se raduje země z porážky nepřátel víry na Bílé Hoře." "Čím tedy bychom byli bez Bílé Hory? Byli bychom vůbec?" "Přijímáme tento den do svého kalendáře jako den slavný. Činíme to dobrým právem jako potomci a dědicové těch, kteří vedli tento národ od úsvitu křesťanství." "Každému to, co mu patří! Kdo tedy byl poražen na Bílé Hoře, ať želí! My jsme to nebyli. My se k tomuto dni hlásíme vděčně a hrdě. Byl to den našeho osvobození, byl to den osvobození prvorozených a pravých synů tohoto národa." Hle konfesijnost! Dvě konfese se drží v Čechách za pačesy, a nepustily se do dnešního dne. Spor však, který Durych v českém prostředí vede, onen spor vyjádřený odmítnutím Švejka a kritikou pragmatického Čapka, není jenom sporem konfesijním. Pojmy však a ani zkušenost nejsou natolik vyzrálé, aby Durychovi samému dovolily postřehnout ten rozdíl, kdy uhnizďuje v Čechách vznešenost Boží, a kdy se bije pod plácavým stranickým praporem; tím druhým způsobem Durych spíš upadá do dilematu daleko hlubšího: plochá konfesijnost mu zastře skutečný zdroj možné vznešenosti, vysoký obraz Boha. Durychovo katolictví v tomto výkladu svědčí potom spíše proti sobě.

Píše-li Durych o české koruně, zastavme se u těch dvou trnů, které do ní katolictví vsadilo. Ladislav Jehlička - a s chutí! - cituje ve svém doslovu Durychův soud o Janu Husovi. "Hus byl kacíř a jeho homilie jsou duchamorné a jalové, pravá četba pro odsouzence, ale snad přece ve skutečnosti nebyl takovou nestvůrou, jakou z něj udělali moderní pokrokáři." A dost. Tím je Hus vyřízen.Ve stranickém boji po takových pár pádných větách skoupenec třeští nadšením a protivník šílí vztekem. Z části Durycha omlouvá, že citát je součástí článku Staroměstský rynk, výkřiku Durychovy nevole nad svržením mariánského sloupu a postavením Husova pomníku; to první s Durychem sdílí každý kulturní člověk; to druhé se podobá způsobu pokrokářů. Husův pomník, jemuž Durych prorokoval svržení,

už dneska nikomu nevadí ani existencí, ani výtvarnou podobou; v srpnu osmašedesátého byl i pomník Václavův i pomník Husův azylem mladých demonstrantů, oba, svatý Václav i Jan Hus, jim byli dobrou národní tradicí. Pokud jde o Husova kázání, některá nejsou tak moc vydařená, jiná jsou vynikající, Hus je ovšem i v nich poplatný dobovému scholastickému dokazování, které jsou pro nás nudné, za jeho časů to ale byl způsob pravověrně katolický. Jinak po Husovi zůstalo obrovské literární dílo, Durych sám si v něm mohl ověřit, jak dalece z něj udělali nebo neudělali pokrokáři nestvůru. A Husovy kostnické dopisy, kdyby o Husovi uvažoval opravdu vznešeně a v duchu božím, by mohl ocenit právě Durych.

A přece! A přece existuje i jiná možnost, než Durycha prezentovat jen jako zaslepeného konfesijníka. Když čtete Jehličkův výbor, jako byste četli Durychy dva: jednoho s vysokým myšlením, druhého lámajícího vznešenost přes koleno; jednoho "poutníka k Absolutnu", jak ho nazval Bedřich Václavek, a druhého ploše křiklavého katolíka. Tato dvojí podoba doléhá na čtenáře až naléhavou tragikou: Durych sám takto řezem rozdělitelný není; a katolictví je svou podstatou poutí k Absolutnu. To dějiny, činnost lidská, nám ustavičně způsobují ta zmatení; je těžké vždy dobře rozpoznat, co v dějinách - řečeno Durychovým jazykem - boží dílo je a co jím není. Na skutečně vysoký post, z něhož by obhlédl český národ v dějinách Evropy, vystoupil Durych esejem Češství v Evropě. V něm moudře a až do našeho daleka jasnozřivě obsáhl "českou otázku", a husitství si na jeho smyslu pro vznešené vyloudilo takového ocenění: "...bylo jediným opravdovým reformačním hnutím a český národ byl jediným národem v Evropě, který proti sobě vynutil křižácké výpravy. Až do odpadu Anglie byl hlavní oporou reformace německé, která sama o sobě neměla válného dechu a udržela se jen politicky. V myšlenkové a mravní soutěži v tomto směru byl český národ Němcům spíše učitelem než žákem." Ani slovo zde neníní Durych ironicky.

Hlavní kámen názorového úrazu ale přece jen není vzdálené husitství, nýbrž Bílá Hora, a i tady Durych kolísá mezi konfesijní agitkou a skutečně velkým pojetím smyslu těch událostí až i pro nás. V tomže eseji, když vylíčí postavení Čechů v Evropě, národa, "který vlastní silou dějiny tvořiti nemohl", ale "rozhodoval nejednou o jejím osudu při rovnováze sil", protože "kdo měl Čechy, nemusil proto vždycky zvítězit, nemusel se však nikdy bát rozhodné porážky" - napíše: "Proto například rekatolizace Čech byla a jest

nejdůležitějším procesem v dějinách v Evropy a rovněž tak důležitým procesem bylo by její odčinění, které by jistě nahradilo všechny oběti těm, kdo na tom mají zájem." /Podtrženo E.K./ Neříká sice,co si pod odčiněním představuje, ale i tak je to vysoce vedený názor, daleko převyšující mstivé výkřiky "my poraženi nebyli, ať lituje bělohorské porážky, kdo poražen byl". Národ tu líčí jako "ne sice základní, ale zato zkušební kámen evropské jak politiky, tak kultury, jež na něm od počátku spolehlivě zkoušely jak ostří vtipu, tak ostří meče". To je úvaha vznešená; dopracoval se v ní pro národ pojetí svobody, které o třicet let později formuluje Jan Patočka pro jednotlivce. Takto se vidět, to může národ vyrůst; mstivým přihlášením se k bělohorskému katolickému vítězství však už ale národ není ozkušován jako kámen, to je národ polcen.

Toto polcení povrchním konfesijnictvím trvá až do našich časů. V Čechách se nenašla politická osobnost, která by dokázala říct, že "Paříž stojí za mši". Že národ je víc, než stranické spory, i že křesťanství je jedno a různé jsou jen způsoby víry. I Masaryk budoval svou pozici na konfesijním stranictví. Pro národ léčivě promluvil až po letech kardinál Josef Beran na II. Vatikánském koncilu. "Tak se zdá," řekl, "že i v mé vlasti katolická církev dnes bolestně odpykává poklesky a hříchy, které byly v minulosti jejím jménem spáchány proti svobodě svědomí, jako bylo v XV. století upálení kněze Jana Husa nebo v XVII. století vnější donucení velké části českého národa, aby zase přijalo katolickou víru podle zásady "cuius regio - eius religio" ... Světská moc, i když chce sloužit katolické církvi nebo to aspoň předstírá, ve skutečnosti takovými činy způsobuje trvalou skrytou ránu v srdci národa." Že to zdaleka není obecně přijímaná a zastávaná myšlenková pozice, dokazují i nejnovější spory o "českou otázku", kdy se okamžitě proti sobě vyhraní dvě stanoviska, prohusitské a katolické, bělohorských poražených/vítězů. Dokonce ani ten Hus není v českém historickém písemnictví zpracován objektivně, ale buď ze stanoviska katolického nebo reformačního;a neutichá starý spor, zda byl kacíř nebo nebyl, jako by se od zmatečného soudního výroku koncilu měla odvozovat česká současnost.

V časopise "Prostor", který vychází velice skrytě v Hradci Králové, v jeho sedmém čísle, je otištěn článek Ferdyše Smoly O Češích, katolících a protestantech, a o dějinách; je to polemi-

ka se známým esejem paní profesorky Komárkové, s jejím příspěvkem do sporu o "právo na dějiny"; Smolovo zamyšlení se pohybuje na rozhraní protestantismu a katolicismu, autor se prezentuje jako katolík a v podstatě vytýká Boženě Komárkové neobjektivní konfesijnost evangelickou. Úvaha, kriticky spravedlivá k dnešním bojovným katolíkům, které přirovnává právě k durychovským hidalgům, vrcholí doznáním viny za násilnou rekatolizaci; za pseudonymem skrytý katolík prosí paní profesorku za odpuštění. Durychův recenzent , jehož se tyto konfesijní spory týkají jen nepřímo jako příslušníka téhož národa, je těmi slovy dojat, ostře vnímá jejich krásu i křesťanskost - a současně ho nad nimi napadá, jak úžasná dokáže být konfesijní zahleděnost do sebe. Vina? Odpuštění? Nikdo menší než Josef Pekař popsal to dvojí strašlivé pobělohorské vyvlastnění, vyvlastnění, které šlo národu až na kost a daleko převýšilo vyvlastnění církve, které provedla husitská revoluce. Národy dlouho a těžce tvoří nositele své vznešenosti, Čechům to taky trvalo staletí, a ztratili je za pár let. A kdo by tady měl prosit za odpuštění? Pan Rudolf Habsburský? Návraty do historie, vmýšlení se do smyslů českých a jiných otázek, hledání smyslu čehokoli není věcí odhalování a odčiňování nějakých vin. Je to věcí našeho nahlédnutí, poznání, poučení. A když se o Bílé Hoře a jejím následku píše jako o násilné rekatolizaci, je to jen velice cudný název pro to, co se tenkrát skutečně stalo. Sama rekatolizace by národu zas tak neuškodila, jak si myslí nekatolíci a kdyby skutečně byla vtažením národa do kultury baroka, jak to líčí katolíci; ono ale nebylo koho vtahovat. Pahýlu národa, který tu zbyl po třicetileté válce a po následcích habsbursko-katolického vítězství, je skutečně velkolepost baroka odlehlá; Češi ji mohli zopakovat jen na průčelích svých venkovských statků a na sochách Janů Nepomuckých na můstcích přes potoky svých luk. Nositel vznešenosti byl odňat. Od Durycha bylo skutečně blouznivé vydupávat vznešenost tam, kde habsburská msta ponechala jen selský pahýl; a národ začal znovutvořit svoji vznešenost v době, která mu byla dána k dispozici, v onom osvíceneckém a pokrokářském devatenáctém století, tvořil ji z Máchů, Němcových, Havlíčků, Masaryků - a taky z Jaroslava Durycha. Ten tím, že se ji neustále pokoušel stvářet ve vlastním obrazu českých dějin, v důrazu na mužnost, na svébytnost, na niternost, odčiňoval katolický podíl na pobělohorských národních ztrátách.

V úvodní studii sborníku Leopold Vrla lehce naznačí, že "není bez zajímavosti, že Durych nechává dvakrát Andělku a Jiřího číst slova J.A. Komenského". To není jen zajímavost Bloudění, to je jeden z klíčů k Durychovi. Umělec je v Durychovi neskonale větší, než agitační úvodníkář, pravda umění lehce vystoupí z malých bot ploché stranickosti: ke konci Bloudění - ostatně jednoho z největších českých románů - nechává Durych Andělku, spanilý obraz durychovského ženství a zjemnělé katolické nábožnosti, Španělku, která si přišla do Čech pro svůj osud, nalézt v obsazeném stavení rukopis Komenského Labyrintu světa; Andělka z něj čte Jiřímu, své osudové lásce, svému křesťanskému poslání, zprvu páženi a obdivovateli Zimní královny, nyní osobnímu služebníku Valdštejnovu, služebníku až do té smrti, tuto pasáž: "Vadí-li se a táhají mocní světa o koruny a sceptra, z čehož krve prolití a zhouby krajin a zemí povstávají, ani o to se sám v sobě netroudí osvícený křesťan: mysle, že málo nebo nic nezáleží, kdo světem vládne." V ději knihy je to jedno z vrcholových míst, Durychovo umělecké vidění rozžehuje vznešenost božské jiskry a prosvěcuje všechny: španělskou katoličku čtoucí z českého bratra své bloudící lásce v tom strašném čase bojů všech proti všem, bojů o český prostor, jazýček evropských mocenských vah. Labyrint světa dokončil Komenský v roce 1623 v bratrském úkrytu a že jej Durych nechal Andělku nalézt a číst, není jen efektní nápad; v Durychově světě má protnutí osudu Andělčina s rukopisem českého bratra stejně tak dalekosáhlou spojitost, jako Durychovo rozhodnutí proti popravě 1620 v Praze literárně vztýčit tu v Nagasaki roku 1622; a jezuita Karel Spinola, polo Ital polo Čech, umučený misionář, svorníková postava Služebníků neužitečných, je Andělčiným katolickým bratrem. A recenzent si troufá domnívat se, že chceli někdo studovat a nahlédnout vnitřní konfliktnost češství, tak nejvíc mu poví ne Švejk, který je považován za tak velice českého, a taky ne Čapek, který nejbolavější hroty češství spíše ulamoval, ale právě tento Durych, který se nebojí vášní a krve, neštítí se konfliktů, nečelí velkým věcem ironií nebo posměchem, ale vždy chytá býka za rohy. Nebyl křivým zrcadlem jako Hašek, ani sklem, po němž všechna špína sklouzne jako Čapek, nastavoval svá vlastní záda jako zkušební kámen.

Texty sborníku končí nejzazším datem v roce 1937; Jaroslav Durych pak prožil Druhou republiku, okupaci, válku, další revolu-

ci; v roce 1955 dopsal své poslední dílo Boží duhu. Ke konci šedesátých let byl i trochu vydáván. Umřel v šestasedmdesáti letech v roce 1962. Celá ta léta si něco myslel, něco ho trápilo. Ze svojí moudré zralosti dost vyjádřil Boží duhou. V předsázce sborníku zveřejnil Ladislav Jehlička kratičký dopis Josefa Kostohryze. "Milý Jehlo," píše básník k Durychovu stému výročí, "to se ti povedlo! Nedávno přece seděl v našem ‚salónu' v Příčné ulici a jako obvykle ‚vážil slovo', střídmě ubíral a potom ještě tři čtvrtiny zamlčel z toho, co by snad pustil přes rty, kdyby to nebyl on ..." Z těch vět na mě dýchl celý tragismus i velikost oné vzdorné české mysli; lidí, kteří si na bedra naloží celé dějiny, není v Čechách tak mnoho.

/Psáno pro Kritický sborník/ 49

Prestavbári

Miroslav Kusý

Keď vezmú do rúk akokoľvek vzrušujúcu drámu jarmaroční kaukliari, dokážu z nej vykresať nanajvýš tak fraškovitú púťovú atrakciu, obyčajný paškvil.

Reálny socializmus je vo všetkých svojich typických životných sférach produktom a reliktom brežnevovskej éry. Gorbačov začal preto jeho prestavbu naprosto logicky nevyhnutnou výmenou brežnevovských kádrov, a to počnúc uzlovými bodmi tejto prestavby.

Naše domáce brežnevovské kádre sa však pevne držia v sedle a nedajú sa z neho len tak ľahko vyhodiť.

Čo sa stane z gorbačovského dramatického konceptu hlbokej a všezahrnujúcej prestavby, keď sa ho u nás zmocnia a pre svoje potreby si ho prispôsobia naši domáci brežnevovskí poaugustoví normalizátori?

Názorne nám to predvádza prof.dr. Ladislav Holata, CSc., vo svojom článku "Filozofia v stratégii urýchlenia" /Nové slovo 1/1987/.. Zdôrazňujem, že tu nejde o nezáväzné súkromné uľavovanie si nejakého outsidera či nebodaj disidenta: L. Holata je formálne najvyšší oficiálny predstaviteľ akademickej filozofie u nás, vedúci Sekcie filozofie na Ústave filozofie a sociológie SAV v Bratislave.

Aj podľa L. Holatu "...prestavba filozofie u nás prebieha zatiaľ akosi rozpačito a málo rozhodne, akosi plošne a bez väčšieho úsilia reflektovať hlbšie vrstvy úloh, ktoré musí riešiť".

Nečudujme sa tomu: skoro dvadsať rokov ste ju normalizovali, prikresávali tak, aby sa vám vošla do prokrustovho lôžka vášho reálneho marxizmu. A keď máte toto svoje chef d'ouvre už ako tak zavŕšené, vydobyli ste si na ňom tituly a postavenia, chcú od vás akúsi jeho prestavbu? Komu by sa na vašom mieste do toho dvakrát tak chcelo?

Ako si teda zamiesť pred vlastným prahom /to je podtitul Holatovho článku/ tak, aby sa aj vlk prestavby nažral a normalizátorova koza zostala celá? Holata sa chce z toho dostať tak, že prejde do frontálneho útoku na samotnú marxistickú filozofiu vôbec. Za všetko môže ona:

"Čím ďalej tým viac sa ukazuje metodologická vyčerpanosť a heuristická neplodnosť tej historickej podoby marxisticko-leninskej filozofie, ktorá sa konštituovala v období budovania základov socializmu".

To nie je citát z Bocheńského ani od sira Poppera, to má Holata z vlastnej hlavy. V tejto východiskovej Holatovej vete je obsiahnutých hneď niekoľko klamstiev, zavádzaní a zámlk /k akým by sa ani Bocheński, ani Popper nikdy neznížili/.

Ktorú to podobu marxistickej filozofie má Holata na mysli? Zrejme tú z päťdesiatych rokov. Ale predsa "metodologická vyčerpanosť a heuristická neplodnosť" tejto dogmatickej podoby marxistickej filozofie bola u nás i vo svete už dávno odhalená a naposledy dôkladne rozobraná v šesťdesiatych rokoch. Tvoriví marxisti vtedy z tejto analýzy vyvodili ďalekosiahle koncepčné dôsledky a prebehol tu proces hlbokej obrody marxistickej filozofie, v ktorom si táto získala vysokú prestíž a svetové uznanie.

L. Holata sa tvári, ako keby toho nebolo. Kde bol vtedy, že si na to nespomína? Nevie o tom, že vtedy marxistickú filozofiu reprezentovali vo svete také zvučné mená ako Schaff, Fischer a Garaudy a celý rad ďalších, že hlboké ovplyvnenie jej tvorivými podnetmi vedome priznávali Sartre i celá Frankfurtská škola na čele s Markusem? Nevie nič o tom, že aj my sme vtedy mali svojho Kosíka s Dialektikou konkrétneho, svojho Machovca a Gardavského a pár ďalších podnetných mysliteľov, ktorí marxizmu robili dobré meno u nás i vo svete, ktorí do marxistickej filozofie priniesli aj u nás nové myšlienky a zorné úhle, ktorí ju uvádzali do tvorivého kvasu, ktorí ju opäť postavili na nohy a urobili z nej životaschopné a životu prospešné učenie - a navyše aj vzrušujúce čítanie, ktoré nadobudlo povesť dobrej bestsellerovej literatúry?

Toto všetko ste predsa práve vy, jej normalizátori, z marxistickej filozofie u nás vykastrovali: a teraz máte tú drzosť kričať, že v tejto podobe je neplodná? Dvadsať rokov ju pevne zvierate pod krkom a teraz máte tú drzosť čudovať sa, že v tejto podobe je vyčerpaná?

Áno, práve vy ste jej urobili tú lobotómiu mozgu, ktorou ste z nej odpísali jej najlepšie, šesťdesiate roky a vrátili ste ju tam, kde bola vášmu srdcu najbližšia a vášmu spôsobu myslenia najprimeranejšia: do stalinského filozofického kreténizmu. Skoro 20 rokov si ju v tejto lobotomovanej podobe udržiavate umelo pri živote a teraz naraz s údivom zisťujete, že "jej teoretický rámec nevytvára v súčasnosti ani dostatočný metodologický základ pre ďalší rozvoj filozofie a teórie vôbec, ani inšpiratívne svetonázorové a motivačné požadie pre splnenie praktických úloh, pred ktorými dnes stojíme".

Pochopiteľne. Ide iba o to, že tento lobotomovaný kretén, ktorého nám tu predvádzajú príčinliví lapiduchovia brežnevovskej Veľkej sestry, už nemá s marxistickou filozofiou nič spoločné: všetci pacienti vášho reálnosocialistického bláznińca, ktorí ju dôverne poznali predtým, než ste si ju vy vzali do parády, vám to môžu odprisahať. Holata síce s nehybným ksichtom falošného pokerového hráča drzo brýzga nam marxizmus vôbec, nedajme sa tým však zmiasť: to, o čom je tu reč, je duchovné dieťa samotných normalizátorov. A to dieťa už dosť odrastené, veď ho temer dvadsať rokov piplali na vlastnej hrudi. Mali na to vysoké platy, časopisy a vydavateľstvá, služobné cesty a vedecké stáže, celé ústavy, štátne a rezortné plány. Čujme, čo si to vypiplali počas svojej historickej dvadsaťročnej šance:

"Jej výlučne prírodovedecky zdôvodňovaná koncepcia dialektiky len máločím môže prispieť k pochopeniu súčasných spoločenských protirečení a dialektiky spoločenského rozvoja vôbec".

Kto to v nej len robil po celé to dlhé obdobie vášho reálneho marxizmu, súdruh Holata? Čo keby ste tu uplatnili princíp "glasnosti"?

"Jej gnozeologická fetišizácia princípu nezávislosti hmoty od vedomia a s ňou spätá abstraktná naturalistická, ahistorická interpretácia spoločensko-historickej skutočnosti dokonca sťažuje pochopenie živej dialektiky vedomia a konania..."

Čo je to za slovný obrat: "jej" fetišizácia? Filozofia, dokonca ani marxistická, nemôže prznit sama seba. Ona sa predsa nefetišizovala, niekto musel prísť a urobiť jej to. Ten niekto prišiel a skočil na ňu po šesťdesiatych rokoch, pretože v tom období už tým netrpela. Boli to normalizátori, súdruh Holata!

"Jej koncept determinizmu s výraznými mechanistickými rysmi a fatalistickými dôsledkami, v ktorom je človek redukovaný na produkt okolností a pomerov... Jej autarkická namyslenosť a prezieravý vzťah k výsledkom špeciálnych, najmä spoločenských vied asi ťažko môže prispieť interdisciplinárnej spolupráci a integrácii špeciálneho vedeckého poznania, nehovoriac už o tom, že má svoj podiel aj na istej izolácii a "odcudzení" jednotlivých súčastí marxizmu-leninizmu ako celku".

Áno, pomocou všetkých týchto špinavostí a jedovatostí nám tu Holata predviedol svojho lobotomovaného kreténa a víťazoslávne sa teraz nad ním pochechtáva: pozrite sa, toto je tá vaša slávna marxistická filozofia. Keby sme ju my, normalizátori, nedržali pod pazuchami, zvalí sa na zem; keby sme jej trpezlivo neutierali nos a zadok, bude večne uspplená a posratá!

Keby sa to dalo, a malo by to nejaký zmysel, tak by som Holatu v mene marxistickej filozofie žaloval pre hlbokú urážku na cti. To by som však najprv musel všetkých tých holatovcov a hrzalovcov u nás žalovať za ich účasť na jej invalidizácii a zdebilnení v rámci onoho vychýreného normalizačného procesu, v ktorom dospeli k svojmu reálnemu marxizmu.

Čo urobí primitívny bojovník, keď sa zmocní hoci tej najdokonalejšej vedeckej kalkulačky, vybavenej celým radom zložitých matematických funkcií? Zhaví ju "zbytočností" a bude sa ju snažiť vystreľovať z praku na nepriateľa, bude ju priväzovať k svojmu budzogáňu a trieskať ňou ľudí po hlavách. Keď po čase zistí, že sa na to príliš nehodí a nič iné sa s ňou už robiť nedá, tak ju prekľaje a odkopne.

To isté podnikli aj naši normalizátori s marxistickou filozofiou. Jediné, čo vedeli, bolo trieskať po hlavách: tak ju očistili od "zbytočností" a kresali ňou iskry pri svojich bojových tancoch. Dnes však od nich chcú akúsi metodológiu, akési riešenie životných problémov, akúsi heuristiku... Tak si obzerajú svoj vypitvaný a otrieskaný reálny marxxizmus: s týmto? Nehodí sa, nie je na nič súci! A veľkohubo tvrdia, že tým vyslovili ortiel nad celou marxistickou filozofiou vôbec.

Omyl. Psie lajno nie je to, čo zostane zo psa po jeho vyvenčení, ale naopak: pravý pes je to, čo zostane aj po vyvenčení, zatiaľ čo jeho lajno stihne osud odpadu a zániku. Ani váš reálny marxizmus nie je to, čo zostalo z marxistickej filozofie vo vašich rukách, ale naopak: marxistická filozofia bola pred normalizátormi a bude aj po nich, a to, čo z nej oni vydolovali, je len onen spomenutý odpad, ten ich reálny marxizmus.

Bude zábavné, ale aj tristné sledovať, ako z neho budú pliesť bič svojej filozofickej prestavby.

Bože, ochraňuj Gorbačova pred takýmito "priateľmi" jeho dramatického konceptu prestavby, pred takýmito prestavbármi. S nepriateľmi prestavby si pomôže sám.

8.1.1987

Exulantské osudy

S ročním zpožděním k nám došly dva romány českých exulantů, vydané nakladatelstvím Sixty-Eight Publishers, Corp., a oba mají zhruba shodný námět: osudy utečenců. Je to dobrá příležitost nahlédnout do stavu a tendencí "prózy mimo domov", ke které se dostáváme jen s velkými svízelemi /mnoho knih z produkce zahraničních českých nakladatelství vůbec nemáme/. Využijme jí tedy.

Nejdřív k příběhu, který napsal Ota Ulč a nazval Špatně časovaný běženec. Autor je znám z reportáží o cizině pro nás většinou hodně exotické, procestoval velký kus světa a svých znalostí teď bohatě využil. I jeho hrdina Pravoslav Komenda projde spoustou zemí, od Evropy přes Afriku a Ameriku až po jižní Asii, kde jeho truchlivá pouť končí. Ulčův román patří k druhu označovanému za román publicistický. Tím se jaksi zdvořile naznačuje, že se na něj nemohou klást přísná umělecká kritéria, že jeho ctižádostí je upoutávat pozornost čtenářů reportérskou lehkostí, svižným atraktivním podáním a znalostí světaběhu. Rubem toho všeho je však povrchnost v interpretaci ať už psychologie postav či skutečnosti vůbec a obvykle i slohová kvapnost. Ulčův román to znovu a dost názorně dosvědčuje.

Pokud jde o aktuálnost politických poměrů, ocitl se Ulč v nevýhodném postavení: psal svůj text před deseti lety, a protože děj probíhá ponejvíc v USA, postihuje cosi už minulého, totiž Ameriku předreganovskou. "Běženec s nesnázemi" Komenda tu trpí "víc než desiluzí", on vlastně objevil "nesprávnou Ameriku", zemi oslabenou zformalizovanou demokracií a má obavy, že než dojde ostatním, že tahle levičáky rozvracená demokracie se řítí do záhuby, bude už pozdě. Ulče přiměly k psaní obavy těch, "jež trýzní myšlení a nemyšlení Západu".

Tak jako v reportážích, i v románu nás nejvíc ohromuje pojetím světa politiky, které by se dalo vyjádřit jednoduchým: "všechno je jinak". Co přijímá veřejnost prostoduše za samozřejmé, to Ulč zpochybňuje osobním poznáním a jeho argumenty jdou do stovek. Ale všechny mají trochu zlehčující nádech nebo spíš se ucházejí svou senzačností o náš údiv. O krátkozrakosti a bezstarostnosti Američanů se baví emigrantská společnost v hospodě U Lva ve Washingtonu a navíc autor prokládá románový děj citáty z časopisů či z jiných zdrojů informací. Jako právníka ho právě americká soudní praxe šokuje svým byrokraticky utuhlým chápáním práva a spravedlnosti; kuriózност mnoha případů, kdy jsou vrazi osvobozováni z čistě formálním odůvodněním, čtenářem jistě otřese. Když však autor zahrnu-

je doklady /ať už v ději či kurzívními vložkami/ à la že CIA ohrožuje americké zřízení víc než KGB, ví už, že má co činit s jednostranně interpretovanou a zjednodušenou politickou skutečností, že jde o fakta vytržená ze souvislostí značně složitých, jež by si vyžadovaly jemnější analytické nástroje než satirickohumoristické a travestující. To je tedy jedna část tohoto "polorománu", jak jej sám autor označuje, část vysloveně publicistická, kde je minimum výmyslu, fikce.

A pak je tu vlastní románový syžet, spjatý s postavou běžence Komendy. Tady se musíme smířit s tím, že jde o figuru konstruovanou ad usum auctoris, tak aby kdykoli sloužila předem daným záměrům a že tedy o nějaké vnitřní celistvosti lze stěží mluvit. Komenda je dobrodruh jaksi z donucení, upadá do malérů vlastní hloupostí, omezeností či prostě neschopností porozumět situaci kolem sebe. V Praze si vyhlídne perspektivní milenku, dceru "československého Beriji" Síly, ale dá se snadno vyprovokovat agentem MUDr. Siříkem, jehož považuje za amerického špióna, k akci, po níž musí emigrovat, aby unikl zatčení, jak se domnívá. Autor přitom nepohrdne ani takovým prostředkem laciných kriminálních románů, jako je bleskové uspání, při němž oběť na sebe poví /do magnetofonu/ všechny své hříchy, a po probuzení nemá nejmenší tušení, že se s ní něco dělo, že prospala určitý čas. V emigraci prochází Komenda prověrkou protišpionážní služby, ale je bez větších potíží uznán schopným vstupu do USA, protože vyšetřovatelé jsou neslýchaní tupci a jeho minulost neodhalí. Když se ocitne v Americe, udělá slušnou kariéru v jakési podivné instituci /vymyšlené/, jejíž práce je sice všeobecně považována za zbytečnou, leč poskytuje mu dobré bydlo. Právě tady se z něho stane stoprocentní Američan, trpící obavami, aby jeho nová vlast nepodlehla svodům levičáckých naivků, zneužívajících demokratických práv k likvidování demokracie. S jedním z nich se posléze dostane do ostrého konfliktu a cítí se ohrožen jeho konexemi tak, že si zjedná profesionálního zabijáka, krajana, a ten nepřítele bez ceremonií a hladce zlikviduje. Tady ovšem Komenda znovu naletěl, uvěřil falešným hrozbám, až po dokonané vraždě se dozví, že od jisté doby má zákonem natrvalo zajištěno americké občanství - a o to se právě bál. A naletí znovu, když se v USA objeví na naší ambasádě někdejší svůdce z Prahy MUDr. Siřík, z něhož se kupodivu vyklube špión komunistický, ovšem v

nejcyničtějším provedení. Komenda vstoupí znovu do jeho služeb, ale už toho moc nestihne: na cestě po Filipínách je unesen levicovými partyzány. A není mu pomoci, dokonce i cizokrajná milenka ho snadno oželela a rychle hupla do postele - ke komu jinému než MUDr. Siříkovi, má totiž slabost pro Čechy a on je navíc šarmantní.

Už snad není třeba zacházet do podrobností a rozebírat text hlouběji. Ulčův román je spotřební, umělecky málo ambiciózní literatura, ale dává nahlédnout, byť většinou v groteskně zkreslené podobě, do myšlenkových zmatků exulantské společnosti, resp. té její části, která žije politikou a má v sobě zafixovánu hrůzu z rizik oslabujících demokracii. Román stojí a padá s atraktivností detailů a epizod, o čemž autor dobře ví, a tak jimi nešetří. Měl si ovšem uvědomit, že šokovat se dá jen překvapením a že opakovaně hrstmi rozhazované paradoxní perličky se míjejí cíle a text pak občas působí nejen dojmem mnohomluvnosti, ale i bulvárnosti. Ani vylehčené podání nemůže být přece omluvou povrchnosti.

x x x

Román Jaroslava Vejvody, jenž na sebe upozornil už prvotinou Plující andělé, létající ryby /knihu Osel aneb Splynutí jsem neměl k dispozici/, jde na věc z úplně opačného konce: je to čistý románový tvar, výrazově úsporný a pečlivě komponovaný i stylizovaný. Přitom jeho vypravěčství se bez rozpaků hlásí k "dobrému staré-mu" realismu, k tradici nenarušené pochybou o vševědoucnosti vypravěče, je mu vzdáleno experimentování, podtínání odvěkých epických opor, není tu ani vnitřní monolog, nestírají se hranice mezi realitou a snem, neplyne tu proud vědomí, skutečnost nespočívá na vratké osnově iluze, nic takového. Příběh je také vypovězen bez zjevné snahy dodat mu náznak metaforické platnosti, všechno je jednoduché, prosté, neatraktivní a skromné, bez významových zavinutostí a nástrah symbolické ošidnosti. Budiž jasno: to všechno konstatuju jako příznačné rysy Vejvodovy metody a nijak ho za to ani nechválím, ani nezatracuju. Kdyby tento způsob výpovědi o světě byl v české, doma nevydávané próze jediný a utlačoval způsoby jiné, kdyby vedle toho nebyl třebas Jiří Gruša se svou zcela protikladnou poetikou, s prózou perziflující pseudohodnoty a tvarově litanickou, tříštící se do nesčetných digresí časových, psychických a problémových, tu bych byl asi Vejvodovým textem málo nadšen. Ale protože nám nehrozí "teror staromilství", můžu jeho "návrat k jistotám" epického vypravěčství prostě přijmout jako zajímavý pokus vystavět román o moderním světě bez použití tzv. moderních postupů.

Z tohoto typového výměru zároveň plyne logický důsledek: autorův postoj ke skutečnosti je od počátku do konce vyhroceně kritický. Fabule vede čtenáře důsledně k jistému poznání, otevírá mu oči na kus života dosud skrytého, zprostředkuje pohled na lidská dramata nezjevná a občas i tajená, syžetové linie se postupně drasticky srážejí a ústí do nezbytného odhalení: co se chtělo jevit poklidné a mile půvabné, je usvědčeno z pokrytectví, mravního selhání a charakterové slabosti, výpravy za pravdou a svobodou ztroskotávají na tvrdých životních úskalích. Toto ideové poselstí není ovšem objektivním svědectvím s obecnou platností, je spíš mementem, zaujatým poukazem k tomu, jaká nebezpečí člověka ohrožují, jaké svody ho deformují a čemu se tedy má každý bránit.

Příběh tříčlenné emigrantské rodiny ze Švýcarska, navštívené babičkou ze staré vlasti, se odehrává od vánoc 1980 do vánoc následujícího roku a jednotlivé kapitoly jsou rozděleny podle měsíců, přičemž každá z nich je věnována /převážně/ jedné postavě, buď otci Petru Jandovi, právníkovi, nebo matce Janě, někdejší novinářce či konečně synovi Kájovi, sedmnáctiletému frackovi. Vejvoda rovněž jistým způsobem dopátil na ošidnost dějin: v osudu Petra Jandy sehrává roli jednak obchod s rakouským vínem, jednak pojišťovácký průzkum nebezpečí havárií v jaderných elektrárnách, a to ovšem v době, kdy se ještě neprovalila aféra s pančováním rakouského vína a kdy nedošlo ke katastrofě v Černobylu. To jsou ale jen vnější kulisy, detaily, které nemají pro uměleckou strukturu románu a pro jeho vyznění podstatný význam.

Přestože typ Vejvodova vypravěčství je, jak řečeno, po stránce tvarové tradičně realistický, sám vypravěč zaujímá k postavám a jejich snahám ironicko-skeptický postoj člověka, jehož myšlení je formováno současnými vlivy, sarkasticky komentuje jejich kopocení a pošetilou honbu za úspěchem, která musí končit ve slepé uličce přizpůsobení konzumní mentalitě většiny, ačkoli původní motivace jejich útěku z vlasti byla jiná: opouštěli domov, aby nemuseli opustit své ideály, chtěli jinde uskutečnit svou potřebu seberealizace a život v pravdě. My je však zastihujeme ve chvílích, kdy se už nezadržitelně řítí do katastrofy, kdy se naděje na plnohodnotný život hroutí a ztroskotání je blízké. Babička jen zírá na přepych, v němž žijí, mají dostatek všeho, konto v bance, každoročně dovolenou v Itálii atd. Ale ona je stylem života svých potomků do zákla-

dů rozvrácena, nerozumí nejen různým těm kuchyňským robotům, ale ani svým dětem. Odcizili se jí, jsou jiní než bývali a s vnukem už se skoro nedomluví, ten už češtinu zoufale láme - přijel sem jako čtyřletý. Nevemlouvavý vypravěčův komentář nad touto situací zní: "Ne, špatně si vskutku nežijí. Ale žijí dobře?" /s.78/.

V této otázce je už obsažena určitá odpověď: Ne, nežijí dobře. Celé jejich snažení je upjato k cílům, kterými dříve pohrdali. Zoufale čekají na udělení občanství a kvůli tomu je Petr ochoten hrát nedůstojnou komedii před "soudružskou návštěvou" švýcarských starousedlíků. Jana se vzepře, má už všeho dost, připomíná mu, že kdysi vykládal cosi o pravdě, ne o bouráku, nemluvil ani o životních pojistkách, spíš o svobodě. Mezi manželi vrcholí dlouho tajený naprostý rozvrat. Petr se konformuje v zájmu dobrého bydla, Jana se pustí do boje. Dá výpověď v podniku, kde dělala nádenickou lektorskou práci a pokouší se dojít úspěchu jako novinářka článkem, kritizujícím nedůstojné /u nich čtrnáctileté/ čekání na udělení občanství a tím na rovnoprávné postavení ve společnosti. Článek sice vyjde, ale krutě zredigován. Či zcenzurován? Jana pak jaksi z trucu dělá roznašečku novin - vydělává si, ale...je nejen po iluzích, ale i po nadějích, vzdává se taky. Syn Kája je doma cizincem, nerozumí rodičům a rodiče nerozumí jemu. Přitřel se k partě punků a účastní se násilných demonstrací, ale první facka, kterou dostane od života, ho rychle /ba až příliš rychle/ napraví a on začne sekat dobrotu, vydělává si průzkumem spotřebitelských názorů.

Oportunista Petr musí projít důkladnější životní lekcí. Elegantně vykopnut z výnosného místa v pojišťovně získá daleko výhodnější kšeft, o kterém vlastně od počátku snil: zprostředkovává dodávky lehkého zeleného vína z Rakouska na švýcarský trh. Už uvažuje o koupi vilky, už si představuje její zařízení, už zase věří v idylu hmotně zajištěné rodinky - syn dostal rozum, ženě přistřihli křidýlka /měla krátký romantický románek/ a je zase pokorná, už mu nepřipomíná, co bylo, před čím uprchli, co hledali - a nenašli. Ale oba vědí, že se dostali tam, kam je doma tlačili "slouhové moci". Jejich vyznání teď zní: "Už žádný boje! Klidánko, ať bojujou jiný." /s.207/. Bývalý československý reformátor má devízu: "My se tady o politiku nestaráme" /s.100/. Závěrečná scéna je velmi krátká, ale významově pádná: rodina odváží autem na nádraží poslušného syna, jenž odjíždí do Československa obtížen těžkým kufrem plným darů příbuzným. Ať vidí ti ubožáci, jak si žijeme, co všechno máme! Ta

scéna má nadpis Klid aneb Zima a moto z Hermanna Hesse: "Člověk je neklidný, jenom má-li ještě naději." Oni už ji nemají. Ztroskotali, podlehli, vzdali to. Mají klid.

Ovšem za tu cenu, že vlastně ztratili sám smysl emigrace. Je snad v tom, že mohou posílat příbuzným domů pohlednice z Itálie a barevné snímky svých přepychových bytů, eventuálně darovat jim věci, po kterých je v české provincii shánka? Autor nešetří žádného z obou partnerů, mění podle potřeby ohniskovou vzdálenost vůči svým postavám, jednou stojí mimo ně jako komentátor, jindy vyslovuje názory otcovy na syna a ženu, jindy ženino mínění o mužovi apod. Dosti bezradný je autor pokud jde o syna Káju, toho zvládá jen s námahou, s jistou křečovitostí, punkovství a synovské vypjaté epatování není nahlíženo puberťáckýma očima, vždycky je tu cítit zproztředkování vypravěče z jiné generace. Syžetovou linií Káji vstupuje ovšem do děje důležitý faktor, totiž zmatek a bezmoc společnosti nadbytku, která si neví rady s živlem bouřícího se mládí, jež si zase neví rady s tím, jak se bránit děsivým perspektivám nezbytné konformity. Generační spor ovšem vyjevuje cosi mnohem hlubšího, nepřítomnost nějakého cíle, ideje, společného vědomí, jež by celou societu do větší míry tmelilo. Autor tady má možnost být nejen soudcem svých postav, ale i prostředí, které je udolává a nutí k oné apolitičnosti, která si vepsala na štít svou pěstovanou nevědomost - neutralitu. Ještě než to Petr definitivně vzdal, uvědomuje si: "I po tolika letech ho stále ještě znovu překvapuje neotřesitelná nepoučitelnost těch, kteří odlišným zkušenostem a konec konců i hrozícím katastrofám vzdorují tím, že je neberou na vědomí" /s.97/.

Není ani příliš udivující, že v pohledu na situaci doma /zejména v babiččině dopise/ je autor limitován znalostmi starého data a taky bohužel pojetím naší bídy, které je jen rubem dikobrazího pojetí "bídy" západní, což se týká i stylizace jazykové. Tady selhává autorův jinde tak uměřený vkus, což je jen důsledek neschopnosti zaujmout patřičný objektivní nadhled. Tímhle prostoduchým způsobem lze shazovat všechno, co je na druhém břehu. V textu toho druhu, jakým je Zelené víno, působí takové pitvoření nepřirozeně, násilně.

Úvodní moto si vybral Vejvoda z S.Kierkegaarda: "Učitel radosti nemusí dělat nic jiného než mít sám radost nebo být radostí. Kdyby chtěl radost šířit a sám ji neměl, jakkoli by se namáhal, ničemu by nenaučil. Není tedy nic lehčího než učit radosti, jen je třeba, ach, radost opravdu mít." Nemohl dát lepší návod, "jak číst" jeho román, jak rozumět jeho poselství. Není učitelem radosti, protože

ji sám nemá, je naopak daleko spíš učitelem ne-radosti, smutku, nenachází kolem sebe nic, co by v jeho duši rozeznělo výzvu k šíření radostné zvěsti. Vejvoda je bytostný pesimista, bolestně zasažený českým osudem. Došel k závěru, že svobodu ztracenou doma nelze ani v exilu dostat jako dar, že i tady si ji každý musí vydobýt, tady je totiž zase člověk ohrožen nebezpečím, že ho "starost o chleba donutí k tomu, k čemu kdysi nestačila policie" /s.135/.

Ale v tomto vědomí ohrožení, v této hrůze z debaklu snu o svobodě a životě v pravdě je utajen náznak možné obrany. Soud nad oběma protagonisty příběhu, nad jejich podlehnutím konzumní spokojenosti a nezájmem o osudy světa je proto tak příkrý, že vzdali tuto možnost: "Co mu nejvíc chybí jsou jeho tehdejší naděje" /s.182/. Vejvoda tedy nevykreslil zoufalé konce každého exulantství, hořké poznání o ztrátě jeho smyslu vůbec, on pouze vyslal k nám všem poselství o tom, že drtivosti společenské reality musí člověk vzdorovat všude, byť rozdílným způsobem, bez toho by byl konec všem nadějím na obrodu. Jen oduševnělý člověk, nikoli bytost bezduchá, konzumní, se umí mnohého vzdát a vytrvat ve své neklidné osamělosti a neztrácet přesvědčení, že i na něm záleží, jak bude vypadat naše společná budoucnost.

Vejvodův román svědčí o tom, že jeho autor má vyhraněný postoj k problémům dneška a že jako umělec cítí hlubokou odpovědnost vůči literatuře své vlasti. A byť jeho román nenese znaky průrazného činu ani mistrovské dokonalosti, získává si plné uznání za to, s jak náročným a poctivým uměleckým nasazením tlumočí svou výpověď o nezbytně vždycky dramatickém a riskantním zápase člověka o vlastní identitu.

Milan Jungmann

163

Dva romány Petera Lotara

"Eine Krähe war mit mir..." - s těmito slovy, jimiž začíná Schubertova píseň Zimní cesta, odchází Siegmund Truntschka dobrovolně ze života. Stalo se tak v březnu 1938 po anšlusu Rakouska, kdy pro něho zhynula všechna životní naděje a jasnozřivé tušení budoucnosti neposkytovalo jinou vyhlídku než smrt.

Osudy rozvětvené rodiny Truntschků zachycuje Peter Lotar v autobiografickém románu Eine Krähe war mit mir (vyd. 1978 v Deutsche Verlag-Anstalt, Stuttgart). Román je psán pražskou němčinou, svébytnou a odlišitelnou, jakkoliv to Lotar ve svém doslovu komentuje takto: "Že by se v Praze mluvilo nejčistší němčinou? Ha, ha! To, co napsali Rilke, Kafka, Werfel je s tlachem pražských pokoutních průchodů stejně identické jako aristokratická stavba řeči Thomase Manna s lübeckým nářečím nebo Fontanův klasický styl s berlínskou drzkatostí." Tato sebeironie ovšem spíše zvýrazňuje jedinečnost jazyka, který je Lotarovým výrazovým prostředkem, přejatým po velikých předchůdcích a patrně poslední připomínkou tohoto fenoménu.

Neboť zamyšlení nad Lotarovými romány vede k úvahám širších souvislostech, než nabízí jejich obsah. Je známou skutečností, že soužití živlu českého, německého a židovského v Praze, ať už za Rakouska nebo návazně za První republiky, vytvořilo zvláštní a nikde jinde neopakovatelné prostředí, inspirující tvorbu a zrod vynikajících děl v různých oblastech kultury. Vzájemné působení a ovlivňování, přesahující ovšem rámec přízemních nacionalistických tendencí, poskytovaly předpoklady pro vznik a trvání ovzduší, které podněcovalo úroveň uměleckých výkonů a výtvorů. Nad jejich hodnotou a početností nezbývá než žasnout. Toto milieu destruovaly výsledky druhé války, po ní již nikdy nebylo obnoveno.

A tak Lotar s odstupem desetiletí znamená jednak návrat k tomu, co odplynulo, jednak osobní svědectví o své účasti v té době.

Hrdina románu Eine Krähe... Marek Truntschka pochází ze židovské rodiny, matka je Češka, otec Siegmund (Rakušan, ne Němec) je zámožným podnikatelem. Rodinné poměry ovlivňuje česká kuchařka Mári osobitým přínosem lidového realismu. Okolnosti smíšeného rodinného prostředí a jeho dvojjazyčnost způsobí, že Marek přechází z německých škol na české gymnasium, kde skládá maturitní zkoušku v r.1928. Pak studuje a s úspěchem absolvuje Schauspielschule u slavného Maxe Reinhardta. Hraje v Berlíně, později ve Vratislavi, v r. 1933 po nástupu nacismu se vrací do Prahy. Jako host vystupuje v Národním

divadle a stává se členem Vinohradského divadla. Plasticky, s neotřelým pohledem a vtipem líčí Lotar poměry v soudobém kulturním dění a mnoho významných osobností. Ale atmosféra těžkne, zabíjí se mu otec a po obsazení Prahy v r. 1939 prchá s holýma rukama na poslední chvíli do Švýcarska.

Druhý Lotarův román "Das Land das ich dir zeige" (vyd. 1985 Pendo-Verlag, Zürich) navazuje časově na předcházející. Marek nemá v emigraci bezstarostný život. S návštěvním vizem ve falešném pasu obtížně a s risiky překonává úskalí konservativních byrokratických předpisů švýcarských úřadů. Stěží se drží nad vodou sháněním stále neuspokojivých dokladů a příležitostným vystupováním u různých hereckých společností.

8. května 1945 se Marek dozvídá, že válka skončila a okamžitě zahajuje přípravy k návratu do Prahy, domů. Po dobrodružné cestě se mu to podaří, ale v cíli se setkává s jinou Prahou, než jak si představoval. Rodina je v troskách, domov, který si vysnil, rovněž. Na důležitých místech v kulturních institucích sedí komunisté, sice dřívější přátelé, ale teď hovoří jiným jazykem. Další jeho známí čekají zase ve sběrných táborech na odsun. Jeho bratr, který se vrací z koncentračního tábora, říká: "Ať má ďábel kůži černou nebo rudou, peklo zůstává peklem." Marek se vrací do Švýcarska rozčarovaný, zklamaný. Po návratu však onemocní a místo jeviště ho očekává těžká operace v nemocnici.

Od r. 1946 se stává šéfredaktorem u Reiss-Verlag v Basileji a podílí se na objevení a prosazení takových autorů jako byl Dürrenmatt, Frisch a Hochwälder. Ještě jednou se vrací do Prahy jako překladatel jedné hry švýcarského autora. Ale roztržka je už definitivní, v nových poměrech by nemohl ani žít, ani pracovat, ani dýchat. Jedna epocha se uzavřela, není obnovitelná, stala se slavnou historií.

Asi v polovině knihy se její poloha a dikce mění. Marek Truntschka, autobiografická postava mizí a Lotar pokračuje přímou osobní výpovědí. Jeho zestručnělé věty jsou informativní, poslední kapitoly zaznamenávají závěr jednoho života a snu. Naposledy navštěvuje Brno a Prahu při příležitosti uvedení vlastní hry, a to na jaře 1968. Odjíždí 21. srpna a ráno ve Švýcarsku se dozvídá, co se odehrálo během noci. Je konec návratům, tentokráte se Lotarovi jeví, že pro něho už navždy.

Praha - leden 1987 Karel Pecka

Příspěvek autora /KO/ "Více než 13 řádky o:", zařazený do složky Obsahu v prosinci 1986 (námi číslované strany 78-85) byl pro lednovou složku 1987 upraven na straně 5 (naše 82) a doplněn o postskriptum.

Jak se nyní dovídáme, ve složkách kolujících v Československu, nebyl uvedený příspěvek vůbec zařazen. V exempláři, který jsme měli k dispozici na rozmnožení, se však přece jen ocitl; proto jsme ho zařadili a doplnili v obsahu údaj o něm.

Na následujících stránkách (naše stránkování 69-77) naleznete nyní definitivní znění článku i s postskriptem.

Scheinfeld, březen 1987

-vpn-

VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY O:

Jaroslav Durych: Duše a hvězda. /Z tiráže: Vyšehrad 1.P. 1969" X ; vydání I., stran 324, náklad neuveden, cena 24,- Kčs./

Poznámka 1

Román se měl původně jmenovat: Bětuška. A nejen proto, že se tak jmenovaly v Čechách služky /s obměnami tohoto jména - Elišky, Lízy, Alžběty, Bětky, Eržiky, Ely/, ale především, že nejstarší řecká / a po ní latinská/ forma je reflexem hebrejského, doslova: "Můj Bůh je přísaha".

Bětuška je Durychova odpověď době, která tolik vyzdvihla z české umělecké prózy - Annu proletářku - s jejím výkřikem: "Budete do nás střílet?! My do vás také, paní!" /Durych svůj umělecký souboj s Olbrachtem vedl veřejně od dvacátých let: a zatímco Olbracht se léty své slávy dopracovával k stále větší literární nemohoucnosti /až po chuť občansky podporovat zabíjení druhých, se vší krvavostí, viz jeho veřejné postoje k procesům politickým z počátku 50. let/, Durych zarytě drobil rodnou hroudu Čech, od "Sedmikrásky" až po "Boží duhu". I z období protektorátního mohou Čechové srovnávat Olbrachtův pochod plagiátora v "Dobyvateli" s Durychovými "Služebníky neužitečnými" - Křesťanská akademie,Řím,1969./

Bětuška, která na rozdíl od "plavé služtičky Anny" odmítá sloužit za peníze /a je samostatná nejen svou prací/, se v šedesátých letech, v moderní české próze, ocitla ve "světě bez Boha": tak dávno vyjádřeného už stoikem Epiktétem - "Tys bůh, člověče, máš velká předsevzetí!" /Rozpravy II, 17/. Ona "velká předsevzetí" marxisticky orientovaných českých spisovatelů brala postupně za své: až se mnozí z nich, dostali během let do situace, vyjádřené rovněž Epiktétem s klidem stoika: "Kdykoliv někdo pije toliko vodu nebo něco jiného dělá pro své cvičení, při každé příležitosti to říká každému: "Já piji jen vodu!" /Rozpravy III, 14/4 /.

V Durychově příběhu, uveřejněném v "Krizovém roce" 1.P. 1969, mladá fabrička říká /s. 67/: "Chcete vidět mou duši. A tu asi neuvidíte. Je menší a chudší než pavoučekl". A přitom se ta duše rovná hvězdě: onen nepoměr - mezi tím - je mariánský. Citát se s. 82: "Paní s bílým závojem se dívala tak přívětivě a vlídně, jako kdyby jí vůbec nezáleželo na tom, má-li na světě ještě některá dívka také takový. Ten její byl asi made všecky závoje a úplně stačil celému světu". /Podtrženo KO: český spisovatel /a lékař/ zde nepochybuje, že panenství Panny Marie zahaluje do svého závoje úplně celý - i nepanensky hřešící - svět. /Žalm 8/: "Když se zahledím na tvá nebesa, díla tvých rukou, na měsíc, na hvězdy, jak jsi je uspořádal, co je člověk, že na něho myslíš, co je smrtelník, že se o něho staráš?"

Duše a hvězda, to je i příběh smrtelníka, který ve světě proletariátu učiní objev: že nesmrtelná lidská duše narušuje smrtelné ideologické sféry, rozprostřené moderně od fabrik až ke kosmu. Durych nás názvem svého románu odkazuje k onomu vytržení, které zachvátilo učeného Tycha de Brahe, když 1. P. 1572 spatřil na nebi novou hvězdu! Aristotelovu vědeckou nauku, že kosmu byla svěřena neměnná a dokonalá věčnost /oproti nedokonalému světu vznikání a zanikání, prostírajícímu se od Země ke sféře Měsíce/ odsoudil ke lži. Jistotou vidoucího člověka Proto poslední slova Tycha de Brahe na úmrtním lůžku v Praze zněla: Ne frustra vixisse videar /Kéž si nikdo nemyslí, že jsem žil marně./ Takové je poselství toho, jenž nepravdy strhující hvězdu spatřil. A není nauka o revoluční dokonalosti proletariátu, který bude od Země ke sféře Měsíce pracovat bez peněžních vztahů, jen zdánlivě vědecky neměnnou vizí?

Jaroslav Durych románem Duše a hvězda používá práva umělce tuto pohanskou závislost na sférách od Země k Měsíci vidět ve světle nový: lásky, která pracuje bez mzdy tak dlouho, až ji Bůh ocení. S uměleckým účinem - i proti duchu doby. Uvažme: spisovatel Durych umíral v Praze českých lidí, drcených žárem rudé hvězdy s pěti cípy. A přesto, místo předpokládaného umlčení, zanechal pod polštářem úmrtního lůžka knihy s názvy vidoucími: Duši a hvězdu spojuje Boží duha.

Hrdinou románu Duše a hvězda je zprvopočátku skutečný smrtelník, k němuž přiléhá kvítko chudých, sedmikráska: vědecky viděná jako Bellis perennis. Smrtelník sám je kvítkem z rodiny fabrikanta a Bellis perennis k němu přiléhá i v přeneseném významu vztahu: Krásný přes rok. /Déle smrtelník v románu nežije./ A že usiloval o dar lásky naplno tělesné, jako kdyby z proletariátu nemohl jinou očekávat, umělec se umí vysmát jeho touze po moderní zkratce láskyplného jména /blízkého duze počtem krás/. Ano, tomu zubožení - z Bellis perennis na pouhé a zkratkovité: Bellis penis.

Za takový vztah, který po chudé holce vyžadoval, by se mu u Olbrachta dostalo konkrétní odpovědi, ve stylu revolučního proletariátu: ten by celou záležitost pochopil ve významu fukčním, i když zkomoleném. Ale vůči fabrikantům obvyklém: Bellum perennis, válka trvalá. Durych nám však ve své pohřební písni českého světa průmyslníků předvádí, jak prochází velbloud uchem jehly: fabrikantský synek zahlcený skutečnou nemocí ke smrti, získává z proletářského prostředí pravou lásku. Včetně neočekávaného daru, zabaleného v uzlíku panenského těla: nároku na křesťansky nesmrtelnou duši. Bětuška - aby nebylo pochyb o pravém smyslu knihy - značí v tomto podání Durychově nejen ono náboženské /Animam mihi debet - dluží mně svou duši/, ale i Sallustiovo těsně předkřesťanské /Animo cupienti nihil satis festinatur - pro žádostivou duši, t.j. po něčem prahnoucí, neděje se nic dost rychle./ Ano, duše prahnoucí po světle lásky pravé se pohybují vždy v bedalekém osvitu plamenného prahu pekla: a tímto nebezpečím Bětuška

stylem květin proniká!

A protože v křesťanské lásce, která ve své lidské podobě končí až smrtí, prahnou po sobě dvě duše, aby si na pozemské skutečnosti vynutily vzlyk života, onu novu mezi Zemí a sférou Měsíce /a nemusí být plodem takové lásky jen dítě, ale i požehnání tváří v tvář smrti - viz. konec II. dílu/, pak další cesta, posmrtná, je zakončena oním možným lidským údělem vidoucích: Per aspera ad astra. /Drsnou cestou ke hvězdám./

A kdyby se někomu zdálo nekodpovídající duchu první půle XX. století drsné prohlášení Durychovy hrdinky /s. 67 - "Ale vím, co bych potřebovala. Jen jedinou věc - " /.../ "Nu, co?" "Vaši nemoc"/, pak má durychovské vysvětlení na s. 131: "Ale znáte tu nemoc?""Znám. Zemřeli na ni moji rodiče."/

Jen na první pohled zde autor rozehrává melodram, jak existoval po dobu delší století, v české literatuře, pod pojmem románu pro služky. Duše a hvězda, ta kniha skrze Běhuňku převádí /na poslední chvíli, kdy romány pro služky inovoval socialistický realismus do podoby své literatury/ - téma červené knihovny přes řeku neumění - k nám. /Co musíme, mimo jiné, v občanském životě plně vyznávat ono Sallustiovo nedemokratické: "Chudoba se snadno vyhne škodě"./ A chudoba s pokorou a s bohatstvím se v podání Durychově mísí v textu natolik, až si uvědomíme, že celý román je variací na základní křesťanskou větu, jak zněla staletí před marxismem: "Vzpomeň si, že je zapotřebí velké lásky, aby chudí, kterým přináší chléb, ti odpustili".

Proč? Odpověď je v dílu IV., na s. 270: "Už se chtěla usmát a uvést ho do rozpaků, ale náhle si uvědomila, že není na světě radosti, kterou by nestřežil někdo z mrtvých". Ano, tohle je jedno z tichých tajemství staré země: láska u Durycha, to je inkvase omylů, hledajících láskyplné srdce, v němž je omývána smrt. A jež nese jméno: "Můj Bůh je přísaha".

Děj románu se odehrává po-oné době, kdy prezident republiky se ptal: "Humanitism není sentimentalismus; i Ježíš žádá milovat bližního jako sebe samého. Člověk od přírody je jistě egoistou; ale je otázka, je-li jen egoistou, či má-li pro bližního také cit sympathie nebo lásky, a to cit bezprostřední, přímý, nikoli ze zřetelů egoistických".

/Masaryk, 1930, s. 557/

Podobně uvažuje v románu Duše a hvězda "starý pán"; otázka Masarykova, má-li člověk "pro bližního ... cit bezprostřední, přímý" je pro něj při posuzování bližních rozhodující. Tomuto "bezprostřednímu, přímému citu v lásce" nejen rozumí, ale svým způsobem mu nadržuje: dávajíc mu přednost před sebevraždou. "Starý pán" do příběhu, který nesentimentálně uzavírá epochu skoro demokratického a samostatného československého státu, patří.

V dobré románové próze musíme mít možnost číst o osudu mužů, vládnoucích národu, i když se jich přímo ani jedna věta nedotýká. A jak jinak:

morální problémy vládnutí nelze z písemnictví exceptovat, i když je předtím už řešil "národní soud". Od počátku, od úvodních stran knihy nás spisovatel přitahuje k problému, který dodnes soužuje Čechy. Cituji ze s. 29 otázky "starého pána":

"Bětuško, zbláznila sese? Nevíš, co je to čest? Teta ti to snad nevysvětlila?" "Ano. Ruce mám dvě a čest prý jen jednu." "A ty bys ji obětovala tak lehce?" "Ach ne! Tak to není." "Tak, jak je to?" "Představte si to, že si nasadím čest, postavím se v ní před zrcadlo a budu se dívat, jak mi sluší. A budu si říkat, jak dobře jsem udělala, že jsem raději obětovala život mladého pána, jen abych se mohla pak pochlubit svou ctí!" Strýc otevřel ústa, ale dívčina pokračovala: "Byla by to pak čest?"

Čapkovský termín "starý pán" splývá v moderní češtině nejen s osobou Masarykovou, ale s pojmy vyhraněně etickými, jak je starý filozof až do své smrti nepřestával vyznávat. Při 20. výročí Československé republiky vystřídal na Pražském hradě "starého pána" - starý soudce. Ano, nedějme se: na otázky "starého pána" odpovídá věřící Bětuška i v zájmu Háchově. Jistě, mohl v noci ze 14. na 15. března 1939 zachránit vlastní čest, i tu nezastupitelnou čest českého státu /v té chvíli už bez Slovenska a bez Slováků/. A obětovat raději životy mnoha spících a nic netušících lidí. Když předtím, jako hlava oklešťěného státu, nemohl už nic podniknout nic podstatného k jejich obraně! Němci však ve své kalkulaci nepočítali ani tak s osobní zbabělostí tohoto starce, jako s jeho křesťanským přístupem!

To ráno, kdy by v nesčetných proudech tekla česká krev /o tomto faktu Hitler svým dalším vývojem nenechal nikoho na pochybách/, mohl starý soudce hledět v Berlíně do zrcadla a říkat si: dobře jsem udělal, když jsem obětoval životy druhých Čechů, ale zachránil čest moderního majestátu! "Byla by to čest?", ptá se Bůh, jenž je přísaha. Ano, kde zůstává v politice "přímý cit" mezi lidmi? Tyto otázky osobní cti i čestnosti státní Čechové od noci Háchovy opakovaně ohmatávají - s výsledky - nevalnými: tam, kde se neurvale a bezohledně rozhoduje za zády druhých - o životě národa - a jeho cti. Bůh přitom - už - rozhodně není brán v potaz. Durychova Bětuška ve své bezelstně čestné chudobě, ve sporu o krutosti hříchu, dává přednost životu. Přijímá tím krutost křesťanského rozhodování, krutost k vlastní osobní i společenské cti a vrůstá do role Durychovských nemoderních šlechtičen, po přeslici. Nemoderních ve svém vlastenectví tím, že čest vlastního těla vtělují do duše rodiny.

I Háchovi zůstal po ztrátě cti "přímý cit" - jen jinak, skrze tvrdou českou lebku opsaný. Svědčí o tom osud jeho protektorátní vlády, vedené generálem Eliášem: svým spojením s exilovou vládou v Londýně dal víc než dostatečně najevo, jak pochopil po 15. březnu svou další politickou roli. V onu noc ztráty své cti jen rozpoznal, že Hitler jako zosobněné moderní

zlo za prospěch jednoho rána rozmetá po tisíc let vytvářené soužití Čechů a Němců v křesťanském prostoru. Ale že je možné /v kulturním prostředí Evropy/ tak pohansky prahnout po zničení cti státní, národní, duševní i fyzické, způsobem přímo kriminálním přes mříže svastiky, toto poznání přivedlo starého zastánce právního řádu a občanské cti až k tělesnému rozkladu. Viditelně jedrnal pak už jen jako člověk těžce nemocný. Smrt si nepřichází pro křesťana /neschopného sebevraždy/ tehdy, když by sobě vlastní novou vykoupila jeho čest! Ona si ho k své činnosti pouze upraví, jako hvězdu uhasínající, pokud mu síly andělské nepomohou: což nám Durych sděluje, když píše v románě o Bětuščině pomoci Jindřichovi, pomoci andělské. I proto se k tomu drásajícímu pocitu cti /z období konce jedné české samostatnosti, i kulturní/, vrací hned po dvaceti stranách. Cituji ze s.48 neopomenutelné otázka i odpovědi "staré paní":

"Víte, co je to čest? Za tu dáváme život a nikdy ne obráceně. To se týká i vás." "Ale vždyť ji obětovala ne za život svůj, nýbrž za život jeho." - "Tím hůře." /.../ "Nu, děťátko," odpověděla stará paní tak klidně, jako kdyby už mluvila z hrobu, "víte, co je to čest? Život můžeme ztratit, ani nevíme jak. Dnes tu jsme, zítra nejsme. Co na tom! To nepředěláme. Ale čest! Ta je naše. Ta nám nebyla propůjčena jako ubohé tělo, tu si tvoříme my a tu nám jak víte, nikdo nevezme, neshodíme-li ji ze sebe sami. Nu, může se žít i bez ní. To vím." Dívčina se roztřásla hrůzou, a nemohouc se udržet, vykřikla: "Neříkejte to! Tak to není!" - "Vzal-li do ruky zbraň a vůbec jí nepoužil, podle zákona mužů už tím ztratil čest." Na to nebylo odpovědi. Jak to srovnat?"

Durych se vší literární zkušeností rozehrál /nejen pod hladinou textu/ románovou pružinu, významů: jednoznačně dal za pravdu těm silám, které oproti háchovské koncepci nejsou schopné "shodit ze sebe vlastní čest". Jeho slova - "Ale čest!" "Za tu dáváme život a nikdy ne obráceně" - předurčují Betušku z proletariátu, když ví, že čest je u Boha, k nalezení jiného partnera pro život, až k vlastní smrti. Buržoazní Jindřich /etym. "vládce domova"/, zbraň nepoužil, ačkoliv mohl a nikdo by se tomu nedivil, "starý pán" jeho postoj otcovsky předpokládal a pouze matka /jako u Čapka zbavená podkožních dotyků s křesťanstvím/ neváží cenu života - ve srovnání se ctí. Opakuji, co Durych v románě zdůrazňuje. "Ale čest! Ta je naše ... tu nám jak víte, nikdo nevezme, neshodíme-li ji ze sebe sami. Nu, může se žít i bez ní. To vím." A ti, kteří dávají přednost tomu - že se "může žít, i bez ní" - se nakonec roztřesou "hrůzou". Jinak tomu není a být nemůže.

Tomuto zrcadlení vědomě napomáhá Durych mnoha prostředky: i tím, jak naznačuje, že mu jde o znalost etymologie jmén. /Cituji ze s.42: "Nevíš, že se jmenuji Jindřich?" "Vím." "Či se ti to jméno snad nelíbí?" "Líbí. Vždyť je takové panské a rozmařilé a hříšné"./

V podání Bětušky z českého lidu je starogermánské jméno z období svastiky /složené z pojmů Heim "domov" a ríhhi "vůdce" - srov. Reich "říši"/, hříšné. Nositel toho jména však za transformované utrpení přivolal k Betušce jméno, k němuž pak mohla svobodně psát /s.260/: "Jiříčku, říkám si Tvé jméno se sepjatýma rukama", atd. /Tedy jméno z oblasti vidění?/ Zdůrazňuji: Durych nepopisuje politické děje. Nemá to zapotřebí. Je autorem jdoucím od okrajů duše, formované nárazy hvězd, až k srdci. Za kterým

kterým už sídlí - jen čest. Z toho se až zalyká jeho text: to ostatní jsou vysvětlivky.

Na stránkách, které nikdo neuměl v české literatuře zaplnit obdobně, jako Durych - o bázni z darované lásky, i tělesné! - to poznáváme přímo. /V románě Duše a hvězda jsou to např. strany 225-245./ Na těchto stranách plných mužné něhy z chladu cizí chudoby /viz. obdobné motivy v Durychových povídkách z 20. let/, chápeme, co je to městská mystika české země: lidé se už neznají, květy lásky jsou jen nuzně chudobné, v uličkách budoucnosti zšeřelé je jen strach z podvodů, nemocí a ze zmrzačení srdce. Městská mystika neustále chudobné české země nás pozve:"Pojď se ohřát!" Kdo by neodolal? V Čechách je vzácné takové pozvání, nahlas: ale i kvůli němu se pohybují v městském prostoru Čech dobyvatelé. "A na jejím těle se bázlivě skvěl odraz zlatého světla"; píše Durych. Nic víc! A že ze zlata zůstane Čechovi v očích jen odraz zlatého světla, odchází: nic trvalého si v městském prostoru vlasti nezajistí, neboť podvědomě očekává mnohem víc. Kde? Tak ten, jemuž /láska?/ po prchavém okamžiku štěstí řekla: "Můžeš jít. Nejde nikdo" - chvatně kráčí dál, protože myslí, že už zaplatil, a potom kvílí: "Kéž bych se byl proměnil v ten povytažený knot, abych hořel a shořel!" /Duše a hvězda, to je i román o chvílích určených, s intenzitou vědomí mimo nás!/ Ano, cesta za štěstím v chudobě se v městském prostředí tak ~~snadno~~ snadno ztrácí... V realitě, nevykoupené krví. Stejně, jako zbraně k odporu, i když si Čech občas myslí - a mluví pak o tom, mluví! - že při sobě vražedný nástroj stále nosí. Citát ze s, 242, o vražedném nástroji:

"Snad bych jej byl měl ukrýt spíše v srdci než v pouzdře, nebylo však mé srdce pro tak vznešenou věc dosti důstojným místem. I nosím jej pouze na svém srdci jako zázračnou věc, která se při rozevření usmívá a při zavření mi zpívá. Je to úsměv tak sladký a píseň tak milostivá, že se při ní chce zemřít, ale nejdříve zlořečit, hrozně zlořečit. Ale komu!"

Opakuji: zlořečit. Ale komu?! - Lze lépe vyjádřit ~~mystiku~~ mozaiku rozhorleného českého vlastenectví? Že štěstí a teplý ráj - jsme minuli a promarnili na základě chtění - bez konce? Neznáme i tohle rozhorlení ctitelů české země? Jak je známe pod hvězdami Čech? Kde se pohybuje čest českého vlastence? Až za jeho rozbitou duší, u srdce? Chráněného tukem stárnutí? Ano - jak čelný představitel písemnictví dávné demokratické republiky - i pro naši současnost svůj román uzavírá? Viděním?

Či stejně, jako příběh z období barokního rozpadu českého státu, Bloudění? Bětuška, obdobně jako Andělka z oné trilogie - spojuje svůj život - s Jiříkem: tentokrát jako vdova. A to jméno partnera je voleno i s ohledem na věkovitý kontext české literatury, která zná předobře termín - "Jiříkovo vidění". /Georgius Ungaria, nar. 1329, napsal latinsky pohádkově pikareskní knihu o napraveném hříšníkovi králi Jiříkovi;

do češtiny byla přeložena ještě ve 14. století. Srov. též drama Tylovo "Jiříkovo vidění", 1849 /!/, atd./

Jaroslav Durych na s. 165 píše: "Teprve nyní si uvědomila, že se jmenoval Jiří. Sama to jméno tak napsala. A slyšela je opravdu až teprve teď, když sama je vyslovila, jako kdyby je byla vyvolala odněkud z neznámého světa. A znělo to jméno jako svištění vystřeleného šípu, který jí měl prorazit srdce. Hle, co mu napsala: "Stýská se mi po Tobě a potřebuji Tě vidět a slyšet".

Ano, je to volání opět vlastenecké. Durych neopomíjí jak prostup z oblasti vidění do života, tak i onen význam etymologický. /Starořecké Georgios je první složkou ve významu "země" /srov. Geo-logie/; druhá složka souvisí s řeckým "ergon" /dnes i mezinárodní jednotka práce "ergo"/, atd./

Posun oproti Bloudění je v tom, že s Bětuškou se spojuje už ne Jiří-voják /svištění vystřeleného šípu je už jen "jako"/, ale Jiří-zahradník, který žije za hradem práce dle biblického příkazu, po vyhnání se "zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat". /Bible, Moj. 3,24./ A tento Jiří z Duše a hvězdy už není na prahu smrti /jako v Bloudění/, ale na prahu křesťanského života při výsledcích práce a země. /U zahradníka je země plnohodnotným partnerem jeho práce./ Takovýto práh vstupu - do dalšího českého děje - je za socialismu ideologicky velmi významný./ Skoro se chce říci, že Durych počítá se svým pokračovatelem tak půlstoletí po svém umlčení: ale nenechává své čtenáře z české země na pochybách - pokorně s ním počítá./ Ano, barokně bojovný Jiřík z Bloudění vzdělával českou zemi tak, že pro její čest pracoval mečem. A nezvládl více, než předat dál svůj život pouhý - jinak jeho dílo skončilo v naprostém zmaru. Jiří z konce demokracie v Čechách zná pro další český život v rodné zemi to nejdůležitější: umí rozeznat podvod! A dokáže dát najevo /křesťanským neochvějným způsobem/ viz. závěr románu/, že do jakéhokoliv podvodu, a především "ethického", nikdy nikoho ze svých blízkých nezatáhne; ve vlastní rodině podvod bez násilí a za pomoci Boží /ne materie!/ zdolá sám.

Nad Prahou českých lidí rudá hvězda pohanské nauky stále zvyšuje svůj žár: země by se měla stát pouští. A nejen duše: tak mnohé tomu nasvědčuje, v rudém žáru hvězdy! Ale ze země pořád prosakuje česká křesťanská tradice, obměna pojmů duše a hvězdy: Modli se a pracuj. Jistě, druhý nejdůležitější chrám sídla českých králů a české koruny byl v 60. letech socialismem odsakralizován: basilika sv. Jiří se však nemůže stát symbolem pouště ducha, neboť časově první sémě české zbožnosti, hrob sv. Ludmily, tam ještě nebyl zničen! Česká zbožnost je hluboce se zemí spjatá a nemůže být tedy natrvalo zbavená síly: vždyť na Pražském hradě, na prostranství mezi stánkem Boha a kanceláří hlavy státu stojí stále - z

z kovu odlitá – socha Jiřího drakobijce. Český Jiří bojuje nejusilovněji s drakem podvodu a to je podstata étosu Jiříkova vidění!

A jak je v Durychově pojetí románu Duše a hvězda zdoláván podvod? Dívkou, která není "z masa zastrašení". A úsilím křesťana, jenž má vůči bližnímu přímý cit! I vůči zemi, kterou vzdělá a sám nezbohatne: Jiří je zahradník, protože český spisovatel ví, že Bětuška ho vyvádí na poušť. Sám v Čechách nezbohatne: ale za pomoci Boha vloží do své duše hvězdu, což je nejskvělejší zahradničení v Čechách.

/KO/

Poznámka 1:

Román Duše a hvězda vycházel na pokračování v deníku Lidová demokracie, pod názvem Bětuška, l.r. 1956. A hle, jakého už bezbřehého vítězství nad křesťanskou kulturou dosáhl socialismus v toku dalších 30 let! Při 100. výročí narození Jaroslava Durycha, dne 2. 12. 1986 nevěnovala už ani výše zmíněná Lidová demokracie památce českého spisovatele sebenepatrnější řádku. Naopak, ve výročí dne připomněla: "2. prosince 1926 narozen zasl. umělec Miloš Macourek, spisovatel". /LD, roč. XLII, č.284./ Ano, místo Jaroslava Durycha máme v ČSSR Miloše Macourka! A za tuto skutečnost je nutné děkovat vládě socialistického státu, neboť tato vláda, známá svým ateistickým zaměřením, zastupuje veškeré zájmy československého lidu. A tak je nutné aspoň v poznámce zaznamenat jméno současného šéfredaktora LD, dr. Stanislava Tomse, st. Věnuje se plně a s takovou erudicí /i oproti létům padesátým!/ umlčování připomínek hodnot křesťanské kultury v tisku, že je nutné podporovat návrhy na jeho vyznamenání socialistickou společností. Umlčování hodnot křesťanské kultury v ČSSR je totiž nutné, pokud se týkají živého dědictví u Čechů, národa nyní dlouhodobě okupovaného.

P.S.

Z objektivních důvodů je nutné v lednu 1987 zaznamenat následující fakt: po 2. prosinci 1986 mnozí čtenáři Lidové demokracie z Brna a snad i jiných míst ČSSR psali a telefonovali redakci deníku LD, proč nebylo připomenuto 100. výročí smrti spisovatele J.Durycha. A dne 9.1.1987 vyšel v LD na s.11 článek "Básník chudoby a lásky" /šifra fc/, začínající slovy: "V prosinci minulého roku uplynulo sto let od narození spisovatele Jaroslava Durycha..." A ukončený větou: "Karel Čapek v Národních listech v r. 1920 napsal o Třech dukátech, že to je "nejspanilejší česká próza, kterou znám"."

333

Ludvík Vaculík: Kopyrajt na život!
/fejeton/

Každý lidský život je jeden. Což platí pořád, ale už sotva platí, co se zdálo Goethovi: že kdekoli ho vezmete, všude je zajímavý. - /Faust/

Myslím, že lidé "dřív" měli osobnější životy. Každého člověka ze svého dětství vybavím si v jeho osudu. V tom světě bylo cosi, co deset rolníků hospodařících se stejnými prostředky ve stejných podmínkách přivedlo na deset cest: jak obdělat pole, jakým rozumem se pojistit proti možnému suchu či mokru, jak užít své síly a času; ale také jak jednat se sousedy, se zvířaty, se ženou, a co s dětmi. Kým v obci být!

Možná si to upravuju trochu k své potřebě, ale nevadí. Já potom sám řeknu i důvod proti sobě. Teď tvrdím, že deset rolníků vykonávajících stejnou práci v jedné přírodní dílně bylo spíš osobnostmi než deset dělníků z jedné dílny ČKD Cokoli. Z prvých mohl nás zajímat každý, z tě-ch druhých nezajímá mne už dnes ani jeden, vás ano? Nemyslíte si, že jsou statisticky semleti v číslo o výrobě, televizně sehráni v nudu, politicky obehráni o lidskou svébytnost? A jak se cítí každý z nich sám? Bojím se, že také co nejstejněji.

Životy lidí si vždycky byly velice podobné: přímořské životy rybářů, horské osudy pastevců, osudy žen... Ale co svět světem stojí, nechodil od chýše k chýši panský zřízenec, aby lidem v ní - každý den v touž hodinu - řekl toto: "Jsi jeden z miliónu. Co jsi dnes uviděl, viděli všichni, co jsi při tom pocítil, není tvé. Oč se vzdorně pokoušíš, nemůže se nikomu podařit, čím se trápíš, to tě přejde. Čemu se chceš vyhnout, do toho spadne každý, nač se ty ještě těšíš, jiným dávno zevšednělo. Co ti připadá tajemné, vysvětlím ti takto. Tvá smrt je samozřejmá, nemáme s ní žádnou starost." - Tedy o takovém jednání nebylo slýcháno v žádné minulé kultuře a organizaci. Toto darebáctví vznik-

lo až pro nás, dělá je stát a zřídil si na to televizi.

Když se člověk prvními svými kroky rozběhne po cestě, cítí, že ji stvořil. Šťastný omyl se brzo vysvětlí, cesta zanikne v množství dalších cest, ale ten zážitek založil v člověku touhu. Když se chlapec a děvče sbližují, doufají v objevy. Ať je cokoli potom čeká, mají to v svém životě poznat poprvé a soudit či řešit to ze svého stupně poznání. Naděje lidstva je v tom, že v každé generaci a v každém jedinci může začít od začátku. Jináč by děti pod tíhou zkušenosti lidstva musely své rodiče zabíjet; už to skoro dělají.

Je pravda, že se lidé ve svých životních situacích nakonec mohli zachovat jen několikerým způsobem. Než ale k tomu tuctovému kroku došli, prožili svůj originál radosti či smutku, lítosti či hněvu. A k nám dnes přichází jakýsi duch, který nám zlovolně věstí, co nás čeká a co při tom pocítíme. Předvádí nám modely všech možných nehod, neštěstí, svodů a pastí, odměn i trestů, jež by nás většinou nepotkaly, a my to prožíváme: bez vlastního nebezpečí, jen s lehkou úzkostí, bez nutnosti rozhodovat se, tedy na cizích životech, jen zkusmo. Ve čtrnácti dnech nám ten státní duch splete, vyvrší a rozřeší ten nejzapeklitější osud, jenž, kdyby byl náš, udělal by z nás jiné lidi. S námi však nehne, ale přece... neproživše nic, jsme jaksi víc upraveni k tomu, jednat předvedeným způsobem, kdyby na to došlo. Když na to dojde, dám se na oko ke Státní bezpečnosti. Pochopíte, přátelé.

Teď si řeknete, že se ukazuju jako pěkný nepřítel umění! Co dělala jiného velikí literatura, slavná dramata? - Myslím, že slušně čekala, až k nim přijdeme: podle svého vyspění, vkusu, zájmu či podle svého problému. Ten ďábel však bez výběru leje do nás do všech jedno své. Každá školačka u nás dlouho před svou první menstruací řeší ze státního podnětu otázku, zda si to dá vzít, či si to nechá. Řeší to zatím nanečisto; až bude naříkadě, bude klidnější. Dávno před svatbou dovídají se mladí lidé, proč se nejspíše rozvedou. Že v jedné krizi on náhodou potká svou dávnou platonickou lásku, vyspí se s ní a

ona mu to odpustí, protože ho má ráda. A kdyby nechtěla odpustit - "ty mě nemáš ráda? ty ses nedívala na televizi?". A nebudou si nikdy jisti, co udělali ze své nutnosti a co podle norem ve státní toleranci. Denně okrádáni o originál života nedokáží se zmátořit, povstat z křesla a uškrtit státního agenta na svém prahu.

Dnešní studentka zná víc skandálních aér a manželských tragédií, než dospělá žena z celého města v normálním, tedy beztelevizním světě. Ty znaly tak svou, sestřinu a ještě snad kamarádčinu tragédii. A pak se ovšem vždycky ještě něco povídalo o někom. Kdy už, přátelé, chytneme za hadry a vyhodíme z domu tu drbnu a kupliřku, tu státní andělíčkářku a dvojjazyčnou čarodějnici?

Snažil jsem se vzpomenout si, kdy jsem se poprvé dověděl o nějaké vraždě. Bylo to ve škole, od našeho katechety: jak Kain zabil Ábela. Jestli krom toho někdo v okolí někoho zabil, mluvilo se o tom s hrůzou, pološeptem a stranou od dětí. Šestiletý člověk dnes ví, že zabít člověka je zásadně možné, a důvody budou vyloženy příště. Neviděli jsme už ve filmech o SNP víc mrtvol, než kolik jich viděli skuteční účastníci té krátké historické události?

Pachatelé televize a její zastánci ovšem řeknou, že vyjadřují skutečný svět: připravují nás naň, orientují nás. Ale kdo se takto nad užitek a vkus zabývá ošklivou skutečností, nerozmnožuje ji spíš? Nepouští nás do světa, pouští svět do nás. Ve filmech proti drogám vtáhly k nám drogy dřív, než tu byly: také o nich pořád slyším, dejte mi už, sakra, nějakou! A někdy se už i rozhlížím, koho zabít.

Naproti tomu všemu však musím říct, zda touto bolestivou cestou neprorůstá od člověka k člověku vědomí; tak jako od mouchy k mouše prorůstá bílá plíseň? Aby lidstvo s mocným a jednotným vědomím bylo snad schopno udělat obranné gesto a čin: proti vesmíru? Proti Bohu?

/Leden 1987/